

ELS CONFSSIONALS DEL MS. 117 DE LA BIBLIOTECA
UNIVERSITÀRIA DE BARCELONA

ELEMENTS PRELIMINARS

Descripció del manuscrit ¹

Localització: Barcelona, Biblioteca Universitària i Provincial, ms. 117.

Títol: «Confessionals».

Afegits a les guardes: «Lo Author de estos opúsculs és lo Doctor Baptista de Elna,² com consta del opúscul «De divino et extremo iudicio» posat cerca la fi d'ell».

També: «20-4-16» i «4-21» en llapis vermell als folis 01R i 02R

Matèria: Paper de finals del segle XIV.

Quaderns: Sis quaderns de 4 o 5 bifolis. Les pàgines medeixen 220 x 160 mm. i tenen de 35 a 38 ratlles, dins d'una caixa amb les punxades als vèrtexs.

Foliació: Moderna, escrita a llapis amb xifres aràbigues. Dos folis en blanc sense numerar al davant i dos més al darrera. També estan en blanc els ff. 28v, 29, 37v i 55v.

Relligadura: De la mateixa època o molt pròxima a la formació dels quaderns. Cobertes d'un pergami musicat procedent d'un llibre coral (f. CCCXXXI).

Lletra: Escritura gòtica semicursiva, i humanística al f. 27R

Tinta de color marron i rúbriques en vermell, així com part dels claudàtors i de les lletres inicials. Tot sembla fruit d'una sola ma.

Notació musical: La de les cobertes, la corrent per al cent pla.

Il·lustracions: No n'hi ha cap.

1. P. BOHIGAS - A. MUNDÓ - J. SOBERANAS, *Normes per a la descripció codicològica dels manuscrits*, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1977.

2. Baptista d'Elna ha de ser una mala lectura de «sacrista Elnensis» al f. 38r.

Datació: Colofó del f. 49v «Et archidiaconus Terreni predictus, huius mey opusculi Avinione datum XII die mensis octobris, anno a Nativitate Domino M CCC LXVII», Deo gratias, fuit presentatum domino nostro in dicto loco XII die mensis aprilis, anno Domini M CCC LXVIII». És l'única data precisa i la referència més tardana del manuscrit, que ha de ser de finals del segle XIV o, menys versemblantment, dels inicis del XV.

Copista:³ Possiblement un frare de la Província d'Aragó de l'Ordo Fratrum Praedicatorum.

Lloc d'origen del ms.: Convent de Santa Caterina, a Barcelona.

Procedència: Biblioteca del mateix convent, suprimit al 1835.⁴

Descripció del contingut:

I. Confessional A. Ihs. Maria. Incipit: Pactum penitencie est re-deuntibus ad Deum semper necessarium. Est, enim, penitencia secunda tabula post naufragium... Explicit: Cum quis fuit bis babitzatus vel confirmatus et incendarius. ff. 1R-5v.

II. Confessional B. Ihs. Incipit alius tractatus de confessione, editus a Magistro Sententiarum: Primo sacerdos debet interrogare penitentem, utrum sciat... Explicit:... minuit tormenta gehenne. Et hic finis de penitentiis. Deo gratias. ff. 6R-13v.

III. Confessional C. Ihs. Incipit Suma brevis de cognoscendis peccatis et de penitenciis iniungendis: Gula et peccatum mortale, species sunt... Explicit:... afflictos non consolari, admonitionibus non aquiescere. Finis. ff. 14R-27R.

IV. Bonifaci Sinaita, Fragments de Flavi Josep. ff. 27v-28R

V. Joan d'Aragó, patriarca d'Alexandria, Tractatus brevis de articulis fidei, sacramentis ecclesia, preceptis decalogi, virtutibus et viciis compositus ex doctorum sentenciis ad informacionem simplicium clericorum. Ihs. Incipit: Beatus Petrus apostolus qui promissionem accepit a Domino ut super eius confessionem... Explicit:... et pro dolore de multis triumphat. Amen. ff. 30R-34R.

3. Vid. cap. 2 de l'Estudi.

4. C. BARRAQUER I ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona, 1917, IV, 446s. Els 22.000 volums de la biblioteca se salvaren dels avalots del 1823, no així l'edifici. El 1835, gràcies a l'incendi del convent, les runes feien difícil l'accés al dipòsit dels llibres i, una mica atrotinats, se'n salvaren 19.693, que van passar a la Universitat de Barcelona.

VI. Confessional D. Incipit ordo ad investigandum peccata in confessione: Cum sacerdos accedit ad confessionem peccatoris audiendam... Explicit:... visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, sepellio, ff. 34R-36R.

VII. Pregàries dominicals. Incipit: Otras fiestas no y a aquesta semana que a mi sean de dezir, ni a vosotros de tener... Explicit: ... dezit los hombres «yo peccador» e las mulleres «yo peccadora». ff. 36v-37R.

VIII. Arnau Terrena; Liber de divino et extremo iudicio. Endreça: Reverendissimo in Christo patri et domino suo, domino Gaucelino de Deucio, Dei providentia episcopo Magallonensis ac thesaurario Sanctissimi patris ac domini Urbani pape quinti, universalis Ecclesie summi pontificis, Archidiaconus Terreni minimus doctor decretorum, sacrista Elnensis, suus humilis clericus... f. 38R. Incipit: Capitulum primum. Quod ius non videbitur. Primo notandum est quod dicitur in historiis... Explicit:... el colofó esmentat més amunt. ff. 38v-49v.

IX. Arnau Terrena, de Factis Antichristi. Incipit: Rubrica de Antichristi factis scire volentes primo est nondum... Explicit:... nos perducatur Ihesus Christus qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in seculorum secula. Amen. Deo gratias. ff. 50R-52R. Capitula que recuntur infrascripto opusculo, alius supra dicto «De divino et extremo iudicio» et «De factis Antichristi» nuncupato. f. 52v.

X. Pseudo-Bernat; Libellus parvus super modo vivendi editus a beato Bernardo. Qui in Creatoris sui cogitione bona vita cupit proficere... Explicit:... et secure diem mortis sue indicium secure poterit expectare. Deo gracias. ff. 53R-55R.

Bibliografia:

C. BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona, 1917, vol. IV, p. 446.

TH. KAEPPEL, *Dominicana Barcinonensia: «Assignmentes librorum», «Professiones novitiorum» (s. XIII-XV): «Archivum Fratrum Praedicatorum» 37 (1967) 20-25.*

D. LOMAX, *El catecismo de Albornoz* (Studia Albornotiana XI), Real Colegio de España en Bolonia, 1972, I, 213-233.

J. MATEU IBARS, *Los manuscritos de los siglos X a XIV de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona: «Biblioteconomía» 67-70 (1969) 98.*

F. MIQUEL ROSELL, *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, Madrid, 1958, I, 149-151.

J. PERARNAU ESPELT, *Un «altre» catecisme castellà medieval derivat del «Tractatus brevis» de Joan d'Aragó: «Analecta Sacra Tarraconensia»* 48 (1975) 143-148.

J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las Iglesias de España*, Madrid, 1803-1852, tom. XVIII, 194-195.

N. B.: Pel que s'explica més endavant sobre el caràcter i la funció dels confessionals es pot comprendre la dificultat d'una divisió ben precisa entre les diverses parts. Hi ha repeticions, com els passatges dels ff. 4R-5R calcats dels ff. 35v-36R i, sobretot, una desordenada compilació de materials diversos als ff. 14R-27R, que formen el que s'anomena Confessional C, de difícil unitat.

Encara que al Confessional B també es constata una manca d'unitat de fons, per al Confessional C fins i tot es podrien establir conjunts més petits: 14R-16R, 16R-16v, 16v-17R, 17v-18v, 18v-21R, 21R-22v, 23R-25v i 25v-27R. Sigui com sigui, no ha semblat gaire útil anar distingint parts i l'estudi agafa els confessionals com un tot que troba unitat en la persona que el compilà i l'utilitzà. De fet, el valor dels texts rau més en els tòpics que en les peculiaritats.

Normes de la transcripció

No es transcriu aquí tot el manuscrit 117 de la B.U.B., sinó tan sols els confessionals. No es transcriuen, doncs, els escrits d'Arnau Terrena/ff. 38R-52v/ ni el sermó falsament atribuït a sant Bernat de Claravall/ff. 53R-55R/ ni el curiós extret de l'abat Bonifaci Sinaita, que recull dos passatges de Flavi Josep/f. 28R/. Tampoc no s'ha transcrit el «Tractatus patriarche» de l'Infant Joan d'Aragó, que no essent estrictament un confessional té molt material paral·lel als textos transcrits. De fet l'opuscle ha estat publicat per D. Lomax⁵ a partir del manuscrit 182 de l'Arxius Capitular de València. En canvi sí que es transcriuen les pregàries dominicals aragoneses/ff. 36v-37R/.

Els textos conservats en un sol manuscrit no presenten els innombrables problemes de les edicions crítiques a base de diversos

5. D. LOMAX, «Tractatus Patriarche»: *El Catecismo de Albornoz*, (Studia Albornotiana, XI) Real Colegio de España en Bolonia, 1972, I, 225-233.

manuscrits.⁶ Una mera transcripció fidel en la mesura del possible basta en aquest cas:⁷

Es respecten al màxim les divisions i la puntuació del manuscrit, llevat de quan suposen un greu inconvenient per a la intel·ligibilitat del text.

Es respecta sempre l'ortografia del manuscrit, excepte: L'ús de majúscules i minúscules regularitzat; també les divisions dels mots i el de la «U» i la «V». I es suprimeixen la «i» llarga i les dobles consonants a principi de paraula.

Es respecta en cada cas l'ús de xifres romanes o aràbigues.

Les abreviatures es resolen sense cap avís. Només quan la solució no és del tot segura, o hi ha una llacuna il·legible s'empra el parèntesi,⁸ que inclou el mot suposat, o bé uns punts suspensius.

Les citacions textuales que fa el manuscrit es transcriuen entre cometes.

Els epígrafs que titulen els diversos capítols del manuscrit es transcriuen subratllats.

L'inici de cada plana del manuscrit s'indicarà entre barres.

Hi ha un sol ordre de notes, que aplega alhora les referències i les actuacions al text.⁹ S'avisen mitjançant números entre parèntesi.

Josep Torné Cubells

6. A. DAIN, *Les manuscrits*, Paris, 1964.

7. Cf. *Normas de transcripción y edición de textos y documentos*, C.S.I.C., Madrid, 1944; D. ROMANO, *Elementos y técnicas del trabajo científico*, Barcelona, 1973; J. VIVES, *Normas de metodología para el trabajo científico*, Madrid, 1967.

8. R. MARICHAL *La critique des textes*. «L'Histoire et ses méthodes» dirigée par Ch. Samaran, Paris, 1961, 1061-1108.

9. P. MICHAUD-QUANTIN, *Deux formulaires pour la confession du milieu du siècle XIII*: «Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale» 31 (1964) 48. A propòsit dels confessionals es pregunta, si la noció d'edició crítica conserva algun sentit.

Segons un criteri de sobrietat, i eludint els comentaris, s'han aplegat aquí les acotacions que poden fer copsar millor l'estat dels textos i les referències que en faciliten la comprensió.

I. TEXTOS

*Taula dels epígrafs*¹⁰

CONFSSIONAL A: <i>Pactum penitencia est</i>	
(Definició i exhortació inicial).	1R
Que sunt necessaria in vera confessione.	1R
Sequitur de superbia.	1v
Sequitur de invidia.	1v
Sequitur de peccato yre.	1v
Sequitur de peccato accidie.	2R
Sequitur de peccato avaricie.	2R
(Sequitur de peccato gule).	2v
Sequitur de peccato luxurie.	2v
Capitulum ad investigandum molliciem carnis.	3R
Sequitur secundum causam.	3v
Sequitur tertiam causam de impositione penitencie pro quibusdam peccatis.	3v
De Xm preceptis rúbrica.	
De primo	4R
De secundo precepto	4R
De 3 precepto	4v
De quarto precepto	4v
De quinto precepto.	4v
De VI precepto.	4v
De septimo precepto.	4v
De octavo precepto.	4v
De nono precepto.	4v
De decimo precepto.	5R

10. Els epígrafs entre parèntesis no figuren al manuscrit.

De quarto capitulo in quo ponitur cautela sacerdotis.	5R
Sequitur casus episcopales.	5R
CONFSSIONAL B: <i>Primo sacerdos debet</i>	
(Acollida i exhortació inicial)	6R
Qualis debet esse confessio.	6R
Quid debet dicere confitens.	6v
Qualiter debent dicere soluti.	7v
Qualiter sacerdos debet interrogare penitentem.	8R
De falsis testibus.	8v
De restitutionibus male ablatorum.	8v
Qualiter sacerdos debet movere milites ut emendant iniurias quas fecerunt.	9R
Qualiter sunt movendi usurarii a sacerdote.	9R
De re perdita.	9R
De falso testimonio.	9v
De solutionibus decimarum.	9v
Si sacerdos comisit fornicationem.	9v
Si clericus in peccato mortali celebravit.	10R
Quid sit faciendum si clericus effunderit sanguinem super corporalia.	10v
(Interrogatori al penitent).	10v
Si excommunicatus participavit cum aliis.	11R
Qualiter debet interrogari religiosus.	12R
De confessione infirmi et eius penitentia.	12v
Sequitur confessio generalis de omnibus peccatis in generali.	12v
De criminalibus peccatis rubrica.	13v
Sequitur cautela sacerdotis.	13v
CONFSSIONAL C: <i>Gula et peccatum mortale...</i>	
(De gula)	14R
Species eius sunt quinque.	14R
Octo sunt remedia contra gulam.	14R
De luxuria.	14R
Sex sunt remedia contra luxuriam.	14R
De avaricia.	14R
De speciebus avaricie.	14v
Hec sunt remedia contra avariciam.	14v
De accidia et speciebus eius.	14v

De remediis contra peccatum desperationis.	14v
De remediis contra accidiam.	15R
De superbia.	15R
De XIIIm gradus superbie.	15R
De remediis contra superbiam.	15R
De invidia et speciebus eius.	15v
De remediis contra invidiam.	15v
De yra.	15v
De viciis prodedentibus ex yra.	15v
Tria sunt remedia contra yram alienam.	15v
De remediis contra yram propiam.	15v
De XXIII peccatis lingue.	16R
De remediis contra peccatum lingue.	16R
Hec est alia brevis notificatio viciorum.	
De gula.	16R
De luxuria.	16v
De avaricia.	16v
De accidia.	16v
De superbia.	16v
De invidia.	16v
De yra.	16v
Sequitur videre que sunt peccata mortalia et que venialia.	
Augustinus XXV Dei capitulo alias eadenum.	16v
Sequitur de interrogacionibus in penitencia faciendis et primo de preceptis.	17v
(De viciis)	18R
De casibus qui mittuntur ad episcopum et ad papam.	18v
Qualiter sacerdos se debet habere ad confitentem et que penitencia est iniungenda criminibus.	18v
Hic docet que penitencia sit imponenda.	19v
Hic docet de (h-) oris clericorum.	20R
Hic docet qualiter restitucio est facienda.	20R
Absolució peccatorum.	20v
Absolucio pro illis qui habent privilegium absolucionis apostolicæ et culpam a Sede apostolica.	20v
(Claus mnemotècniques: Set sacraments, set dons del cos i de l'ànima, set benaurances, tres virtuts teologals, quatre virtuts cardinals, set dons de l'Esperit, deu preceptes, goigs de paradís, set pecats mortals, set obres de misericòrdia, tres elements de la vida contemplativa,	

tres qualitats de l'home religiós, penes de l'infern, set articles de la fe pertanyents a la divinitat i set a la humanitat, set obres de misericòrdia espirituals, deu plagues d'Egipte, 12 articles de fe segons els 12 apòstols, qualitats de la bona confessió i 4 coses que desplauen a Déu.)	21R
Quando septem vicia sunt mortalia et quando venalia. (Quando vanagloria et peccatum mortale vel veniale).	23R
Quando invidia est peccatum mortale vel veniale.	23v
Quando yra est peccatum mortale vel veniale.	23v
Quando accidia est peccatum mortale vel veniale.	24R
Quando avaricia est peccatum mortale vel veniale.	24R
Quando gula est peccatum mortale vel veniale.	24v
Quando luxuria est peccatum mortale vel veniale.	25R
De peccato in Spiritum.	25v
De peccatis cordis.	26R
De peccatis oris.	26v
De peccatis operis.	26v
Peccata omissionis.	26v
 CONFSSIONAL D: <i>Cum sacerdos accedit ad...</i>	
(Acollida i exhortació inicial).	34R
(De septem peccatis).	34v
De Xm preceptis rubrica.	35R
Secuntur opera misericordie.	36R

CONFESSIONAL A

IESUS MARIA

/f. 1R/ Pactum penitencia est redeuntibus ad Deum semper necessarium. «Est enim penitencia secunda tabula post naufragium». ¹ Unde videndum est quid sit penitencia et qualiter precipue requirenda et que sint necessaria et qualiter inquirantur peccata. Et que penitencia potest iniungi pro quibusdam peccatis. Item videndum est qualiter debeat primo moveri a sacerdote peccator ad confitendum. Debet enim sacerdos opponere de dilectione Dei Patris quando misit Filium suum pro peccatore et quod non vult mortem peccatoris sed conversionem, iuxta illud: «nolo mortem peccatoris sed et cetera». ² Item si confitetur, facit gaudium angelis iuxta illud verbum: «gaudium est angelis super uno peccatore penitentiam agente». ³ Item confortet eum neguaciones Petri, persecucione Pauli, peccato Marie Magdalene, ⁴ qui quamvis graviter pecavissent veniam per penitentiam meruerunt et quidam ex ipsis postea apostoli fuerunt. Item medicus spiritualis ad exemplum medici corporalis mulceat egrotus, cum verbis dulcibus confortet infirmum. Cum auxilio Dei salutem polliceatur ut eger consideretur morbi, id est, peccati detegat quantitatem et qualitatem cum cordis contricione. Consequenter iudicet ey quid sit penitencia: «Penitencia, ut ait Gregorius, preterita mala pangere et plangenda iterum non comittere». ⁵ Et precipue requiruntur tria: «cordis contriccio, oris confessio, operis satisfacio». ⁶

1. SANT JERONI, *II^a Ep. ad Demetriadam, de servanda virginitate*, 9 (PL 22, 1115). Cf. TERTUL·LIÀ, *De poenitentia*, 4, 2, 12 I; GRACIÀ, *De paenitentia*, D. I, c. 72.

2. Ez 18:21 i 33:11.

3. Lc 15: 7-10.

4. Cf. Mt 26:69-75; Mc 14:66-72; Lc 22:54-62; Jo 18:12-27. Act 8:3 i 9:1-12 Mc 16:9; Lc 8:1-3.

5. SANT GREGORI MAGNE; *Homiliae in Evangelia*, II, 34, 15 (PL 76, 1256). Cf. SANT AMBRÒS, *De paenitentia*, II, 11; GRACIÀ, *De Paenitentia*, D. I, c. 39 i D. III, c. I.

6. SANT JOAN CRINÒSTOM segons GRACIÀ, *De paenitentia*, D. I, c. 40. També PERE LOMBART, *IV Sententiarum*, lib. IV, dist. XVI; SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 7; INNOCENCI III, *Ep. «Eius exemplo» ad Archiepiscopum Terrachonensem* (DS 794).

Que sunt necessaria in vera confessione

Secundum quosdam octo:⁷ Quod sit humilis, iuxta illud Petri in canonica: «humiliari sub potenti manu Dei».⁸ Discreta, iuxta illud: «lavabo per singulas noctes lectum meum»,⁹ id est, concieniam meam heundo per singula peccata. Generalis, unde Ieronimus: «effunde sicut aqua cor tuum in conspectu Domini»,¹⁰ id est, sacerdotis. Morosa, ut cum mora confiteatur. Festina, unde in Ecclesiasticus: «ne tarderis converti ad Dominum».¹¹ Frequens, unde: «eamus in Iudeam iterum»,¹² id est, in confessionem. Integram, unde Ieronimus: «suma iniquitas est dimidiam sperare veniam ab illo qui sumum bonum est».¹³ Circumstantialis,¹⁴ unde versus: quis, quid, ubi, per quos, quotiens, cui, quomodo, quando. Quis, utrum.

/f. 1v/ sit coniuguatus, vel solutus, clericus vel laycus vel religiosus, consanguineus vel afinis, compater vel comater, patrinus vel matrina, filius vel filiola. Quid, an oculum an manifestum. Ubi, an in sacro loco vel profano. Per quos, utrum mediantibus aliis peccaverit, quibus auxilium vel exemplum dedit peccandi et fecit eos peccare. Quomodo, utrum secundum naturam vel contra naturam. Quando, utrum in diebus festivitatum vel ieiuniorum. Hec tamen circumstancie debet quereri in specie. Item debet confessio simplex esse,¹⁵ ut se ipsum tantum accuset non alterum, sicut faciebat David qui dicebat: «ego sum qui peccavi et cetera».¹⁶ Fidelis non infidelis, ut non secundum doctrinam hereticorum vel aliorum infidelium set secundum doctrinam ecclesie. Item fidelis quod non desperet in Caym dicendo: «maior est iniquitas mea»,¹⁷ nec cum Iuda et cetera.¹⁸ Hiis dictis vel quibusdam pretermisiss debet sacerdos omnia que voluerit dicere et diligenter audire sine increpacione postea, secundum quod dicit Augustinus: «debet subtiliter, sapienter, astute, interrogare peccatorem qui forte ignorat vel ductus verecundia vult peccatum suum occultare».¹⁹ Unde sic interrogat de superbia.

7. Cf. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 30.

8. I Pe 5:6.

9. Ps 6:7.

10. Tot i que la citació s'atribueix a SANT JERONI, segurament a partir de GRACIÀ, *De paenitentia*, D. I, c. 45, és de l'Escriptura: Lm 2:19.

11. Ecli 5:8.

12. Jo 11:7.

13. SANT JERONI segons GRACIÀ, *De paenitentia*, D. III, c. 42.

14. SANT RAMON DE PENYAFORT, loc. cit.

15. Cf. RAMON DESPONT, *Tractatus de Sacramentis*: «Analecta Sacra Tarraconensia» 10 (1934) 123.

16. II S 24:17.

17. Gn 4:13.

18. Mt 27:3-5.

19. De vera et falsa paenitentia, 20 (PL 40,1129).

Sequitur de superbia

Fecisti aliquid vel dixisti pro laude seculi habenda vel honore seculari principaliter ut appareres pulcher, fortis, nobilis, dives, bonus inter alios? Inpugnasti veritatem scienter? Obviasti preceptus maioris tui ex contemptum? Quod aliorum erat ascripsisti? Dixisti obprobria alicui? Percusisti aliquem, vel fecisti percuti?

Sequitur de invidia

Displicuit tibi bonum alterius? Placuit tibi malum eius, de persona vel de rebus eius? Seminasti discordias, difamasti aliquem? Vacuisti bona alterius et cetera alia?

Sequitur de peccato ire

/f. 2R/ Habes aliquem odio, percusisti aliquem per ira vel fecisti fieri? Dixisti contumeliam patri tuo vel matri vel alii, vel fecisti vel dampnificasti aliquem per te vel per alios acusando cum dominis, vel succedendo arbores vel canpos vel vineas devastando, inpedisti bonum alterius causa odii, fecisti rixam vel discordias sive omicidium sive vulnera sive gravem et dampnosam verberacionem, vel consentisti ut fieret?

Sequitur de peccato accidie

Neclexisti bona agere, displicuit tibi bonum? Cecidisti in desperacionem vel presumptionem vel in dubietatem fidey?

Sequitur de peccato avaricie

Fuisti avarus Dei retinendo debita, proximo deneguando necessaria, tibi trahendo oportuna? Fuisti cupidus cupiendo aliena vel tua nimis diligendo? Fuisti simoniacus spirituale vel annexum spirituali vendendo vel emendo vel ac de causa alicui serviendo vel preces simoniacas per interpositas personas porrigendo? Fuisti usurarius ultra sortem aliquid accipiendo sive de campis, vineis vel domibus, vel blado, vel vino, vel de quocumque alio quod mensurari vel ponderari potest; sive comestione equorum, vel vendicione bacconum vel pomorum acomodacione denariorum et cetera? Item, habuisti aliquid ab alico contra voluntatem suam furando, auferendo, sacrilegum comitendo, decipiendo sicut solet fieri, emendo et vendendo et inludendo fraudulentem? Redde si potes sui, autem habeas voluntatem restituendi quando cumque poteris. Item, periurasti super sancta Dei evangelia vel simplici verbo per Deum vel per sanctam Mariam, per sanctos ut in vendendo solet fieri vel alio modo? Item, dixisti mendacium manifeste quod esset dampnum alterius vel secundum quid conscienciam inventatus es? Fecisti prodicionem? Recepisti malefactores in domo tua occultos vel manifestos? Fecisti falsum testimonium? Celebrasti festa pro ut debuisti? /f. 2v/ Retenuisti aliquid de decimis vel primiciis vel de terris dominorum? Movisti terminos vicini tui? Item, fuisti ebriosus, tabernarius, lusor in taberna? Blasfemasti

Deum vel Beatam Virginem Mariam vel sanctos, hirascendo? Fregisti ieiunia consueta vel penitentiam gulositatis eam, vel ante hora comedendo vel nimis frequenter manducare? (unde nota quod bis manducare in die est vita hominis pluries vero brutorum) Vel nimis, aut nimis delicate, nimis splendida, nimia sumptuosa cibaria, vel in nimia quantitate sumpsisti? Hos VI modos ponit Gregorius.²⁰

Sequitur de peccato luxurie

Fecisti fornicacionem in corde tuo: concupiscendo, videndo, audiendo, tangendo, colloquendo, osculando, cohabitando cum mulieribus? Item, accessisti ad mulieres simplices seu ad publice postritutas, et sic est intimandum quia quantum est periculum in huiusmodi personis quia ignorantur an sint coniugate an moniales, aut affines sue, id est, a parentibus cognite est ibi et cetera, periculum quare supponunt se leprosis? Item ceterum querendum est an antequam accesserit, sciverit vel audiverit alicam illarum esse coniugatam vel monialem vel affinem. Nam si saltim dubitaverit pro sciencia reputaverit. Nam regula quasi teologiqua est. quod si quis dubitat propter habilitatem de aliquo peccato an sit mortale quamvis sit veniale genere, si fecerit, mortale est. Item semper querendum est de numero personarum cum quibus peccaverit et de vicibus, si habeantur in memoriam, vel saltim quanto tempore, et si non sciat saltim sumative quod putat.

Item quondam alie circumstancie sunt inquirende ut supra dictum est: Quis, quid, ubi, et cetera.²¹ Item accessisti ad viduas? nam hec sunt persone ecclesiastice, quere ut supra. Item ad virgines accessisti? quere ad quod et eas si potest maritet vel procuret eis ingressum hordinis. Si maluerit sin autem, quia viam aperuit eis peccandi, in omnibus peccatis comunicabit que ille per carnis lubricum propie trahunt. Alia, quere ut supra. Item ad moniales ad quod /f. 3R/ et an audierit quod alica earum fuerit benedicta, quod si est, mitendus est ad episcopu qui eas benedixit, nam ipsi in benedictione monialium solent excommunicare corruptores eorum. Si vero noluerit episcopo confiteri petat ab eo licenciam eundi ad alium. Et huiusmodi licencia in multis comunibus est ab ordinariis confessoribus exhibenda. Circumstancias quere ut supra. Item ad coniugatas accessisti? quere ad quod et quanto tempore ut supra. Item ad comatrem vel ad matronam vel filiolum tuum, vel patria tui vel patrini tui vel ad infidelem, scilicet, hereticam, iudeam, gentilem, vel consanguineas, vel afines usque ad quartum gradum accessisti? quere ad quod et quanto tempore ut supra. Item fecisti aliquid cum alica muliere ut non haberes filium? Item cognovisti aliquam aliter quam usus exhibit

20. Referència molt imprecissa, potser a SANT GREGORI MAGNE, *Moralia in Iob*, XXXI, 45 (PI 76, 621).

21. SANT RAMON DE PENYAFORT, loc. cit.

vel natura? Si prorsus neget tricius videtur non esse ulterius procedendum. Nisi, quod dicat interrogando, qualiter fuit factum istud sedendo vel aliter. Item in latere vel alias et si dicat «non» dimitte, sed incipe a capite et quere locum et quando tempore et quanto hec autem inusitata nec semper nec ab omnibus sunt querenda. Item a domino purificatam vel ad menstruatam vel quando mulier est vicina partui, quare si vir eam cognoverit et fetum leserit, timendum est periculum omicidii. Tamen credendum est mulieri plus quam viro in hac parte. Et sic finiunt vicia capitalia septem.

Capitulum ad investigandum molliciem carnis

Item ad investigandum molliciem carnis. Sive nostrum molliciem latenter et caute procedendum est quasi per insinuationem et circumvolucionem. Querendo prius contingit tibi aliquando nocturna pollucio, dormendo, vel accidit non nunquam tibi vigilando te solum sine alicuius creatura. Si dicat «non» vel «nescio quid sit hoc» «dimitte et tace. Si dixerit «sic», subiunge fuit hoc in volendo. Si dixerit: «fuit», quere quando, /f. 3v/ tactu proprio vel alieno. Quibus auditis securius poteris subinferre, de masculis et de iumentis quod si est, quere cum quod personis agendo et cum quod pasciendo et quanto tempore et in quo gradu et an aliquis innocens fuerit ibi corruptus vel sollicitatus. Si cum brutus quere cum quod generibus et cetera ut supra.

Sequitur secundum causam

Item an miserit manum violentam in patrem vel matrem vel clericum vel religiosum vel religiosam, quod si est querendum est si satisfacit leso et si fuerit absolutus per clerico vel religioso vel religiosa ab illo a quo debuit, scilicet, a domino papa vel alequato eius. Item si fecit artes sorciarias, vel docuit vel consensit, quod si est quere si fuerit ibi invocaciones demonium vel Corpus Christi, vel Chrisma. Quod si Eucaristia fuerit arcendus est sacrilegus, vel sortillegus ab eius sumpcione multo tempore. Item an incurerit voti lesionem, quod si est debet votum ipsum servare et debet portare penitentiam pro fraccione voti. Tamen querendus est modus et causa. Item an fuerit excommunicatus generaliter vel personaliter vel si in excommunicatione maiori suscepti ordines vel ministravit legendo epistolam, vel evangelium, vel missam quia tunc indiget dispensacione summi pontificis. Sed si excommunicatione minori dicunt aliqui iurisperiti quod dispensare possent cum eis sui episcopi, aliqui vero dicunt quod nec regularitate incurritur in hoc casu.

Sequitur tertiam causam de impositione penitencie pro quibusdam peccatis

Pro huiusmodi peccatis contra natura qua dicta sunt et pro adulterius et incestibus et consimilibus solent iniungi ieiunia in pane et aqua quarta e quinta feria secundum tempus quo moratus est in peccato et alia ieiunia consuetudinaria et oraciones et elemosine. Et abstinentia a carnalibus sabbato vel comperet quartam et sextam feriam horando et pauperes induendo. Item peregrinatores

longique solent iniungi propter /f.4R/ enormia peccata et et cetera²² ut vitent oportunitatem locorum et personarum a quibus eveli aliter non posset de facili. Sed in iuvenulis non est tutum ut retrahantur a iuris suis. Sed illis iniungenda esse asperitas vestium religiosorum, nisi esset propter scandalum multum enim in talibus cavendum est coniuguata a scandalo viri. Et uno religioso a scandalo sui prelati et suorum confratrum. Incendiariis et omicidiis et publicis latronibus et raptoribus et usurariis, sacrilegis et consimilibus solent iniungi. Quatuor quadragesime penitencia, incipit in natali quatuor coronatorum. Secunda, tercia feria post octavas pentecostes. Quarta que precedit Pascha, propter restitutionem, si possunt restituere. Item simplici fornicacioni, simplicia ieiunia solet imponi. Nisi persone vel ale circumstancie occurrant.

hec dicta de premissis sufficiant per presenti.

*De Xm preceptis rubrica*²³

De primo

Si vis facere interrogaciones peccatorum per precepta sic procede. Primum preceptus est: «non habebis deos alienos».²⁴ Hic poteris querere de facto quod si sit in primo precepto precipitur. Si sit fidelis et teneat fidem catholicam et credat quidquid credit ecclesia. Et utrum recepit sacramentum penitencie sibi ad salutem congruam et baphtismum, confirmacionem, et cetera. Et si peccavit per sortilegia, facinaciones, divinaciones et auguria, vel ibi posuerit unquam fidem. Item de spe que similiter in primo precepto continetur. utrum peccaverit desperando de Deo vel penitendo.

Item ibidem interrogaciones de caritate querende sunt. Item queras in primo precepto de superbia et invidia que ibi proybetur Secundum magistrum Gulielmus²⁵ Altisiodorensis, magistrum in sacra pagina.

De secundo precepto

Secundum est: «non assumes nomen Dey in vanum».²⁶ Hic queras de iuramento et de periurio, de fraccionem penitencie et lapsu, /f. 4v/ de irreverencia Dey et sanctorum, sacrorum ac sacramentorum ecclesie. De heresi que omnia prohibetur in secundo precepto.

De 3° precepto

Tercium preceptum est: «memento ut diem sabbati sanctifices».²⁷ Hic quere

22. El copista repeteix «ut vitent».

23. El text dels ff. 4R-5R es repeteix literalmet als ff. 35V-36R.

24. Ex 20:3.

25. Vid. infra, cap. 5 de l'Estudi.

26. Ex 20:7.

27. Ex 20:8.

secundum Altisiodorense²⁸ de accidia et gula et de transgressione dierum festorum et de eorum indigna et devota observacione.

De quarto precepto

Quartum preceptum est: «honora patrem tuum et matrem tuam».²⁹

Hic quere de peccato parentum, utrum peccaverit vel percussiendo vel non eos reverendo, vel neccessaria subtrahendo si indiguerunt, de peccato inhobediencia erga prelatos ecclesie et maiores suos dominos.

De quinto precepto

Quintum preceptum est: «non occides».³⁰ Hic quere de omicidio, non tantum corporali sed eciam spirituali. Corporale est duplex sit enim aliquando a lingua, aliquando a facto. Lingua tribus modis, scilicet; precepto, consilio et defensione. Facto quattuor modis: hodiendo, detrahendo, male consulendo, nocendo, victum subtraendo, de omnibus istis modis inveniens in Suma magistri Raymundi in capitulo «de homicidio».³¹ Licet queras de yra, que hic potest queri.

De VIº precepto

Sextum preceptum est: «non meaberis».³² Hic quere de fornicacione et eius speciebus.

De septimo precepto

Septimum preceptum est: «non furtum facies».³³ Hic prohibetur omnis contractacio rey aliene in vito Domino. Unde hic poteris querere de usura, symonia, rapina et eius speciebus et de avaricia et eius speciebus.

De octavo precepto

Octavum preceptum est: «non falsum testimonium dices».³⁴ Hic poteris querere de quolibet per mendacio, et maxime nocivo proximo, et de adulacione.

De nono precepto

/f. 5R/ Nonum preceptum est: «non desiderabis uxorem proximi tui».³⁵ Hic queras de adulterio mentis quod sit aliquando cogitacione et delectacionis

28. Vid. infra, cap. 5 de l'Estudi.

29. Ex 20:12.

30. Ex 20:13.

31. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, II, 1, 2-3.

32. Ex 20:14.

33. Ex 20:15.

34. Ex 20:16.

35. Ex 20:17.

consensu, aliquando ex illis duabus circumstanciis exterioribus, scilicet: ex visu et colloquio, contactu et basiis et cetera alia possunt considerari.

De decimo precepto

Decimum preceptum est: «non concupisces rem proximi tui». ³⁶ Hic prohibetur rey aliene concupiscencia et voluntas illicita. Unde hic querere poteris de concupiscencia et avaricia cordis rerum alienarum et volitarum et concupitarum in vitis et nescientibus dominis. Et ita potes querere secundum precepta versus autem unde possis scire precepta menoriter sunt hii: sperne deos, fugito periuria, sabbata serva, sit tibi patris honor, sit tibi matris amor, ne sis occisor, mecus, fur, testis iniquus, vicinique thorum, resque caveto suas.

De quarto capitulo in quo ponitur cautela sacerdotis ³⁷

Sacerdos in confessionibus non inquirat nomina personarum cum quibus peccaverunt confitentes. Sed circumstancias tantum et qualitatem in generali. Nec inferat convicia presbiteriy subditis suis, ne suspecti habeantur quod occasione confessionis faciant. Audita confessione, confessor interroget confitentem. Utrum vellit abstinere a peccatis que perpetravit et ab omni mortali. Et si dicat confitens quod non possit vel nollit abstinere, confessionem recipiat ipsius dicendo nec veram confessionem, nec veram penitenciam talem esse, nec fructuosam ad salutem. Dicat tamen ey quod faciat interim quiquid boni potest ut ipsum Dominus ad veram confessionem et penitenciam adducat. Et studeat ieiuniis et oracionibus intendere, non tamen taliter confitenti; sacerdos absolucionem inpendat. Item infirmis est penitencia innotescenda sed non iniungenda.

Sequitur casus episcopales ³⁸

/f. 5v/ Maiora tamen episcopo reserventur vel eius penitenciaro. Sicut homicidia, sacrilegia, peccatum contra naturam, incestus, strupa virginum, violaciones ecclesiarum et cimenteriorum, iniciones manus in parentes, vel clericos, vel religiosos, symoniam. Cum quis fuit bis babtizatus vel confirmatus et incendarius.

Deo gracias.

36. Ex 20:17.

37. Cf. PERE D'ALBALAT, Summa septem sacramentorum: «Hispania Sacra» 22 (1969) 21.

38. Cf. Ibid., 20.

CONFESSIONAL B

IESUS

/f. 6R/ *Incipit alius tractatus de confessione editus a Magistro Sententiarum* ¹

Primo sacerdos debet interrogare penitentem. Utrum sciat Pater Noster et Credo in Deum et Ave Maria.² Et si nesciat moneatur et adiscat postea dicatur ey quod humiliter sedeat ad pedes confessoris.³ Et si femina est sedeat ex transverso. Ita quod sacerdos vultum eius non respiciat neque ipsa, sacerdotis postea debet eum vel eam instruere de iudicio divino, cum Dominus sit iustus et inhobedientem puniat quare punivit Adam⁴ per inhobedienciam unius pomi et angelis factus est diabolus⁵ pro unica elacione, et nemini in iudicio parceret, timeat eciam diem mortis et diem terribilis iudicii et tormenta penarum eternarum.

Qualis debet esse confessio

Confessio debet esse⁶ simplex, ut se acuset et non alium. Unde: «non declines cor meum in verba malicie»⁷ et cetera. Quod sit humilis: «unum publicanis non audebat oculos levare ad celum».⁸ Pura, id est, syne ypocrisi, scilicet, pura intencione unde Ysayas: «a timore tuo Domine concipimus timore et percepimus Spiritum salutis».⁹ Fidelis, id est, sub spe venie. Non ut Iudas, qui dixit: «peccavi tradens sanguinem iustum».¹⁰ Vera, id est, nichil admiscens falsitatis, nichil mendacii, nil fictum.

1. Falsa atribució a PERE LOMBARD, el Magister Sententiarum. Vid. infra, cap. 5 de l'Estudi.

2. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 31.

3. Ibid., 32.

4. Gn 3:1-15, 23-24.

5. Mt 25:41 i Ap 9:11, 12:7-9.

6. Les 17 qualitats d'una bona confessió es troben a RAMON DESPONT, *Tractatus de Sacramentis*, «Analecta Sacra Tarraconensia» 10 (1934) 125-128. Cf. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 23-29. També, SANT TOMÁS D'AQUINO, *Summa Theologica*, Suppl. q. IX a. 4.

7. Ps 140:4.

8. Lc 18:13.

9. Is 26:18.

10. Mt 27:3-5.

Frequens, unde Augustinus: «quanto quis frequenstius confitetur sub spe venie turpitudinem tanto facilius consequetur veniam culpe».¹¹ Nuda, unde Ieremie: «nemo est qui agat super peccatum suum et dicat, quid feci».¹² Discreta, unde Augustinus: «sacerdotem quere qui te sciat ligare et solvere».¹³ Voluntaria, ut non sit sicut confessio acor sed confessio dextri latronis in cruce.¹⁴ Verecunda unde Augustinus: «verecundia maxima pars est satisfaccionis».¹⁵ Integra unde Augustinus: «caveas ne verecundia ductus dividas confessionem»,¹⁶ unde Gregorius: «species in fidelitatis est ab eo qui iustus est, dimidiam sperare veniam»¹⁷ et Augustinus: «nefas est adeo sperare dimidiam veniam»,¹⁸ unde versus larga Dey pietas veniam non dimidiabit aut nichil aut totum pro pietate dabit. Secreta, unde Iohanes Grisostomus: /f. 6v/ «non dico tibi ut te prodas in publicum».¹⁹ Lacrimabilis, unde: «ruebam a gemitu cordis mei».²⁰ Accelerata, unde Ecclesiastici: «nec tarderis converti ad Dominum»²¹ ante mortem, iuvenis et sanus confiteberis. Fortis, ut cum Maria Magdalena,²² victam pudorem, unde Ieremias: «timor Domini omnem pudorem superat».²³ Accusans, unde Salomon: «iustus in principio sed modis accusator est sui».²⁴ Obediens, unde Augustinus: «fac omnia pro reperienda vita anime que faceres pro vitanda corporis morte».²⁵ Unde versus: sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis, vera, frequensque, nuda, discreta, libens, verecunda, integra, secreta, lacrimabilis, accelerata, fortis et accusans et se punire parata.

11. *De vera et falsa paenitentia*, 10 (PL 40, 1122).

12. Jer 8:6.

13. *De vera et falsa paenitentia*, 10 (PL 40, 1122). GRACIA, *De paenitentia*, D. VI, c. 1.

14. Lc 23:39-43.

15. *De vera et falsa paenitentia*, 10 (PL40, 1122). GRACIA, *De paenitentia*, D. I, c. 88.

PERE LOMBARD, *IV Sententiarum*, lib. IV, dist. 88.

16. *De vera et falsa paenitentia*, 15 (PL 40, 1125).

17. SANT GREGORI MAGNE, *Dialogorum*, IV, 39 (PL 77, 400).

18. *De vera et falsa paenitentia*, 15 (PL 40, 1125).

19. SANT JOAN CRISOSTOM segons GRACIA, *De paenitentia*, D. I, c. 87 i D. III, c. 8. També

PERE LOMBARD, *IV Sententiarum*, lib. IV, dist. 16.

20. Ps 37:9.

21. Ecli 5:8.

22. Cf. Mc 16:9 i Lc 8:1-3. Amb tot, cal advertir que la figura de santa Maria Magdalena a l'occident resulta d'una combinació no gaire rigorosa de diverses perícopes evangèliques referides a pecadores, i d'alguns relats apòcrifs. Vid. JAUME DE VORAGINE, *Llegenda Àuria*, a cura de Nolasc Rebull, Olot, 1976, 327-334.

23. Jer 10; Prov 1:17; Ecli 1:11.

24. Al·lusió probable a Sav. 7 o a Ecli. 1-2.

25. *De vera et falsa paenitentia*, 15 (PL 40, 1125). GRACIA, *De paenitentia*, D. V, c. 1.

*Quid debet dicere confitens*²⁶

Confitens ergo non sic debet dicere: «ego sum homo magis peccator de hoc mundo», neque sic: «semper peccavi et semper erravi», sed sic: «ego sum peccator multum et multum peccavi et multum erravi et per multas vices». Nec sic dicere debet. «peccat hora per comestionem et bibicionem et per visum et auditum». Sed sic dicere debet: «ego peccavi per hoc et per hoc», referendo singula singulis. Neque sic: «non potest homo stare quod non peccat per comestionem et cetera», quia sic videtur quod peccat ex necessitate, non ex voluntate. Sed sic debet dicere: «peccavi multum per malignitatem meam». Neque sic debet dicere: «peccavimus multum per comestionem et cetera». Sed sic: «peccavi in hoc et in hoc et cetera». Neque debet dicere: «Diabolus me facit peccare, vel mea mala fortuna», quia gaudent multum diaboli quando eis inputamus. Quia omne peccatum mortale est voluntarium ex voluntate, ut ex voluntate nostra est, non ex necessitate aliqua, alias non inputaret nobis Deus. Neque sic debet se excusare: «nil penitus sciebam vel intelligebam quando tale peccatum feci», quia iam tunc sciebat se abscondere et verecundabatur de hominibus. Neque se debet sic excusare: «sum homo /f. 7R/ generosus et multos habeo hospites, vel frequenter sum in curiis». Nec sic: «doleo in capite vel stomachum, habeo frigidum et ideo non possum ieiunare in pane et aqua.» Neque sic debet se iactare, in principio: «feci multas peregrinationes vel elemosinas et consimilia», ut sic quodammodo evadat honus penitencie. Sed humiliter debet omnia peccata confiteri suspirando et gemedo, dicendo omnes circumstantias, scilicet, si in quadragesima vel in adventu, vel in quattuor temporibus, vel in vigiliis, vel in festis Iesu Christi vel Beate Virginis vel apostolorum vel aliarum magnarum, et si in dominicis diebus vel letaniis, vel in cimiterio, vel in ecclesia aliquid dixit vel fecit. Et in tempore horarum, vel alio tempore prohibito, vel si prudens literatus vel alius nigrius et sciens, vel si temptatus a carne peccavit, vel sine temptationes propter solam malignitatem suam, et si dedit malum exemplum aliis de peccato suo, quia magnum peccatum est et non potest restitui nisi per contricionem et lacrimas multas dando de se a modo exemplum bonum, removendo concupinam et filiam. Neque sic debet dicere: «accepi de alieno donavi» set sic: «furatus sum alienum hoc et hoc, vel rapui hoc et hoc». Quia maius peccatum est rapere quam furari, quia in rapinam et furtum et violenciam et dolus, accipere de alieno non est peccatum. Sicut predicatorum faciunt. Sed contractare rem alienam in vito Domino causa lucri faciendi est furtum. Unde cum quidam interrogantur: «furati estis forte de alieno?» respondent cum iure iurando per Christum: «non». Et si interrogantur et none vos furati estis alica patribus vestris vel parentibus vel dominis, vel pomum vel fructus vel ova, vel aves vel carnes vel vestes vel actus vel oblacionem vel candelas in ecclesia, quod furtum est et sacrilegum, affectus

26. Ibid., 10, 14, 16 (PL 40, 1122, 1124, 1126).

enim est considerandus furantis, non res quas est furata, ut dicere Bernardus²⁷ et respondent quod multa talia comiserunt. Item multi confitentur sic: «Yacui cum quondam muliere, vel vixi cum eadam muliere vel habui communicare cum ea». Sed hoc non est peccatum quem multi sic faciunt et non peccant, quem homo debet notare peccata et /f. 7v/ dicere confessori et non accipere malum exemplum de aliquo.

Qualiter debent dicere soluti:

«Ego solutus comisi fornicacionem cum soluta vel meretrice cum qua gravius peccavi, quia forte comisi adulterium cum ea si habebat virum. Vel incestum si erat consanguinea mea vel cognata mea, vel si erat sarracena vel iudea vel ecclesiastica persona, vel religiosa, vel sacrilegium si erat sancti monialis et mea culpa fuit quare cum tam malam mulierem peccavi cum qua tot mala comisi forte et ideo multum debeo puniri». Et quod «ego habens uxorem propriam feci adulterium cum quadam absolutam», et pro una vice dicatur quod debetur penitencia VII^m annorum.²⁸ Vel sic: «ego habens uxorem propriam feci adulterium cum quadam non soluta set uxore alterius». et ideo debet duplicari pena. Item debet dicere: «Comisi incestum cum consanguinea vel cognata». Et, si sit, debet dicere in quo gradum erant parentes. Quam propter inquisitor gradus maiore penitentiam inducit, scilicet, XXⁱ unius annorum. Item debet dicere si comisit sacrilegium sancti moniali que sponsa Christi est pro qua debetur penitencia XXIX annorum. Item debet dicere si comisit stuprum cum virgine vel cum vidua continente et hoc peccatum multum est dampnosum, quia neque virgo habebit de cetero centesimum fructum, neque vidua LX^m. Et debetur eis pena sicut de adulterio et eciam plus et quod tradant illas virgines nuptium si possunt, quia viam perdicionis eys aperuerunt quantum in eis est, et eciam omnia ista debent recto iudicio iudica et ad errorem et quanta pena pro una vice debet imponi. Dicit enim de certum fornicacionis malum vincit adulterium, set in duplum vincitur ab incestu. Set horum omnium pessimum est quod sit contra natura. Omne autem peccatum quod contra natura est dicitur inanis eo quod secundum natura est. Omnis autem polucio que non sit in loco deputato a natura propter nocturnam pollutionem est peccatum contra natura. Et quod nomina peccatoum debeant dici et exprimi. Ita dicit Ysayas: «perdam nomen Babilonis et reliquias et progeniem extirpabo»,²⁹ id est, nomen peccati et circumstancias et causas precedentes et subsequentes ex primam. Sicut de ornatu mulierum et de ebrietatibus et de ludo dançorum /f. 8R/ ex quibus multa mala secuntur et multa culpe precedunt,

27. No localitzada.

28. Aquestes severes taxes penitencials no és gens versemblant que encara fossin vigents al segle XIV.

29. Is 14:22.

ut lacivia et arogancia, vanagloria, cupiditas, occiositas, vel sic: «perdam nomen Babilonis», id est, malam comitacionem illam, videlicet que est de peccato illo in populo per malum exemplum et eius reliquias que sunt, si delectacionem habuint in recordando de perpetrato olim peccato, unde de iam penitenciam egerat, germen est mala cogitacio que est radix et vicium peccati, progenies eius est delectacio et consensus et opus peccati que omnia debent confiteri. Item Zaquaries: «disperdam nomina ydolorum et non memorabuntur ultra».³⁰ Et Iob: «parcam ori meo»³¹ dicendo nomina peccatorum. Et David dixi: «confitebor adversum me et cetera»,³² non excusandome vel alleviando, quia si in confessione parcis tibi Dominus parcat tibi. Sacerdos tamen omnibus debet inponere penitenciam moderatam, secundum possibilitatem peccatoris. Tucius autem videtur ut consulendo eam inponat quam ingungendo transgressor fiat penitencia penitens et contemptor. Et caveat quod illariter illam suscipiat quare illarem datorem diligit Deus. Et dicit Ecclesiasticus: «in omni dato tuo illarem vultum fac tuum».³³ Et Ovidius: «super omnia vultus accessere boni».³⁴

Qualiter sacerdos debet interrogare penitentem

Item queratur de polucionibus extraordinariis que fiunt in cruribus mulierum que sunt peccata contra naturam. Item queratur de pollucionibus nocturnis que fiunt ex precedenti cogitacione cum morosa delectacione, vel cum culpa et ebrietate consueta, que est mortale peccatum si eciam in ipso fluxu sive disolucionem excitetur a sompno et in ea delectetur peccat mortaliter. Item queratur si vigilando habuit cum muliere pollucionem et si dicat quod habuit, queratur utrum solus vel cum alio, si cum alio queratur qualiter, si dependeretur vicium sodomitium. Si solus, queratur utrum cum tactu proprio vel sine tactu, si cum tactu proprio est peccatum molliciey ut dicit Appostolus³⁵ et est gravissimum peccatum. Et gravius /f. 8v/ debet puniri homo qui patitur talia enormia quam ille qui facit sive agit. Et si penitens ignorat illa talia que dicuntur de peccato contra naturam, sacerdos non dicat ey, set procedat ad alias interrogaciones. Si cum pecudibus comisit, duas quadragessimas in pane et aqua ieiunet. Primam circa ecclesiem si potest fieri sine scandalo. Et si pluries cum bestia peccaverit vel sodomitice debet penitencia agravari et propter hoc ieiunium sexta feria in pane et aqua usque ad septem annos, vel si pluries poterit fieri et alicas quadagesimas in cibo quadragessimali et solvat alicas remissiiones et hoc potest alleviari per peregrinaciones et multas elemosinas et oraciones, tam pro huius

30. Zc 13.2.

31. Job 7:11.

32. Ps 31:5.

33. Ecli 35:11.

34. No localitzada.

35. I Cor 6:10.

peccatis enormibus et valde enormibus. Alica perpetua penitencia saltim levis iniungatur. Sicut dixit Natan propheta ad David: «Propterea hoc dicit Dominus: «gladius non recedet de domo tua usque in sempiternum»,³⁶ gladius, scilicet, penitencie interioris saltem. Item gravissima pena inponatur ey qui cum muliere infideli peccavit.

De falsis testibus

Item posquam dixerit peccator non recolo plura peccata, queratur si fuerit ipse falsus testis pro pecunia. Quia quidquid per fraudem vel falsitatem, vel rapinam, extorsionem vel falsam allegacionem vel pravum iudicium habitum est restituendum si potest restitui et si non potest ad presens habeat voluntatem restituendi usque ad mortem et si non potest Deus restituere Deus dimittat sibi.

De restitutionibus male ablatorum

Item quasi pro regula est circa restitutiones quod vero Domino facienda est restitucio si de facili potest inveniri. Et si lezor potest solvere mortuo et non invento domino vero restituendum est magis coniunctionis personis, scilicet, aut uxori, vel patri, vel matri et illis precipue qui constituti sunt heredes defuncti. Dum modo non fuit aleatores vel dilapidatores vel furiosi. Nam ut dicit: «lex perdit qui dat perdit». ³⁷ Set talibus personis est adibendus curator secundum morem patrie. Item queratur cuy respondendum est de hiis que pertinent ad heredem et ad minus ad consilium iudicis terre, /f. 9R/ tali casu debet fieri restitucio. Si dominus est incertus tunc ad consilium sacerdotis vel ecclesie reddenda sunt que debentur. Nam qui celat rem alienam cum voluntate retinendi illam sicut fur debet iudicari. Item quando certus est dominus et inventus tunc iniungendum est lesori, ut ey si potest satisfaciatur sine sacerdote si vellit et audeat revelare sin autem mediante sacerdote vel alio bono viro nemine nominato ut dictum est. Si vero sciat cuy est dampnificatus tunc si audet lezor personaliter debet petere veniam ut dictum est.

Qualiter sacerdos debet movere milites ut emendant iniurias quas fecerunt

Si milites violenciam fecerunt subditis suis vel alienis, emendant pro posse illis saltem quos nimium gravarunt vel precant eis in aliis vel alias eys benefaciant animo restituendi. Unde quicumque non possunt reddere male habita faciant helemosinas quas possunt animo restituendi pro illis spiritualiter quos leserunt. Et Deus recipiet talem restitutionem in illis elemosinis, quantum ey placuerit.

Qualiter sunt movendi usurarii a sacerdote

Item persone ascite usurariis vel raptoribus et heredes eorum, si vivant,

36. II S 12:10.

37. No localitzada.

reddant dampnificatis ea que possunt. Et, si pinguior fortuna eys obvenerit, reddant de proprio in quantum possunt. Saltem quantum ad eos pertinet ymo totum si possunt ea ratione qua totum repeterent post mortem domini sui quod eys iuste deberetur.

De re perditā

Item si quis comenserit rem perditam in alienum dampnum ex simplicitate vel negligencia vel lesorem cum possessum vel ledendum non permonuit, non videtur teneri ad restitutionem dampni. Set ad penitentiam inducatur. Tamen inducat lesorem ad restitutionem si poteri. Si vero dederit consilium vel auxilium in malum sive dampnum alterius vel partem habuerit dampni dampnati. Debet restituere totum quo usque sciat socios restituuisse vel satisfacisse, et in tantum erit liberatus quantum socii sui solverint. Et ita dicendum est de aliis sociis et, si singuli totum solvant, /f. 9v/ leso vel sacerdoti debent singulis reddi quod ad singulos pertinent. Recuperato dampno illius lesi. Unde si sacerdos non possit eum ad hoc inducere, inducat eum tantum quantum poterit non tamen asecuret illum.

De falso testimonio

Item queratur illi si introduxit falsum testimonium, vel fecit homicidium, facto, vel precepto, opere, vel defensione.

De solucione decimarum

Item queratur an fideliter solvant decimas an primicias vel si fraudem fecit in emicionibus vel vendicionibus vel mercaturis vel operibus vel laboribus et restituat quidquid male habuerit et penitentia ey iniungatur. Item queratur si peccavit per auguria vel per angustiam vel cum sortilegis vel cum specularis vel cum gravatis, vel si peccavit videndo iniungue, vel insperata, vel in sartagine, vel in viis vel per characteres et in consimilibus. Et pro hiis gravis penitentia inponatur. Item queratur si peccavit per incauciones malas et maleficia et si ad hoc accepit de vestimentis ecclesie, vel de ara, vel de crismate, vel de corpore Christi. Et in hiis comisit furtum et sacrilegium. Et in corpore Christi crimen lese magestatis. Item queratur si peccavit tangendo vel osculando mulieres indebite, vel mulieres concupivit et fecisset opus si potuisset in hiis omnibus peccavit mortaliter. Item queratur de clerico si accepit ordines vel beneficium indigne per simoniam. Et nota quod triplex es symonia, scilicet, a lingua, vel si preces carnales porrexit per indigno, a manu, scilicet, permittendo vel dando ab obsequio principaliter exhibito ut habeat beneficia et secundum hoc: «fur est et lastro quia non intrat per hostium»,³⁸ id est, Christum et ideo tamquam fur omnia debet restituere et tam dans quam accipiens symoniam comisit.

38. Jo 10:1.7-8.

Si sacerdos comisit fornicacionem

Item queratur si sacerdos comisit fornicacionem quia videtur in tribus sacris ordinibus et in corpore inuncto quatuor sacrilegia commississe.

Nam sacrilegium est sacre rey lesyo. Item videtur /ff. 10R/ in unaquaquam vice tria vota castitatis annexa tribus sacris ordinibus violase et ita videtur VIIem peccata facere qualim vice et totidem mulier que omnia unicuique inputantur, quare uterque est causa et cooperator peccati alterius.

Si clericus in peccato mortali celebravit

Item queratur si celebravit in mortali peccato constitutus clericus. Et queratur a clerico si est indevotus et sompnolentus steterit vel si peccavit in ecclesia aut in ecclesia in psalmis et in aliis maxime super altare. Et utrum sciat formam consecracionis et si habuit ibi senper intencionem, cum dicit: «Hoc est corpus meum» quia ibi convertitur creature in creatore et vinum in sanguinem cum dicit: «Hic est calix meus et cetera», alias nunquam consecravit secundum quosdam si hoc non fecit sed se ipsum et populum defraudavit. Alii tamen dicunt quod si intencionem talem, scilicet, transsubstanciacionem creature in Creatore habuit cum accessit ad altare sufficit ut dicatur consecrasse. Item queratur si existens in peccato mortali ad altare constrictus est de peccato ante consecracionem, alias gravissime peccaverit. Item queratur si pro temporali lucro accessit ad ecclesiam non pro Deo, vel si habuit intencionem ut recitaret vel cantaret pocius pro vanagloria in ecclesia coram omnibus quam coram Deo et angelis eius pro salute animarum. Item queratur si excommunicati celebraverunt vel excommunicati ordines vel beneficium receperunt, vel furtive et in hiis mitantur ad episcopum pro dispensacione et in aliis secundum consuetudinem terre pro penitencia. Item in sacro misterio vocem fregit ut aures populi demulceret et non pocius corda ad conpuncionem invitavit. Nam ut dicit Bernardus: «Dum cantor mulcet populo suis vocibus, Deum irritat pravis motibus».³⁹ Item si quis constitutus maiori excomunicacione susceperit ordines, vel celebraverit, dispensacionem querat a Papa vel ab eius legato. Si vero in minori excomunicacione tunc potest episcopus dispensare cum eo secundum peritos. Quidam tamen dicunt quod neque irregularitas incurrit in hoc casu. Item instruere debet sacerdos suos subditos ut sciant: Pater Noster et Ave Maria et Credo in Deum vulgariter et VIIem sacramenta ecclesie que sunt: bapismus, crismacio, penitencia, ordo, matrimonium, heucaristia, extrema unccio infirmorum. Et similiter /f. 10v/ debet eos instruere ut sciant septem vicia capitalia que sunt ista: superbia, avaricia, luxuria, ira, gula, invidia, accidia. Et septem opera misericordie que sunt: pascere esurientes, potare

39. *Tonale sancti Bernardi* (PL182, 1666).

sicientes, vestire nudos, recipere infirmos, visitare incarceratos, interesse sepulturis.⁴⁰

Quid sit fiendum si clericus effunderit, sanguinem super corporalia

Item si quis effunderit sanctam sanguinem super corporalia et palleis altaris. Nam statim ab ipso sacerdote sugenda est pars interita et post missam tunc sunt abluenda supposito calice et prime abluciones sunt sumende ab ipso sacerdote, secunde ab alio ieiuno, ultime, scilicet, tercię sunt prociende in piscinam et corporalia deinde reserventur pro reliquiis. Similiter et pars infecta palliarum abluatur et reservetur residum vero resarcietur et si potest honeste remaneat ad usum pristinum, maxime si ecclesia indigeat. Si non potest bene resarciri sit ad alium usum ecclesie. Et suponatur fundens disciplinis diu et omnes qui sunt in ecclesia debent cum eo agere penitentiam circueam. Item si consecratione facta super hostia dependatur vinum non esse in calice aponatur cum aqua secundum quosdam et debet ab illo loco incipere «Simili modo postquam» et cetera. Tucius autem videtur quod hostia consecrata statim detur si videtur ydoneus sin autem reservetur seorsum donec post missam et tunc servatur a sacerdote illo post consecrationem consecutam, nova hostia ponatur ante calice sicut fieri solet et incipiat cite, sicut docuit Mauricius episcopus parisiensis.⁴¹ Et hoc notamus ad presens sine periudicio melioris.

Item queratur a penitente si est elapsus annus vel multum tempus in quo non est confessus ad minus semel in anno, vel si accepit corpus Christi, vel non. Et si accepit in peccato mortali quare in hiis omnibus peccavit mortalissime. Item si confabulatus est in ecclesia tempore horarum, vel si inhoneste inspexit mulieres fingendo oculum, quare impudicus oculus est nuncius impudicis cordis. Item queratur de inhonestate vestium vel aliarum rerum. Et si bibit in tabernis, vel si ludit, et qualiter /f. 11R/ ibi peccaverit. Item penitens debet confiteri si peccavit illicita audiendo, vel videndo, in dicendo detractiones, adulaciones, difamaciones, iactancias, mendacia, falsa periuria, scurrilitates et vana et occiosa verba, huius vidit et audivit et in multis consensiendo peccavit et fecit multos peccare consensiendo peccatis suis. Unde debet admonere et rogare omnes illos qui propter ipsum peccaverunt ut agant penitentiam de omnibus, quia de omnibus tenetur reddere rationem.

Si excommunicatus participavit cum aliis

Item queratur si excommunicatus ingressit se comunioni aliorum vel si participavit cum excommunicato et absolvatur simpliciter, id est, sine iuramento,

⁴⁰. Vid. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 32. HUG DE SAINT VÍCTOR, *De quinque septenis* (PL 175, 405–410).

⁴¹. Vid. infra, cap. 5 de l'Estudi.

nisi forte participaverit in crimine criminoso, que tunc absolvi debet ab illo iudice a quo ille alius cuy ipse comunicavit venit absolvendus. Item queratur si observaverit sententiam prelatorum, qui si incidit in crimen inhobediencie debet absolvi cum iuramento. Item confiteri debet penitens si peccavit multum comedendo vel bibendo ante oram et post oram debitam. «Item peccavi pere malas et multas cogitaciones et consensus turpes. Item peccavi quare non ieiunavi, neque oravi, nec elemosinas dedi sicut debui. Item quare non dilexi proximum meum neque Deum sicut debui quare false nomen portavi Christi, cum eius opera non feci. Et falsum per nomen Christi iuravi. Item peccavi quia diem dominicam et alias festivitates non honoravi sicut debui neque custodivi. Peccavi per hec et alia precepta Domini quia ea violavi et mandata et consilia eius non servavi ut debuy. Et usus sum mulier propria illis diebus quibus non debuy, et eo modo quod non debuy». Similiter dicat mulier de viro». Item peccavi quare tempus meum perdiidi, quia cum deberem alica bona facere illa non feci et multa mala comisi. Item peccavi quare multa mala peccata recesserunt a memoria mea propter negligenciam meam», et in hoc casu debet penitenti quod inquirat diligenter et diu peccata oblita et Deus reducet ad memoriam eius peccata oblita vel misericorditer indulgebit. «Item peccavi quare /f. 11v/ Deus semper est paratus dare michi gratiam et vocare me ad penitentiam et ego tamquam ingratus et miser diu et multociens distuli. Item peccavi quia male confessus fui excusando me vel alleviando, vel falsum dicendo, vel multas circumstancias et peccata dimitendo. Item contempnendo peccavi et penitencias non observando. Item peccavi reiterando peccata tamquam ingratus et miser et peccavi multociens. Item ofendendo Deum post confessiones factas a me de preteritis peccatis. Item peccavi per superbiam et vanagloriam et invidiam et iram et tristicium et accidiam et cupiditatem et avariciam et negligenciam et omissionis et per rancorem et odium et malam voluntatem. Item peccavi abutendo iuribus anime et corporis et talentis michi commissis in corpore et anima et omnibus sensibus corporis et membris». Item, si taliter sicut dictum est nesciant penitentes dicere, sacerdos doceat eum ita dicere et debet dicere peccatorum numerum stimacionem sive credenciam suam si nescit in veritate, scilicet, cum quod mulieribus coniugatus vel meretricibus, vel cognatis vel consanguineis, vel infidelibus, vel virginibus, vel sancti monialibus peccavit. Quod vicibus peccavit dicat secundum credulitatem suam et ita videbit quantum dampnum animarum quare in unaquaquam vice duas animas perdidit et dedit diabolo. Et una anima plus valet quam celum et terram, quia Deus Pater Filium suum dedit pro ea, et faciat summa omnium peccatorum suorum si potest et frequenter ducat ad memoriam, vel in ecclesia, vel in lecto, vel in via, vel ailibi. Et sic poterit converti visa multitudine et enormitate peccatorum. Item debet interrogari penitens si penitet illum multum omnium peccatorum que confessus est. Et si habet voluntatem non peccandi de cetero mortaliter. Quia si habeat voluntatem potius est desisio quam penitencia illud quod facit. Item dicere debet sacerdos penitenti quod semper doleat de peccatis in corde que fecit, nec recedat ab ac penitencia interiori sicut nec Iesus

Christus descendit de cruce usque ad mortem. Et per hanc penitentiam et oris confessionem poterit evitare penas inferni. Per penitentiam autem quam sacerdos inponit potest evadere penam /f. 12R/ purgatori. Item sacerdos debet interrogari: episcopos, prelatos et clericos, reges, fabros, pelliparios, milites, mercatores, sutores et laboratores, mercenarios et servientes et nutrices et consilium si peccaverunt in officiis suis per simoniam, in dando vel recipiendo vel presentando vel mitendo, vel per omisionem vel per iniusticiam, vel per violenciam vel depredacionem et vanagloriam et iactanciam, vel per falsitatem, furtum, dolum et fraudem, vel per sacrilegium vel pigriciam et substraccionem rerum et murmuracionem et sophisticacionem, per infidelitatem et inhobedienciam et si aliquid scandalizaverit, vel ey honorosus vel molestus fuit et si aliorum culpas non reprehendit ut debuit et potuit, et si moleste receperit correccionem de peccatis suis. Et si desideravit quod Deus peccata sua nesciret aut punire nollet, aut non posset et ita dicta voluit esse insipientem, iniustum et inpotentem, et ita Deum non esse voluit. Item si murmuravit contra Deum de pluvia, de calore vel frigore, que omnia vite accepimus, set nos ad usum culpe convertimus.

Qualiter debet interrogari religiosus

Item a religioso si callide vel inportune licenciam a prelato suo inpetravit super eo quod sibi placebat dicere vel facere. Item si laboravit quantum potuit vel debuit. Item si propter multitudinem verborum obmisit contemplacionem Dey. Item queratur si dum tenuit silencium in ore, si occiosus fuit in corde, vel in opere quare magnum peccatum est ut dicit Bernardus.⁴² Item queratur si vicia virtutes esse simulaverit, ut crudelitatem esse iusticiam, dissolucionem nimiam esse pietatem, remissam signiciem mansuetudinem esse. Item queratur si finxit se quod non erat, et si velle quod volebat, et e converso et si aliquid dicebat ore et aliud in corde volebat. Et si sub humanam pellem vulpinam conscienciam abscondebat. Queratur si horavit sine devocione et legit sine hedificacione, vel predicavit sine circumspeccione et obedivit cum murmuracione vel disputacione et si in eo fuerit ficta confessio, rara conpuncio, animalis cogitacio, tepida conversacio. Item queratur si levis est et dissolutus, nec se corrigat, nec cavet peccatum in quo vel ipse cecidit vel alium cadere vidit. Et si de bono quod fecit excellenciam sive elacionem habuit et de omnibus et consilibus /f. 12v/ reddat se culpabilem et semper doleat de malis que fecit et de bonis que non fecit, proponat se corrigere et emendare et sic a Domino indulgenciam obtinebit.

De confessione infirmi et eius penitencia

Item si aliquis in infirmitate confiteatur, sacerdos non inponat ey peni-

⁴². *De modo bene vivendi*, c 51 (PL 184, 1272s). Cf. *Regula Benedicti*, 48.

tenciam. Set dicat ey tantam penitenciam iniungerem tibi si sanus esses demonstrata quanta. Set si moriaris ex hac infirmitate ego absolve te ex parte Dey de omnibus hiis peccatis que michi confessus es. Si vero sanitatem consequeris facies hanc penitenciam vel venias ad me et dicam tibi quid facere debes, set ad presens sufficiat quare non vactat nobis tempus ad scribendum plene de modo confitendi et interrogandi.

Sequitur confessio generalis de omnibus peccatis in generali

«Confiteor Deo et Beatissime sue matri, et omnibus sanctis, et tibi fratri quare multum peccavi, per visum, per auditum, videndo et audiendo multa vana et inania, que multum Deo displicebant. Item peccavi multum per linguam, dicendo multa mendacia et falsa periuria et vituperando et derridendo, et in videndo et cantando et inveniando et dicendo multa mala et vana et superflua. Item peccavi multum comedendo et multum bibendo, et multum parate et multum ardentem et ante oram, et post horam debitam. Item multum peccavi dormiendo quando non debebam, et ubi non debebam, et peccavi per malas cogitationes et per malas delectaciones et turpes, et per malos consensus. Item pater peccavi quare non geiunavi, neque oravi ut debui, neque elemosinas dedy. Item peccavi quare non dilexi omnes christianos sicut debueram et poteram, peccavi quare precepta Domini violavi et legem eius et mandata et consilia non servavi ut debebam. Item peccavi quare non confessus sum integre neque generaliter, neque circumstantialiter, neque a parte, simpliciter, humiliter, nec fideliter, neque frequenter, nec discrete, nec libenter, nec varaciter, neque gloriose, nec fortiter, nec accusanter, nec obedienter, nec plurimose sicut debebam. Neque nominavi peccata suis nominibus /f. 13R/ nec numeravi omnes vices in quibus miser ego peccavi, nec numeravi omnes illos et illas quos ego errare feci et qui per meam occasionem et per meam malignitatem peccaverunt. Et peccavi quare non confessus sum quociens debebam, neque fuy obediens prelatus meis, nec in penitenciis nec in aliis sicut debui. Item peccavi quare non accepi Corpus Christi quociens debebam, neque digne sicut debebam. Et peccavi quare forte accepi Corpus Christi in festis sine confessione. Item peccavi quia obmisi tempus meum in quo debebam cotidie Deo servire et bona multa facere, et feci multa mala et pauca bona, et peccavi quare multa peccata ceciderunt a memoria mea, et illa oblitus sum per negligenciam et multa feci que non credebam esse peccata et erant peccata. Item peccavi quare postquam Dominus duxit me ad penitenciam feci infinitas offensiones tamquam infidelis servus.⁴³ Et peccavi quare Dominus laboravit me adducere ad penitenciam et ego tamquam miser distuli. Item peccavi quare non servavi diem dominicam, neque festa, nec vigiliis, neque ieiunavi diebus quibus debebam. Et peccavi quia non honoravi parentes meos

43. Mt 24:45-51 i Lc 12:41-46.

temporales et spirituales. Neque parentes meos et alios christianos sicut debui, et peccavi quare locutus sum in ecclesia in tempore horarum verba quod non pertinebant ad Deum. Et ibi defixi oculos in mulieres et in homines quod non debebam, et in aliis locis peccavi quia forte locutus sum cum excommunicatis et non recolo. Item peccavi quia non recognosco me pro peccatore, neque ploravi peccata mea sicut debebam. Et peccavi quare fui contrarius voluntati Dei dicendo, quare pluvia erat mala, vel sol et ventus et tempus, cum omnia ista essent bona et Deus faceret illa. Item peccavi quare usus sum mulier propria in illis diebus quibus non debebam. Et peccavi quare tenui me pro peccatore et multociens mostravi me pro meliore quod non eram, et aliud tenebam in corde et aliud dicebam in ore. Et multociens dixi quod nolebam id quod volebam et dixi multociens affirmantem id de quo dubitabam, vel in quo ego debebam dubitare. Et per superbiam peccavi et voluntatem et rancorem et iram et triticiam et pigriciam et cupiditatem et negligenciam et per omnia membra et sensus corporis, et per omnia /f. 13v/ dona que Dominus michi dedit in corpore et anima, et de omnibus et aliis reddo me culpabilem. Et supplico humiliter Domino Iesu Christo quod ipse per misericordiam suam indulgeat michi et ducat me ad veram penitentiam et de hiis et de aliis non permitat me de cetero peccare, neque ipsum offendere. «Deinde dicat sacerdos: «Misereatur tui et cetera»⁴⁴ «Indulgenciam et remissionem».

De criminalibus peccatis rubrica

Item aliqua sunt peccata maiora de quibus debet confiteri sacerdote secreta, scilicet, de homicidiis, furtis, sacrilegiis et periuriis, falso testimonio, rapina, usura, de fraude et dolo, et fornicationibus et adulteriis, strupis, rapinis, et raptu et de pollutionibus que fiunt super naturam et contra naturam, et de auguriis et sortilegiis et divinacionibus et maleficiis, et de non datis decimis et primiciis, et de tabernis et daciis et ornatibus, cotidie debet quilibet peccator christianus omnia ista confiteri in oratione sua et recognoscere se peccatore de hiis petendo veniam, et postea debet confiteri sacerdoti suo, et sacerdos debet dicere ista secundum quod habet populum singulis diebus dominicis et festivis post missam et oblationes suas.

Sequitur cautela sacerdotes

Item cum penitens accesserit ad sacerdotem quicumque sit sacerdos iubeat flexu genu eum humiliari interrogando: «Quid petis?». «Penitentiam» et ille respondeat: «Omnipotens Deus det tibi veram penitentiam et remissionem peccatorum». Item dicat illi: «Tu credis in Deum, Patrem Omnipotentem, factorem

⁴⁴ Fòrmula ritual indicativa, i no deprecatòria, segons les disposicions del papa Benet XII (DS 1013). Cf. SANT TOMÁS D'AQUINO, *Summa Theologica*, III, q. 84, a. 3.

celi et terre». «Credo». «Item credis quod in eadem carne in que vivis debes resurgere et recipere sive bonum sive malum pro ut gecisti». «Credo». «Item vis dimittere qui in te peccaverunt», si non vult dimittere, sacerdos ey non proybeat penitenciam. Potestavi tamen sacerdos debet iniuncta penitencia quod ad vitam eternam minime prodest penitenti, nisi remittat iniuriam illis qui in eum peccaverunt. Valebunt tamen ey ad tria. Unde versus «Quae inmortalis fiunt: Dant bona terre, cor faciunt humile, minuunt tormenta Gehenne».

Et hic finis de penitenciis.

Deo Gracias.

CONFESSIONAL C

J H S

/f. 14R/ *Incipit suma brevis de cognoscendis peccatis et penitentiis iniungendis*

¹Gula est peccatum mortale, species sunt: castimargia, id est, nimia et superflua comestio et ebrietas.

Species eius sunt quinque

Prima est cum hora comedendi prevenit, 2^a cum nimis delicata cibaria preparat, 3^a quando nimis in quantitate de cibo sumit, 4^a quando nimis avidae vel ardentem cibum sumit, 5^a quando studiose mutat comestiones ad hoc ut plus comedat. Unde versus: pre, prope, laute, nimis, ardentem, studiose.

Octo sunt remedia contra gulam

Primum est sermo divinus cuius sumptio inducit oblivionem cibi temporalis. 2um moderata occupatio. 3um elongatio ab hiis que dant occasionem excedendi in cibo vel potu sicut est delectabilitas, vel varietas, nimietas ciborum. 4um considerare qualis caro post mortem futura sit. 5um meditatio eterne cene ad quam invitati sumus. 6um consideratio malorum quae de excessu cibi et potus secuntur. 7um consideratio paupertatis Christi in se et in membris suis. 8um et ultimum remedium est, et summum, Dey gracia.

De luxuria

Luxuria peccatum mortale est cuius due sunt species: prima est luxuria corporis, secunda est luxuria cordis. Aliter dividitur in 5e species.² Prima est simplex fornicatio quam facit solutus cum soluta. 2ª est adulterium quod est alterius thori violatio. 4ª est incestus quod est consanguinearum vel afinium abusus. 5ª est peccatum detestabile contra naturam.

1. Fins al f. 16V l'exposició dels vicis i dels remeis que els vencen s'inspira en JOAN CASSIÀ, *Conlationes XXIV*, V, 7-11 (PL 49, 619s). També SANT GREGORI MAGNE, *Regula pastoralis*, III, 30 (PL 77, 111).

2. GRACIÀ, *Decretum*, C. XXXVI, q. I.

Sex sunt remedia contra luxuriam

Primum est fugere consorcia mulierum et eius verso. 2^m ut homo sibi substraat de cibo et potu. 3^m est mortis extrema cogitare. 4^m non presumere multum Dei. 5^m est temptatio resistere in principio. 6^m est ut proiciat se in aquam frigidam vel recurrat ad lacrimas et oraciones cum temptatur.

De avaricia

Avaricia peccatum mortale est, et est cupiditas in acquirendis indebite temporalibus. Avaricia vero in retinendis, unde dici servitus ydolorum.

/f. 14v/ De speciebus avaricie

Usura, rapina sive furtum, iniusta talia, fraus mercatorum, accepcio muneru, avaricia advocatorum, symonia, peccatum lusorum.

Hec sunt remedia contra avariciam

Primum est mortis consideracio, 2^m consideracio paupertatis dominice. 3^m consideracio periculi in quo sumus. 4^m consideracio misericordie que annexa est divitiis. 5^m est quod homo elonget se a cupidis et avaris et familiaris sit illis qui terena contempnunt. 6^m est consideracio eternarum diviciarum. 7^m est quod homo ponat fiduciam suam in Deo quod Deus neccessaria ei perbebit, si ipse ey servierit. 8^m est ultimum et sumum remedium est quod homo helemosinis et ordinibus aliis bonis modis quibus poterit gratiam Dey sibi impetret quae sola sufficit hominem liberare a laqueis cupiditatis et avaricia.

De accidia et speciebus eius

Accidia est peccatum mortale que est tedium boni faciendi. Sexdecim sunt vicia que pertinent ad accidiam. Primum est tepiditas que est pravus amor boni. 2^m est mollicies que est in paciencie rey dure. 3^m est sompnolencia. 4^m est occiositas. 5^m est dilacio penitencie. 6^m est tarditas que est quando tarde procedit quis in opere inquoato. 7^m est negligencia que est quando homo non curat qualiter opus incoatum utrum bene vel male set hoc solum curat ut ab honore laboris inquoati se expediat. 8^m est innesperancia que est quando quis opus quid inchoat ad perfeccionem non ducit.

9^m est remissio que est quando aliquis cotidie deterior efficitur. 10^m est dissolucio que est quando aliquis inveniens difficultatem in suy regimine se dimittit omnino absque gubernacione. 11^m est ignavia que est quando aliquis pocius eligit in miseria magna permanere quam aliquantulum laboris subire. 12^m est incuria que est quando aliquis suorum debitam curam non habet. 13^m est indevocio que est ariditas spiritualis. 14^m est tristicia in servicio Dey et est vicium in officio divino valde detestabile. 15^m est tedium vite quod provenit ex lingua tristicia in divino servicio. 16^m est desperacio quod provenit ex nimia tristicia.

De remediis contra peccatum desperacionis

/f. 15R/ Primum est memoria Dominice passionis. 2^m est consideracio magne

virtutis quam habet penitencia, est enim penitencia medicina contra quam nulla infirmitas spiritualis prevalet. 3^m est consideracio illarum personarum cum quibus Dominus legitur misericordie egisse, scilicet, cum muliere deprehensa in adulterio, cum latrone in cruce, cum beato Petro et beata Maria Magdalena,³ et cum multis aliis.

De remediis contra accidiam

Octo sunt remedia contra accidiam. Primum est diversitas occupationum. 2^m est consideracio future pene. 3^m est consideracio premii eterni. 4^m est societas honorum. 5^m est exemplum illius qui piger non fuit set exaltavit ut gigas ad currendam viam. 6^m est consideracio periculorum in quibus sumus in presenti. 7^m est fervor devocionis recolendo cotidie beneficia Dey. 8^m est gracia Dey que sola liberare potest hominem ab accidia.

De superbia

Superbia peccatum mortale est. Et dividitur⁴ in superbiam interiorem et exteriorem. Interior dividitur in superbiam intellectus et in superbiam affectus. Superbia intellectus 4^{or} species continet: Prima est quando aliquis credit habere bona sua a se. 2^a est quando aliquis credit habere bona sua a deo set pro meritis suis. 3^a est quando quis credit habere bonum quod non habet. 4^a est quando aliquis in oppinione sua profer se aliis, unde versus: ex se, promeritis, falso, plus omnibus, inflant. Superbia affectus habet duas species: scilicet, presumptionem et appetitum, propie excellencie. Exterior superbia habet istas species: Est enim superbia oris et narium et oculorum, colli vel cervicis, aliorum membrorum, ornatus, erubescencia mala, malicia, yrrisorum, irreverencia, inobediencia, inanis gloria, yprocrisis.

De XII^m gradus superbie⁵

Primum est curiositas, 2^m est levitas. 3us inanis leticia. 4us iactancia in multiloquio. 5us singularitas. 6us arrogancia. 7us presumpcio. 8us defensio peccati. 9us simulata confessio. 10us rebellio. 11us libertas peccandi. 12us consuetudo peccandi.

De remediis contra superbiam

Primum est consideracio melioris status ut se humiliet et exaltabit /ff. 15v/

3. Mt 26:69-75; Mc 14:66-72; Lc 22:55-62; Jo 18:12-27. Act 8:3 i 9:1-2. Mc 16:9; Lc 8:1-3. Lc 23:39-43. Jo 8:1-11.

4. Cf. SANT GREGORI MAGNE, *Moralia in Iob*, XXIII, 6 (PL 76, 258).

5. SANT BERNAT DE CLARAVALL, *De gradus humilitatis*, 10 (PL 182, 957).

2^m est cohabitatio humilium. 3^m est consideracio vitalitatis corporis quare in conceptione est vile sperma in fine cibus vermium. 4^m exemplum Christi qui fuit humilis. 5^m est consideracio vilis servitutis in qua est homo superbus quare servus est diaboli. 6^m est consideracio districti iudicii que spiritualiter ad humilitatem superborum. 7^m est miseria huius mundi. 8^m est consideracio infirmitatis que in nobis est tam ex parte anime quam ex parte corporis. Ex parte anime adeo infirmi sumus ut nec levi cogitatione pussimus resistere, nec modicum verbum sustinere. Ex parte corporis adeo infirmi sumus ut nec pulcibus possimus sustinere.

De Invidia et speciebus eius

Invidia peccatum mortale est. Species invidie due sunt: exaltacio in adversis proximi, tristicia in prosperis proximi.

De remediis contra invidiam

Remedia contra invidiam sunt 4^{or}. Primum est quod homo ponat suum amorem in illis rebus sive bonis que possunt haberi a multis, scilicet, in celestibus. 2^m est meditacio eorum que suaderent nobis fraternam dileccionem, scilicet, fraternitas naturalis que est inter homines christianos et societas spiritualis que inter fideles est, et quare Christus est capud nostrum et nos membra ipsius. 3^m est meditacio eorum que valent ad contemptum propie excellencie quare est homo fragilis cito moriturus in morte et vita penam pro factis recepturus. 4^m est consideracio de amaritudinis que invidiam comittatur.

De yra

Ira peccatum mortale est, intellige hoc per yram a parentum vindicte que hodium dicitur.

De viciis procedentibus ex yra

Ex yra procedunt: lis, guerra, incendia, homicidia, iniectio manum iniustarum, rapina.

Tria sunt remedia contra yram alienam

Primum est mollis responsio. 2^m est silencium. 3^m beneficium.

De remediis contra yram propiam

/f. 16R/ Octo sunt remedia contra yram propiam. Primum est consideracio pascencie Dominice passionis. 2^m est silencium. 3^m est consideracio divine ordinationis nullum enim malum pene potest inferri nobis nisi divina ordinacio. 4^m est considerare utilitatem quam habet tribulacio que tolleratur in presenti quam in futuro. 5^m consideracio status in quo est in iniurias, insanus est enim. 6^m est consideracio propiorum defectum facilius enim poterat aliquis defectus alienos quando ipse suos defectus cognoscit. 7^m est consideracio finis nostre,

scilicet, mortis et eorum que post mortem secuntur. 8^m est consideracio propie impotentie: multi sunt qui volunt se vindicari de ipsis qui eis male faciunt qui non possunt defendere a muscis et a pulcibus.

*De XXIII^{or} peccatis lingue*⁶

Viginti quatuor sunt peccata lingue, scilicet, blasfemia, peccatum murmuris, peccati defensio, periurium, mendacium, detraccio, adulacio, malediccio, convicium, contencio, honorum derisio, pravum consilium, peccatum seminantium discordias, peccatum bilinguium, timor, jactancia, secreti revelacio, indiscreta cominacio. Indiscreta promissio, occiosum verbum, multiloquium, turpiloquium, scurrilitas, indiscreta taciturnitas.

De remediis contra peccatum lingue

Octo sunt remedia contra peccatum lingue: primum est consideracio periculi que est in loquendo quare demones hostes nostri porte, id est, ori insidiantur. 2^m est consideracio tam nobilitatis quam utilitatis lingue cum sit preceteris membris divinis laudibus et divino officio deputata. 3^m est quod homo contra portam oris quasi quasdam guerras faciat, scilicet, posita firma declinandi personas illas cum quibus peccare solebat in lingua, vel loca illa quibus solet habere occasionem peccandi in lingua. 4^m est quod homo loquitur rare. 5^m est quod homo pauca loquitur. 6^m est tarditas in loquendo, scilicet, quod non loquitur nisi cum deliberacione. 7^m est quod homo orando linguam suam Deo comendet. 8^m est silentium claustralium.

*Hec est alia brevis notificacio viciorum. De gula*⁷

/f. 16v/ Est alia brevis notificacio viciorum⁸ de ventris in gluvie propter agantur quinque vicia videlicet. Inenepa leticia, scurrilitas, immundicia, multiloquium, ebetudo sensuum circa intelligenciam.

De luxuria

De luxuria generantur octo, scilicet, cecitas mentis, inconsideracio, inconstancia, precipitacio, amor sui, odium Dey, affectus presentis seculi, orror vel desperacio futuri.

6. Cf. *Cercapou*, I, 76. *Espill de consciència*, 87ls.

7. El copista repeteix com a epígraf l'encapsalament del foli següent: «Hec est alia brevis notificatio viciorum», i «De gula» enlloc de «De ventris ingluvie».

8. SANT GREGORI MAGNE, *Moralia in Iob*, XXXI, 45 (PL 76, 621). Citat també per SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 33.

De avaricia

De avaricia nascuntur sex, scilicet, fraus, fallacia, periurium, inquietudo et contra misericordiam cordis obduracio.

De accidia

De accidia oriuntur sex, scilicet, malicia, rancor, pusillanimitas, desperacio, torpor erga precepta, vagacio mentis cirqua illicita.

De superbia

De superbia oriuntur VII^m, scilicet, inobediencia, jactancia, ypocrisis, contencio, pertinacia, discordia, novitatum presumcio, et inanis gloria.

De invidia

De invidia nascuntur quinque, scilicet, odium, susurracio, detraccio, exultacio in adversis proximi, afflictio in prosperis proximi.

De yra

De yra nascuntur sex, scilicet, rixa, tumor mentis, contumelie, clarmor, indignacio, blasfemie.

*Sequitur videre que sunt peccata mortalia et que venia. Augustinus XXV Dei, capitulo alias eadenum*⁹

Ibi dicit istud quanvis Apostolus, plura capitula conmemoret nos tamen ne desperacionem facere videamus breviter, dicemus illa que sunt videlicet: sacrilegium, omicidium, adulterium, fornicacio, falsum testimonium, rapina, furtum, superbia, invidia, avaricia, et si longo tempore teneatur iracundia, ebrietas. Et quicumque venit /f. 17R/ conta decem precepta legis vel aliquid eorum peccat mortaliter. Et infra subditur. Que autem sint minuta peccata, licet, omnibus nota sint tamen quia longum est ut omnia explicantur opus est ut ex eis aliqua nominetur. Quociens aliquis plus accipit in cibo vel potu quam necessitate est ad minuta peccata noverit penitere. Quociens plus loquitur quam oportet plus tacet quam expedit. Quociens pauperem importune petentem exasperat. Quociens cum sit corpore sanus aliis ieiunantibus prandere voluerit aut sompno deditus tardius ad ecclesiam surgit. Quociens excepto desiderio filiorum uxorem suam cognoverit. Quociens in carcere positos tarde requisierit. Quociens infirmos tarde visitaverit. Si discordes ad concordiam revocare neclexerit. Si plus proximum aut uxorem aut filium aut servum exasperaverit quam oportet. Si amplius fuit blanditus quam debet. Si cuicumque persone maiori aut ex voluntate aut ac

9. Referència probable a SANT AGUSTÍ, *De Civitate Dei*, XIV, llibre centrat en el pecat i les passions. Vid. GRACIÀ, *Decretum*, D. XXV, c. 3.

neccessitate adulare voluerit. Si pauperibus esurientibus nimium deliciosa vel subtuosa convivia preparaverit. Si se in ecclesia aut extra ecclesiam fabulis occiosis de quibus in die iudicii reddenda est ratio occupavit. Si dum iocantes et incaute juramus et cum per aliquam neccessitatem implere non potuerimus utique periuremus et cum omni difficultate sut temeritate maledicimus quem scriptus est neque maledici regnum Dei possidebunt.

Beatus Paulus enumerat peccata mortalia in epistola ad Romanos¹⁰ in fine, scilicet, peccatum contra naturam, homines repletos omni iniquitate, malicia, fornicatione, avaricia, nequicia, plenos invidia, homicidiis, contencione, dolo, malignitate, susurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores, malorum, parentibus non obeditores, insipientes, inconpositos, sine affectione absque federe, sine misericordia.

Idem Apostolus ad Galatas V⁹ capitulo in fine dicit: «manifesta autem sunt opera carnis, que sunt ista que secuntur: fornicacio, invidia, impudicia, luxuria, ydolorum servicius, veneficia, inimicia, contenciones, emulaciones, ire, rixe, dissensiones, secte, invidie, omicidia, ebrietas, comessaciones et huius filiam que predico vobis sicut predixi quem qui talia agunt regnum Dey non consequuntur».¹¹

/f. 17v/ Sequitur de interrogacionibus in penitencia faciendis et primo de preceptis

Primum preceptum est: «Non habebis deos alienos coram me».¹² Queratur si yvit ad adevinos, sortilegos vel sortilegas, si inspexit augurias, strenutaciones, obviaciones vel sompnia, si proiecit prunas causa sanitatis, si proiecit plumbum ut cognosceret de futuris, si fecit setillos vel vel aliqua maleficia, si paravit circulum vel intravit circulum in quo audiuntur demoniorum responsa. Si ligavit homines vel mulieres per maleficium ne coyre possent. Si fecit experimenta quibus acquireret mulieres ad coytum. Sy fecit incantaciones vel coniuraciones intronittendo se scire aliquid de futuris.

Secundum preceptum est: «Non assumes nomen Dey tui in vanum».¹³ Queratur si iuravit falsum, si contra iuramentum quod fecit scienter venit, si contra homagium fidelitatem vel promissionem mentitus est.

Tercium preceptum est: «Memento ut diem sabbati sanctifices».¹⁴ Queratur si diebus Dominicis festivis operatus est artificio suo, si ludis turpibus se miscuit. Si tabernas frequentavit, si miscuit se tripudiis vel coreis. Set quare hoc preceptum pertinet ad Spiritum Sanctum recte ponuntur hic tria peccata que sunt contra Spiritum Sanctum de quibus dicitur in Evangelio: «Qui peccat in Patrem remittetur

10. Rm 1:28-31.

11. Gal 5:19-21.

12. Ex 20:3-6.

13. Ex 20:7.

14. Ex 20:8.

ey, qui peccat in Filium remittetur ey, qui peccat in Spiritum Sanctum non remittetur ey nunquam in hoc seculo, neque in futuro»,¹⁵ peccata illa sunt V^o: presumpcio, desperacio, inpugnacio agnite veritatis, inpugnacio fraterne societatis, finalis inpenitencia.

Quartum preceptum est: «Honora patrem tuum et matrem tuam ut sis longuius super terram».¹⁶ Queratur si maledixit patri vel matri, si percussit patrem vel matrem. Si parentes quocumque modo vilipendit, si verbo irreverenter eos tractavit. Si tempore necessitatis benefica eis sustraxit, si excommunicatione patris spiritualis contempsit, si eis in locis non obedivit.

Quintum preceptum est: «Non occides».¹⁷ Queratur si occidit aliquem armis, herbis vel pocionibus, si precepit quod aliquis occideretur, si prestitit auxilium quod aliquis occideretur, si tenet odium contra aliquem, si detrahit alicui, si retro de aliquo malum dicit.

Sextum preceptum est: «Non meccaberis».¹⁸ Queratur si cubuit cum aliqua vel aliquibus. Si erat soluta, virgo, coniungata, consanguinea vel afi-/f. 18R/nis aut erat religiosa. Item quanto tempore mansit in peccato. Item quod vicibus peccatum illud comissit. Si fuit interpres vel mediator vel mediatrix. Si comedit aliqua incentiva vel bibit multum ut plus officium luxurie exercet.

De pollucione nocturna si accidit propter ebrietatem vel propter premeditationem. Si concubuit cum menstruata.

Queratur a mulieribus si se ornauerunt vel affaytaverunt. Si per vicos et plateas et in ianuis vel fenestris se ostenderunt conspectiuis hominum ut eos diligenter, si verba luxuriosa vel turpia protulerunt, si coreas duxerunt ut viderentur et diligenter, si cantaverunt cantilenas vel responderunt.

Septimum preceptum est: «Non furtum facias».¹⁹ Queratur si comedit de re furtiva, si per vim aliquid abstulit, si comodavit ad usuram, si per baratam vel alium modum plus recepit quam dedit, si sacrilegium vel furtum rey sacre comissit, si decimas vel primicias retinuit, si beneficium vel dignitatem vel ordinem per peccuniam obtinuit, si talias iniustas vel colonias indebitas a subditis extorsit. Si mercator est, si pondera vel mensuras iniustas tenet, si causi dicus a clienculo plus debito extorsit. Si religiosus tenet propium. Si lusor est retinere non debet quid ad aleas adquisivit.

Octavum preceptum est: «Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium».²⁰ Queratur si contra proximum falsum testimonium dixit, si occulta mala proximi publicavit, si audita cum augmetno retulit, si crimina falsa inposuit, si bona occulta negavit, si bona manifesta minuit, si bona in mala convertit.

15. Mt 12:31.

16. Ex 20:12.

17. Ex 20:13.

18. Ex 20:14.

19. Ex 20:15.

20. Ex 20:16.

Nonum preceptum est: «Non concupisces uxori proximi tui». ²¹ Istud preceptum ampliavit Dominus in Evangelio Beati Mathey, v^o, dicens: «Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam meccatus est in corde suo». ²² Queratur si concupivit aliquam mulierem et mulier si concupivit aliquem virum.

Decimum preceptum est: «Non concupisces rem proximi tui». ²³ Hic probyet non solum manum vel animam.

De gula queratur si se ingurgitavit, si asidue inebriatur.

De accidia queratur si frequentat ecclesiam, si horas solvit vel oraciones /f. 18v/ dicit, si Verbum Dei libenter audit, si sompnolentus est, si occiosus est, si negligens est.

De superbia queratur si est letigiosus vel contenciosus, si dehonestat alios, si percutit alios, si percussit clericum, si est irrisor, si est irreverens maioribus, si est inobediens prelatus, si temptatur de inani gloria, si est ypocrita, si est curiosus, si est levis in moribus, si est arrogans, si est presumptuosus.

De invidia queratur si exaltavit in adversis proximi. Si tristatus fuerit in prosperis proximi.

De ira queratur si diu remansit in ira, si est in guerra cum aliquo, si incendit domos, messes vel ecclesias, si fecit votum peregrinationes vel ieiunii, si fecit votum quod intraret ordinem.

De casibus mittuntur ad episcopum et ad papam. Retulit in causis. Qualiter sacerdos se debet habere ad confitentem et que penitencia est iniungenda criminibus

Audita confessione consideranda est persone qualitas, si confitens in dignitate vel sine dignitate, dives vel pauper, dominus vel serviens, senex vel iuvenis, vir vel mulier, que cum sint penitencie arbitrarie secundum persone qualitatem est discrete penitencia iniungenda. Nota quod pro periurio, adulterio, fornicacione, omicidio voluntario, et de ceteris criminalibus vicis septembris penitencia est imponenda ut XXII causa «Predicandum» et XXIII^a, causa II «Hoc ipsum» ²⁴ et hoc quamquam ab ista regula excipiuntur multi casus. Nam presbiter si fecerit fornicacionem debet agere penitenciam decem annorum secundum formam traditam. LXXXII. Dicitur «Presbiter» ²⁵ quod intelliguntur quidam de simplici fornicacione. Alii et forte verius de adulterio et incestu, quare cognovit coniugatam, consanneam vel afinem. Item si pater cognovit filiam suam spiritualem quam babtizavit vel de sacro fonte suscepit vel qui peccata sibi

21. Ex 20:17.

22. Mt 5:28.

23. Ex 20:17.

24. GRACIÀ, *Decretum*. C. XXII, q. 1, c. 17 i c. XXXIII, q. 2, c. 11.

25. *Ibid.*, D. LXXXII.

confessa fuerint debet agere penitenciam XII annos et eciam deponi si crimen est manifestus, notatis haec, XXX causa I «Si quis sacerdos». ²⁶ Si episcopus est peniteat XV annis. Ipsa vero mulier debet omnia relinquere et res suas pauperibus tradere et conversa in monasterio Deo usque ad mortem servire.

/f. 19R/ Item qui cognovit moniale agat penitenciam X annorum et ipse similiter secundum formam ponitam XXVII causa I «De filia devota». ²⁷ Item peccatum contra naturam gravius est quam alia crimina, XXXII causa V, «Adulteri malum» ²⁸ et ideo maior penitencia est imponenda. Item qui matrem suam interfecit debet penitere X annis secundum formam ponitam XXX causa, «Latorem». ²⁹ Item qui uxori interfecit debet agere penitenciam que traditur XXXIII causa, «Admonere». ³⁰ Item pro homicidio casuali est imponenda penitencia V annorum si culpa processit, alias nulla nisi forte ad cautellam, «Lex Dei», «Hos vero» et duobus casibus sequentibus. ³¹ Item si pater vel mater collocaverunt filium vel filiam negligenter in lecto et mane invenerint mortuum vel mortuam penitencia trium annorum facere debent extra de hiis qui filios occiderunt et de infantibus, libro quinto. Item si quis violat ecclesiam crisma et calicem sacrum pollutis manibus arripit et siliam enorma sacrilegii comitit, agat penitenciam VII annorum sicut habetur XII causa, II «De viro nefando». ³² Item si stilla sanguis cadit super terram vel tabula vel altare vel pallas altaris quid agendum sit tam de penitencia quam de stilla, docemur ex decreto Pii pape, cuius verba sunt hec: «Si per negligenciam aliquid de sanguine stillaverit in terram lingua lambatur tabula raddatur. Si non fuerit tabula ut non conculcetur locus abradeatur et igne consumatur et cinis intra altare condatur et sacerdos: XL^a diebus peniteat. Si super altare stillaverit sorbat minister stillam et tribus diebus peniteat, scilicet, super linteum altaris et ad aliud stilla pervenerit III^{or} diebus peniteat. Si usque ad III^{um} IX diebus. Si usque ad III^{um} XXX diebus peniteat et linteaminam que tetigerit stilla, tribus vicibus minister abluat calice subter posito et aqua ablucionis sumatur et iuxta altare recondatur «hec habentur» «De consecratione», II^a, «Si per negligenciam». ³³ De illo qui evomit eucaristiam vel verius species docemur ex penitenciali Bedi presbiteri dicentes: «Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucaristiam evomerit: XL diebus peniteat, si laycus fuerit; Clerici vel monachi seu diachoni, presbiteri LXX^a diebus peniteant. Episcopi XC diebus peniteant. Si pro infirmitatis causa /f. 19v/ evomerit VII diebus peniteat «hec habentur» «De

26. Ibid., C. XXX, q. 1, c. 9.

27. Ibid., C. XXVII, q. 1, c. 26.

28. Ibid., C. XXXII, q. 7, c. 11.

29. Ibid., C. XXX, q. 2, c. 15.

30. Ibid., C. XXXIII, q. 2, c. 8.

31. Ibid., C. XXII, q. 2, c. 18 i C. XXXII, q. 7, c. 22.

32. Ibid., C. XXII, q. 2, c. 17.

33. Ibid., *De consecratione*, D. II, c. 27.

consecratione» Dist. II^a, «Si quis per ebrietatem».³⁴ Item qui blasphemiam dixerit publice contra Deum vel contra Beatam Virginem gloriosam vel contra aliquen sanctorum per episcopum suum penitencie subdatur inferius annotata videlicet ut VII dominicis per foribus ecclesie in manifesto dum agatur missarum sollempnia, blasphemus existens ultimo illorum die dominico pallium et calciamenta non habebat, ligatus corrigia circa collum VII precedentibus, VI feriis ieiunet in pane et aqua ecclesiam nullatenus ingressurus, quolibet ipsorum dierum predictorum tres si poterit alioquin duos reficiat pauperes sive unum et nec ad hoc eius suspectant facultates in penam aliam committetur. Qui se renuerit recipe ac per agere penitentiam supradictam ecclesie interdictura ingressus, et in obitum ecclesia sancta sepultura per temporalem potestatem eciam puniatur.

Hic docet que penitencia sit imponenda

Viso pro quolibet crimine que sit penitencia imponenda secundum qualitatem persone iniunge penitentiam in hiis tribus,³⁵ scilicet, in helemosinis, ieiuniis et oracionibus et corriges penitentem ne redat ad peccata que comissit nec ad alia simfiliam et quod abstineat se et fugiat a personis et a locis cum quibus et in quibus consuevit perpetrare peccata et quod sic deploret peccata precedentia quod plangenda ulterius non committat et expone sibi remedia que scripta sunt superius contra quolibet crimen ad hoc ut faciat melius precavere. Sciendum est tamen quod³⁶ crimina quaedam sunt que predictam penitentiam, non delentur videlicet si fecerit furtum, si comedit de re furtiva, si per vim aliud rapuerit, si usurarius fuerit, si per baratam vel alium modum plus recepit quam dedit. Si sacrilegium comisit. Si decimas vel primicias retinuit. Si talias iniustas vel colonias indebitas extorsit. Si per iniusta pondera vel iniustas mensuras aliquid adquisivit. Si advocatus a clienculo plus debito extorsit. Si religiosus propium quod tenet non renunciat in manu abbatis vel prioris. Si lusor non restituit quod in ludo vel in alea adquisivit. Si simoniacus non restituit peccuniam quam recepit et qui simoniace adquisivit beneficium ey non renunciat. Isti omnes et quicumque detinent aliud vel adquisierint iniuste /f. 20R/ nisi restituant quod iniuste obtinent vel adquisierint iniuste salvari non possunt nec veram penitentiam facere possunt. XIII causa VI «Si res».³⁷ Ista restitucio facienda est domino cuius fuit vel successoribus suis si modo aliquo sciri vel inbeniri possunt, si vero non inveniuntur tunc de consilio confessoris detur in piis locis. Decime vero debent reddi in ecclesiis cuius sunt. Si vero quod restituere debeat ut dictum est quis

34. Ibid., *De consecratione*, D. II, c. 28. Aquesta citació i l'anterior cf. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 46.

35. Cf. Ibid., III, 34, 36.

36. Cf. Ibid., III, 34, 49.

37. GRACIA *Decretum*, C. XIV, q. 6, c. 1.

dederit pauperibus vel religiosis vel aliis piis locis non absolvantur set tenentur nilominus ad restitutionem extra de decimis, tua nobis, pretextu et de iure iurando te credimus et de omicidio sicut dignum eos in super Pandecte «de constituta peccunia»³⁸ si vero mihi et Pandecte «de solucionibus»³⁹ non procuratori et «de condicione indebiti», in suma in fine et qui scienter talem restitutionem recipit furtum committit Pandecte «de furtus» et falsus I.⁴⁰

Hic docet de oris clericorum

Clericus qui dimissit horas debet eas emendare in horis duplicatis vel in psalteriis recitatis cum sit debitum et pensum idem tributum set virtutis extra de causa IIII Codex I et argumentum «De prebendis».⁴¹ Cum secundum Apostolum qui promisit votum peregrinationis vel ieiunii et non solvet tenetur ad restitutionem extra de verbo et voti redemptio libet universis. Si vero propter infirmitatem vel senectutem vel paupertatem illud adimplere non poterit, episcopus potest in opus aliud quod plus Deo placeat commutare, extra de verbo et voti redemptio capitulo penultimo.

Hic docet qualiter restitucio est facienda

Nota quod qui habet unde solvat statim restituere debet quod det illi cui fecit iniuriam alias interdicitur ey ne recipiat Corpus Christi cum non possit veram penitenciam agere set simulatam XIII^a caua «Si res»⁴² ubi dicitur: «Si res aiena reddi potest et non redditur, penitencia non agitur set simulatur». Ex quo decreto a contrario sensu evidenter colligitur quod pauper qui non potest restituere iniurias quas fecit, veram penitenciam potest iniuncto sibi quod si ad pinguiore fortunam venerit restituet quid poterit, scilicet, partem vel totum extra de solucionibus oppinio dare oportet arduus, quare inanis est accio quam inopia debitoris excludit. Pandecte «de dolo»⁴³ nominis et extra restitucione, spoli, olim et qui nichil habet nil restituere potest ut I causa VII. Diabertum eius periculum nil est Pandecte «de furtus»⁴⁴ ita quod fullo in principio /f. 20v/ quare pauper qui non habeat unde valeat suas iniurias emendare potest recipere Corpus Christi et veram penitenciam agere de comissis. Admonendi sunt divites ut largas helemosinas faciant, mediocres vel iuxta possibilitatem, pauperes ut gracias Deo referant qui paupertatem eis dedit et rogent Deum instanter pro benefactoribus eorundem. Si confitens noluerit rancorem dimittere illis quos odit, non absolvatur

38. *Digestorum*, XII, V.

39. *Ibid.*, XLVI, III i XII, VI.

40. *Ibid.*, XLVII, II.

41. *Codex*, IV, I.

42. GRACIA, *Decretum*, C. XIV, q. 6, c. I.

43. *Digestorum*, IV, III.

44. *Ibid.*, XLVII, II.

nec detur ey Corpus Christi et similiter de aliis peccatis de quibus voluerit in posterum abstinere quare «penitentia est preterita mala plangere et plangenda iterum non comittere»⁴⁵ et ille penitentiam veram digne agit qui sic preterita deplorat ut futura iterum non comittat. «Nam qui plangit peccatum et iterum amittit peccatum, quasi quis lavet laterem crudum, qui quanto magis abluit tanto magis lutum facit»;⁴⁶ De penitencia D. III «Productior est»,⁴⁷ Augustinus: «Qui ad missa plangit, nec tamen deserit, pene graviori se subicit ibidem».⁴⁸

Absolutio peccatorum

Ultimo iniuncta penitencia peccatori in helemosinis, ieiuniis et oracionibus⁴⁹ faciat confessionem generalem dicens: «Ego peccator, et cetera» et sacerdos dicat: «Misereatur tui et cetera», «Indulgentiam et cetera», «Auctoritate Domini Nostri Ihesu Christi et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli et mihi comissa absolvo te a vinculo excommunicationis maioris si forte incurristi. Item eadem auctoritate ego te absolvo de omnibus peccatis tuis inconfessis, constrictis et oblitis, de quibus intendis confiteri si in memoriam reduceres et reduco te sacramentis ecclesie, in nomine Patri et Filii et Spiritui Sancti. Amen. Et si quid minus iniunxi remitto te ad penas purgatorii».

*Absolutio pro illis qui habent privilegium absolucionis apostolica et culpa a sede apostolica*⁵⁰

«Auctoritate Domini Nostri Ihesu Christi et Apostolorum Petri et Pauli et auctoritate domini nostri Summi pontificis ad qui claves ecclesie se extendunt, mihi in hac parte comissa, ego te absolvo ab omni vinculo excommunicationis maioris et minoris et restituo te sacramentis ecclesie et dispenseo tecum in irregularitatem si quam contraxisti. Iterum eadem auctoritate, ego te absolvo ab omnibus peccatis tuis inconfessis tam in speciali quam in generali et /f. 21R/ oblitis. Absolvo te et cetera a penis in purgatorio debitis, propter culpas et offensas quas contra Deum et te ipsum comisisti. Iterum eadem auctoritatem ego te reduco ad statum innocencie in quo eras quando exivisti de fontibus baptismi et incontinenti remitto te ad gloriam Paradisi secundum tenorem privilegii a Sede Apostolica tibi indulti, In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen», «Quod in hanc plenam indulgentiam et remissionem iuxta dicti privilegii tenorem intendo nunc tibi fore

45. SANT AMBRÓS, *De paenitentia*, II, 11 (PL 16, 543). També citat per sant Gregori Magne i per Gracià.

46. *Liber de modo bene vivendi*, 27 (PL 184, 1247).

47. GRACIÀ, *De paenitentia*, D. III, 7.

48. *Ibid.*, D. III, c. 14. Però no és de Sant Agustí sinó de SANT GREGORI MAGNE, *Regula pastoralis*, III, 31.

49. Cf. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 36.

50. Cf. PERE LOMBARD, *IV Sententiarum*, lib. IV, dist. 18, c. 6.

concessam et collata, si in articulo mortis existas et de presenti infirmitate discedas alioquin misericordia Dey hac gracia sit tibi salva cum fueris in mortis articulo constitutus». Quando aliquis excommunicatus voluerit se absolvi absolucionem. Retulit antea in causis rubrica «de excommunicacionis».⁵¹

/f. 21R A/ *Septem sacramenta ecclesie*⁵²

habtismus	Claritas
confirmacio	Agilitas
penitencia	Cognicio
eucaristia	Apprehensio
coniugium	ffruicio.

Ordo sacerdotalis

extremauncio

Versus: Abluo, firmo

cibo, piget

ordinor, uxor

ungor.

*Septem beatitudines*⁵⁶

Paupertas

Mansuetudo

Luctus

Iusticia

Misericordia

Mundicia

Pax.

*Tres virtutes teologales*⁵³

Spes

Fides

Caritas.

/f. 21v A/*Septem dona Spiritus*⁵⁷

Timor

Pietas

Sciencia

Fortitudo

Consilium

Intellectus

Sapiencia.

*Quatuor virtutes cardinales*⁵⁴

Iusticia

Prudencia

Fortitudo

Temperancia.

/f. 21R B/*Septem dotes corporis et anime*⁵⁵

Inmortalitas

Inpassibilitas

Gaudia paradisi

Vita sine morte

Iuventus sine senectute

51. GRACIA, *Decretum*, C. XXIV, q. 3. c. 15.

52. Per als diversos septenaris vid. HUG DE SANT VICTOR, *De quinque sententis*, (PL 175, 405-410). El dels sagraments fôu fixat pel II Concili de Lió (DS 860) en la «Professio fidei Michaelis Paleologi imperatoris».

53. 1 Tes. 1: 3 i 1 Cor 13: 13.

54. Cfr. següent Plató i Aristótil, SANT AMBRÓS *De sacramentis*, III, 2 o SANT TOMAS D'AQUINO, *Summa Theologica*, II^a-II^a, q. 32, a. 2.

55. Cfr. SANT TOMAS D'AQUINO, *Summa Theologica*, III, q. 45, a. 1-3.

56. Mt 5: 3-12.

57. Is 11: 2-3.

Sanitas sine infirmitatis
 Requies sine labore
 Delectacio sine fastidio
 Gaudium sine tristitia
 Lux sine tenebris
 Amor sine odio
 Voluntas sine contradiccione.

*Vita activa consistit in Villem*⁵⁸
operibus misericordie

Visitare infirmos et pupillos
 Dare cibum pauperibus
 Dare potum sicientibus
 Coprire nudos
 Ad incarceratos venire vel succurrere
 Hospitem colligere
 Pauperes defuntos sepellire.
 Versus: Visito, poto, cibo, tego, solvo,
 colligo, condo.

Vita contemplativa consistin in Illibus

In oracione
 In meditacione
 In leccione que sit in silencio.

/f. 21v B/*Decem precepta*⁵⁹

Non habebis deos alienos
 Non assumens nomen Dey tui in
 vanum
 Memento ut diem sabbati sanctifices
 Honora patrem tuum et matrem tuam
 Non occides
 Non furtum facies
 Non meaberis
 Non loqueris contra proximum falsum
 testimonium
 Non desiderabis uxorem proximi tui

Non concupisces rem proximi tuy.
 Versus: Sperne deos, fugito periuria
 Sabbata serva, sit tibi patris honor
 Sit tibi matris amor, non sis occisor
 fur, mecus, testis iniquus, vicinique
 thorum. Rebusque caveto suas

Septem peccata mortalia

Superbia
 Invidia
 Ira
 Avaricia
 Luxuria
 Gula
 Accidia.

*Tria faciunt hominem religiosum*⁶⁰

Pauca velle
 Pauca loqui
 Multum orare.

/f. 22R A/*Pene inferni*

Frigus incomparabilis
 Ignis inextinguibilis
 ffetor intollerabilis
 ffames et sitis inextinguibilis
 Vermes inmortales
 Tenebre palpabiles
 fflagella cedencium
 Confussio peccatorum
 Desperacio omnium bonorum.

*Villem opera misericordie spiritualid*⁶¹

Docere ignorantem
 Consulere dubitantem
 Consolare tristem
 Corrigere peccantem

58. Crf. SANT TOMÁS D'AQUINO, *Summa Theologica*, II^a-II, q. 32, a. 2.

59. Ex 20: 1-17

60. Crf. PROV 30: 18.21.29.

61. Crf. SANT TOMÁS D'AQUINO, *Summa Theologica*, II^a-II, q. 32, a. 2.

Remittere offendenti	2 ^a rane que eciam ascendebant mensas
Portare onerosos et graves	3 ^a pulices in oculis
Et pro omnibus orare.	4 ^a musce multe
Versus: Doce, consule, solare, castiga,	5 ^a mors pecudum
remitte, fer, ora.	6 ^a pustelle in vessica
	7 ^a grandio
<i>Decem plage Egipti</i> ⁶²	8 ^a locusta et brucus
Prima fuit conversio aquarum in	9 ^a tenebre palpabiles per IIII dies
sanguinem	Decima mors primogenitorum.

Articuli fidey considerantur dupliciter. Uno modo in se et radicaliter et sic sunt XIIIIm septem pertinentes ad divinitatem et septem ad humanitatem

/f. 22R B/ *Septem pertinentes ad divinitatem*⁶³

Primis credo in Deum
 2us credo Patrem Omnipotentem
 3us et in Iehsum Christum Filium eius
 4us credo in Spiritum Sanctum
 5us credo Sanctam Ecclesiam Catholicam
 6us carnis resurreccionem
 7us vitam eternam. Amen.

Septem pertinentes ad humanitatem

Primus qui conceptus est de Spiritu Sancto
 2us natus es ex Maria virgine
 3us passus sub Poncio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus
 4us descendit ad inferos
 5us tercia die resurrexit a mortuis
 6us ascendit ad celos sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotent
 7us inde venturus ets iudicare vivos et mortuos.

/f. 22v/ *Alio modo considerantur secundum quod sum Apostoli XIIIm, et sic sunt XIIIIm articuli fidey*⁶⁴

Petrus: Credo in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem celi et terre
 Andreas: Et in Ihesu Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum.
 Iacobus maior: Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine

62. Ex 7: 14-12: 36.

63. Idèntica divisió del Credo al *Tractatus Patriarche*, f. 30r del ms.

64. *Qualiter sancti Apostoli composuerunt symbolum* (PL 72, 579-580). El text és de l'ordo Romanus baptismalis- del segle X (DS 30).

Iohanes: Passus sub Poncio Pilato, concifixus, mortuus et sepultus.
 Tomas: Descendit ab inferos, 3e die resurrexit a mortuis
 Iacobus minor: Ascendit ad celos sedet ad dextram Dei Patris Omnipotentis
 Philipus: Inde venturus est iudicare vivos et mortuos
 Bartolomeus: Credo in Spiritum Sanctum
 Matheus: Sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum comunione
 Symon: Remissionem peccatorum
 Tadeus: Carnis resurrectionem
 Mathias: Vitam eternam. Amen.

Qualis debet esse confessio, nota per hos versus:⁶⁵

Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis, vera, frequens, nuda, discreta,
 libens, verecunda, integra, secreta, lacrimabilis, accelerata, fortis, et accusans et
 se punire parata.

Ista III^{or} disciplicent Deo⁶⁶

Sapiens sine operibus

Senex sine religione

Adolescens sine obediencia

Dives sine elemosina.

/f. 23R/ *Quando septem vicia sunt mortalia et quando venalia*

Omnia peccata predicta quamvis semper sint peccata non tamen semper sunt mortalia. Unde videndum est quando unumquoque peccatum sit mortale et quando veniale. Vanagloria igitur ex genere est veniale quare genus operis sumitur ab obiecto. Vanum autem non est obiectum mortalis peccati set venialis. Unde quod vana laus sit obiectum huius peccati patet quod non semper est peccatum mortale. Erit tamen vanagloria mortale dupliciter, scilicet, ratione finis propter quem laus appetitur. Item ratione operis in quo laus queritur. Circa primum dicendum quod quadruplici sine laus appetitur. Primo ad vitandum malum infamia sic fecit Samuel, I^o Regum.⁶⁷ 2° propter utilitatem aliquam spiritualem ut est gloria Dey vel proximi hedificacio, sicut Paulus recomendavit II^a ad Corintios.⁶⁸ 3° propter lucrum avaricie sicut pharisey qui devorant domos viduarum simulantes longam oracionem, Matheum XXIII^c.⁶⁹ 4° propter aliquem actum venialis peccati sicut quando aliquis laudari vult eo quod in laudem venialiter delectetur. Primum est providencia. 2° est caritas Dey et proximi. 3°

65. Cf. RAMON DESPONT, *Tractatus de Sacramentis*; «Analecta Sacra Tarraconensia» 10 (1934) 125.

66. Cf. Prov 30:21-29.

67. Al.lusió a I Reis 12.

68. II Cor 10:12-12:18.

69. Mt 23:14.

est peccatum mortale et idem intelligendum est quodcumque mortale peccatum ponitur finis alicui operis. 4^m est veniale. Sequitur 2ª causa quare vanagloria sit peccatum mortale, scilicet, ratione operis per quod laus queritur hoc autem primo sit tripliciter. Quia laus quoque queritur per opera illicita quoque per opera ex se indicativa, quoque per opera virtutum. Si primo modo sic est tale peccatum quale est illud illicitum, scilicet, mortale vel veniale. Si 2° modo sic est veniale ut habere divicias vel vestes perconsas cum abusu talium in laude. Verum tamen si talia sint de ordinata ut sin occasio mortalis peccati secundum quod mulier ornata meretricio ornata preparat capiendas animas. Vel si factum illud illicitum et prohibitum ex proibicione superioris ut cortineamenta et huiusmodi sunt peccata mortalia. Si 3° modo, id est, si queratur laus per opera virtutum sic est dixit quare vel appetitus laudis adiungitur operi virtutum tamquam incidens sicut contigit in creaturis et in predicacione quoque et tunc est veniale. Vel laus est finis principalis propositus operi virtutum operant ita quod ibi constituit finem ultimum et sic est mortale quare tunc inheretur ei ut fini ultimo. Nota quod minus peccatum est gloria de bonis spiritualibus quam de temporalibus, quare minus habent motum eo quod minus apparent ex quanta.

f. 23v/ *Quando invidia est peccatum mortale vel veniale*

Invidia ex suo genere est peccatum mortale quare cum secundum Remigium⁷⁰ sit dolor de alieno bono contrariatur directe caritati que non emulatur set congaudet veritati I^a Corintios.⁷¹ Caritati vero nichil est contrarium nisi mortale peccatum. Potest esse peccatum veniale pro ut in primo motu consistit vel extra suam rationem trahitur. Dolor ergo de alieno bono est quadruplex. Quia vel est primo primus motus vel ex natura veniens sicut quidam naturaliter sunt et hoc nullum peccatum est cum nullo modo sit in potestate nostra. Vel est 2^a primus motus quando, scilicet, appetitus sine deliberacione completa tali passione aficitur et sic est veniale peccatum. Vel est actus voluntarius deliberative et sic est peccatum mortale. Vel trahit pro intencionem extra suam rationem ut quando dolor de alieno bono surgit aliqua ex causa bona sicut quando aliquis dolor de bono temporali alterius quia videt redundare in derimentum anime sue vel et cetera in detrimentum communitatis et clericis dolor bonus est quia magis bonum magis est appetendum. Notandum ergo quod per dolore boni apprehenditur gaudium de malo quod ex ipso causatur.

Quando ira est peccatum mortale vel veniale

Ira ex suo genere est peccatum mortale quare secundum Casiodorus: «ira est

70. Vid. infra, cap. 5 de l'Estudi.

71. I Cor 13:6.

animi concitati ad penam provocati inferendam». ⁷² Talis autem motus contrariatur laxaritati que non ymitatur nec cogitat I^a causa yra vel dicit yram zeli que est detestacio et hec non est peccatum sed est perfeccionis. Per hunc enim modum potest quis yrasti sicut dicit glossa, set illum locum predictus: «Irascimini et nolite peccare quam est hora in quid penitens nilominus yrascens sibi». ⁷³ Vel dicit remissinem contra proximum per quam hora non dolor de malo proximi nec gaudium de malo eius licet et cetera, non doleat de bono eius nec gaudeat de malo eius set est indiferens ei et sic non est peccatum mortale set imperfectio caritatis. Vel dicit impacienciam actualem absque appetitu vindicte et clericis est motus et cetera, deliberativus est veniale peccatum quod hec completa racionem yre sicut patet ex predicta definicione. Vel dicit inpacienciam cum appetitu vindicte et hec est triplex. E non quam enim natura est sic in malenconicus in quibus secundum philosophum ⁷⁴ continue mordetur natura propter quod semper sunt turbulenti et sic ⁷⁵ /f. 24R/ nullum est peccatum cum sit motus naturalis. Quandoquam est ab appetitu indeterminato et sic est veniale peccatum sicut alii primi motus. Quandoquam est a voluntate deliberancia et tunc est peccatum mortale.

Quando accidia est peccatum mortale vel veniale

Accidia ex genere est peccatum veniale quare secundum Augustinus: ⁷⁶ «accidia est tedium hoc autem non opponitur caritati set dicit diminucionem caritatis superioris in quo consistit omne veniale peccatum». Illud autem tedium aut est motus naturalis et sic non est peccatum. Aut ergo est motus appetitus contristati de bono spirituali opere laborioso et sic est veniale peccatum quamvis eciam appetitus iste sit deliberantius quare consensus in veniali non est nisi veniale. Accidia ergo ex genere et per se sicut dictum est veniale peccatum est. Vel tedium redundat in omissionem eorum que sunt necessaria salutis et tunc est mortale. Si autem illud tedium sit ex omissione boni et difficultate aggrediendi bonum ducit in desperationem et tunc iam accidit peccatum in Spiritum Sanctum et si tedium istud ita constitit quod in tedium vite sue iniciat manus tunc iam erit filis inde qui laqueo se suspendit.

Quando avaricia est peccatum mortale vel veniale

Avaricia secundum Tulium ⁷⁷ est amor inmoderatus habendi hec ergo consistit

72. M. A. CASSIODOR, *Expositio in Psalterium*, in ps. IV (PL 70, 49-61).

73. Ef 4:26 i Ps 4:5.

74. ARISTÒTIL, *De causa motus animalium*, 11.

75. A la fi del f. 23v hi ha escrits fora de lloc els mots amb què s'inicia el f. 24r: «nullum est peccatum».

76. Cf. SANT AGUSTÍ, *Sermones ad populum*, 104 (PL 39, 1946).

77. M. T. CICERÓ, *De officiis*, I, c. 20.

in appetendo vel retinendo. Si primo modo hoc est quinque modis primo modo qui appetit aliena completo appetitu qui procederet in opus si esset facultas et sic est mortale peccatum. 2° qui appetit illicita voluntate completa ut si aliquis indignus conatus beneficium ecclesiasticum adipisci et sic iterum est mortale. 3° modo si appetat elemosina talia sive sint illicita sive aliena cum voluntate condicionata si posset habere sine offensa Dey ac iniuria proximi et tunc nullum est vel veniale sive talem accionem actualiter addit habitualiter eciam intendit. 4° si simpliciter intendit habere superflua et hoc appetitu sufocante mentem a cura suy et a consideracione divinorum et hoc est peccatum mortale. 5° si /f. 24v/ superfluo amore inheret temporalibus tam infra Dey amore et tunc est veniale peccatum. Si autem avaricia consistat in adquirendo hec est triplex quam acquirit res iniuste quocumque modo et hec est tunc mortale vel acquirit res per tale opus aut artem aut effectum quod per se est peccatum mortale si eciam esset sine lucro et tunc est peccatum mortale. Vel acquirit per opera illicita que sunt veniale peccatum ut aliquis verba iocosa componit ad lucrum salva tamen honestetate et hec est veniale nisi aliquis propter delectacionem disolucionis se det totaliter talibus quare tunc est mortale. Dico autem propter delectacionem quare si propter necessitatem ut per talia sustentacionem sibi conquereret cum aliam artem lucrandi nesciret non reputarem ipsum in statu dampnatorum. Si autem avatura consistat in retinendo hoc est 5° modis. Primo modo cum retinet ea que restituere tenore et animo retinuendi et sic est mortale peccatum. 2° modo quare retinet ea que ad suam necessitatem pertinet et suorum vel ad conservacionem status sui, et hoc non est peccatum. 3° modo quare retinet superflua respectu utriusque supra iam dictorum et hoc tempore extreme necessitatis alicuius et sic est peccatum mortale. 4° quare retinet superflua et hoc circa ultimam necessitatem ex insaciabili cupiditate et sic est peccatum mortale precipuum autem signum talis affectus est quando qui res pocius prutescere apud se sinit quam utiliter aliis dispenset. 5° quando retinet superflua quodam ex inordinato amore secundum quod modicum deficit a medio largitatis salvo tamen statu virtutum et sic est veniale. Nota tamen quod avaricia ex genere est peccatum mortale, quare ab Apostolo ydolatrie comparatur non quare sit dispositio illius peccati cum non habeat obiectum eius set quare simile facit ydolatrie, scilicet, serviendo pocius terrena quam creatori.

Quando gula est peccatum mortale vel veniale

Gula ex genere est peccatum veniale quare est appetitus comedendi ex sua racionem non subiectum Domino voluntatis. Gula est immoderatus appetitus edenti quod potest esse peccatum 5° modis. Primo si ibi sit /f. 25R/ appetitus cibi et hoc modo nunquam est peccatum nec est delectacio cibum sequens in quantum ordinatur supra defectum sibi contrarium hec enim pure sunt naturalia nec id est in eis meritum nec demeritum. 2° si appetitui necessitatis adiungitur appetitus delectacionis in cibo et hoc est veniale peccatum. 3° si sit ibi transgressio precepti ut si aliquis sine necessitate solvat ieiunium ecclesie vel

quare religiosus comedit carnes cum hoc in suo ordine sit prohibitum sub precepto et sic est peccatum mortale. 4° si appetitus edenti est cum libidine ut quando ieiunio et finali affectu inheret delectacioni et hoc est mortale. 5° si ducitur in consuetudinem talem que totam vitam hominis facit delectacionibus huius deputari vicina sunt mortali peccato quare ebrietas ab Apostolo inter mortalia peccata computatur.⁷⁸ Ebrietas quandoque est veniale peccatum ut quando quis ultra necessitatem accipit secundum mensuram tamen imperceptibile. Quando vero quis egreditur a mensura perceptibili secundum rationem bene ordinatam ad discernendum et hoc ex tali mensura ex que evertitur mentis status effrenata libidine quando homo hoc Deo proponit tunc peccaret mortaliter. Set si quis alium inebriat ita invitans eum ad potum ut intendat eius statum vertere et hoc facit in eius nocumentum peccat mortaliter quare magis aufert ey quam si ey auferret aliquid temporale quia usum rationis tollit ey.

Quando luxuria est peccatum mortale vel veniale

Luxuria ex genere est peccatum mortale quia est contra illud preceptum: «non mecaberis».⁷⁹ Concupiscencia luxurie distinguitur 7^m modis. Primus est quando concupiscencia consistit in primo motu tantum et sic est veniale peccatum. 2us est cum consensus fertur in delectacione licet non in opus et sic est mortale peccatum. 3us est cum consentitur in opus et sic iterum est peccatum mortale. 4us cum concupiscencia tenetur non solum in corde set eciam pascitur visu et sic iterum est mortale Matheo II: «Qui viderit uxorem proximi sui ad concupiscendum eam et cetera»⁸⁰ et sic hoc animo et sine attendat mulierem ut eam concupiscat quere secundum Augustinus⁸¹ hoc non est iam cubare set plene consentiri libidini. Breve autem debet ad concupiscendum eam quere si quis videret muliere ut rem ploeram et tunc ulterius non procederet tunc /f. 25v/ pravum vel nullum est peccatum vel solum peccatum curiositatis. 5us modo est in stultiloquio ut cum aliquis procarat mulierem vel propter libidinem habet cum es familiare colloquium eciam est peccatum mortale. 6us modus vocatur ab Apostolo⁸² turpitudoglossa ut in osculis et amplexibus hoc est peccatum mortale et quanto gravius precedentibus tanto magis per talia libido acceditur propter aproximacionem ad ignem. Notandum vero quod tangere mulierem non est peccatum sine intencione, similiter tangere cum intencione ex necessitate, set tangere ex libidine vel conflari ad se non pertinente peccatum mortale est. 7us modus est quando concupiscencia procedit in opus et constat esse mortale. Nota quod est differencia inter primos motus generative et nutritive quare primus

78. Gal 5:21.

79. Ex 20:14.

80. Mt 5:28.

81. Cf. SANT AGUSTI, *De nuptiis et concupiscentia*, I, 10 (PL 44, 417).

82. Ef 5:4.

motus in generativa senper est peccatum nisi per sacramentum matrimonii excusetur. Set non senper in nutritiva quam potencia concupiscibilis non tantum corrupta est in nutritiva, sic in generancia.

*De peccato in Spiritum*⁸³

Quamvis omne peccatum sit contra Deum Trinum et Unum, appropriate tamen dicitur aliquid esse in Patrem, aliquid in Filium, aliquid Spiritum Sanctum. In Patrem enim peccat ex inpotencia. In Filium ex ignorancia. In Spiritum Sanctum ex malicia et hoc est quando voluntas potest et scit resistere alicui malo et tamen ex sola malicia illud eligit in peccatum in Spiritum Sanctum, scilicet, ex inproba voluntate liberi arbitrii et directe inpugnat gratiam Spiritus Sancti et ideo non habet colorem excusacionis quare quantum est de se recte inpugnacio medici et remedii per quid habet remissio peccati. Peccatum in Spiritum Sanctum dicitur irremissibile in hoc seculo et in futuro non quare mremitti non possit set quare raro dimittitur aut vix in hoc seculo quam ad culpam. Item quare non legitur dimissum propter quod irremissibile dicitur, sicut Melchisedech⁸⁴ sine pater dicitur esse quare non legitur de eius patre. Item quare adversatur fonti remissionis, scilicet, Spiritui Sancto. Item propter inpotenciam hominis quia vix potest se preparare ad gratiam quem tota mollicies peccati premit. Sciendum quod hoc nomen irremissibile dicitur tripliciter, scilicet, negative ut quod nilomino potest remitti et hoc modo peccatum angeli et dampnatorum dicitur irremissibile. Item privantie quod non habet in se convenienciam, continenciam ex se quod debeat remitti, licet ex conveniencia et voluntate Dey possit peccatum //ff. 26R/ remitti, et hoc modo quodlibet peccatum mortale dicitur irremissibile. Item contrarie secundum quod habet aliquam culpam contrariam disposicionem ad remittendum et hoc modo peccatum in Spiritum Sanctum dicitur irremissibile peccatum quare contrariatur gracie remittendi peccatum et hoc per desperacionem vel pressumpcionem vel per alias species huius peccati. Unde sex sunt species peccati in Spiritum Sanctum, scilicet, desperacio, presumpcio, inpugnacio veritatis agnite, invidencia caritatis sive obstinacio. Finalis inpenitencia. Harum numerus sic accipitur in remissione tria sunt scilicet ipse remittens et cui remittitur et dispositio remittendi in eo quod remittitur. In eo ipso remittente duo sunt, scilicet, misericordia et iusticia contra primum est desperacio contra secundum est presumpcio. In eo cui remittitur sunt duo, scilicet, dolor de comisso et propositum de no comittendo. Contra primum est obstinacio, contra secundum est finalis inpenitencia. Preterea dispositio remittendi in eo cui remittitur dua est, scilicet, cognicio veri et amor boni. Contra primum est inpugnacio veritatis agnite, contra secundum est invidencia gracie superne. De finali inpenitencia. Nota quod

83. Mt 12:31.

84. Gn 14:18.

non dicit continuacionem peccati usque ad finem set in omni peccato in quo quis decidit scienter est finalis inpenitencia. Set finalis inpenitencia prout est una species peccati in Spiritum Sanctum est secundum quod hic sumitur propositum non penitendi.

*De peccatis cordis*⁸⁵

Peccata cordis sunt hec, scilicet, cogitacio, delectacio, consensus, desiderium mali, voluntas perversa, infidelitas, indevocio, presumpcio, desperacio, timor male humilians, amor male attendens, suspicio, invidia, ira, odium, timere serviliter, exultacio in adversis proximi, contemptus pauperum vel peccatorum, personarum accepcio, perfidia, affectus parentum carnalium, innepta leticia, seculi tristicia, impaciencia, avaricia, superbia, prolixitas, obstinacio, malicia, tedium boni, accidia, inconstancia penitencie, dolor penitentis quare non fecit anplius malum, ypocrisis, amor placendi, amor displicendi, verecundia de bono opere, amor privatus, sensus singularis, ambicio dignitatis, vanagloria de bonis nature vel fortune vel gracie, verecundia de pauperibus amicis, contemptus amonicionis et inmisericordia.

/f. 26v/ *De peccatis oris*

Peccata oris sunt hec, scilicet, Crebera iuracio, periurium, blasffemia, nomen Domini irreverenter assumere, veritatem inpugnare, Deum de aura et aliis instruere, contra Deum murmurare, irreverenter horas dicere, detraccio, adulacio, mendacium, vituperium, malediccio, infamacio, conminacio, inpugnacio veritatis agnite, inpugnacio caritatis superne, relacio discordie, prodiscio, ffalsum testimonium, malum consilium, derrisio, contradiccio, inobediencia, invertere bona facta, in ecclesiis placitas, in ociis, ad iram hominem provocare, reprehendere in aliquo quod ipse facit, vaniloquium, stultiloquium, proferre verba occiosa, superflua vel curiosa iactancia, verborum pollucio, peccatorum defensio, risus caninus, turpiloquium, lenocinium, cantare cantilenas seculares in canto divino, magis studere vocem frangere quam devote psallere, murmurare, verba scurrilia proferre, in iniusta causa advocare, malum comendare.

Peccata operis

Peccata operis sunt: Gula, luxuria, ebrietas, sacrilegium, symonia, sortilegium, violacio dierum solempnium, indigne communicare, votorum fraccio, apostasia, dissolucio et officio divino scandalizare, suo exemplo proximo corrumpere, ledere hominem in rebus vel in persona vel in fama, ffurtum, rapina, usura, decepcio, ludus, vendicio iusticie, exaltaciones ac calonia iniusta, auscultare mala, ioculatoribus dare, superflua sumere, ultra vires quispiam aggredi, consuetudo precindi, recidivacio, simulacio, tenere officia ad que non sufficitur, ex sine peccato agitur, corizare, novitates invenire, maioribus rebellare, minores opprimere, delinquere visu, auditu, olo factu, tactu, gustu, in scripturis circumstancias aggravarens admittere que sunt: tempus, locus, modus, numerus,

persona, mora, sciencia, etas; temptacione prevenire, se ipsum ad peccatum cogere.

Peccata omissionis

/f. 27R/ Peccata omissionis sunt hac: De Deo non cogitare, ipsum non timere, vel amare, gratias de beneficiis non agere, opera que quis facit non referre ad ipsum. De peccatis sicut debet non penitere, ad gratiam recipiendam non se preparare, gratiare tenta non uti, nec eam conservare, ad inspirationem divinam se non convertere, voluntatem suam voluntati divinae non conformare, ad orationes dicendas non attendere; orationes debitas omittere, ea ad que tenetur ex voto, vel praecepto vel officio negligere, communionem et confessionem semel in anno non expedire, parentes non honorare, se ipsum non cognoscere vel reprehendere conscientiam, negligere ecclesiam et predicationes, temptationibus non resistere, penitentias iniunctas negligenter agere, ea que statim facienda sunt differre, bonis proximi non gaudere, et malis eius non condolere, iniuriam non remittere, fidem proximo non servare, beneficiis eius non respondere, delinquentes non corrigere, lites non sedare, ignorantes non instruere, afflictos non consolari, admonitionibus non acquiescere.

Finis.

CONFESSIONAL D

/f. 34R/ Incipit ordo ad investigandum peccata in confessione

Cum sacerdos accedit ad confessionem peccatoris audiendam, si ipsum non cognoscit, debet eum interrogare. Utrum sit parrochianos ecclesie cuius ipse est rector vel alterius parrochie. Si non est sue parrochie non potest ipsum audire nisi habeat licenciam a suo curato vel nisi sit in ultima neccessitate. Et si sit parrochianus suus interrogat eum primo de tempore quo non est confessus. Secundo si adimplerit penitenciam que sibi iniuncta fuit nisi quod adimpleat quam cito poterit. Tercio utrum sciat Pater Noster et Ave Maria et Credo in Deum quare debet scire cum sit ibi fides nostra.¹ Ab inde dicat clericus ergo aspiciate modo ad ea que dicam: «Vos debetis scire quod Deus Pater habuit magnam pietatem de humano generi quia voluit mittere Filium in hoc mundo² ad incarnandum in virgine Maria de qua exivit verus Deus et verus homo et istud pro redempcione humani generis, eciam voluit ex magna misericordia pati in cruce pro vobis peccatoribus salvare. Ideo nullus debet desperare a sua misericordia quare magna est eciam multa peccata sive offensiones fecerit contra eum. Nam legitur de sancto Petro ter negasse eum,³ idem de Sancto Paulo⁴ de persecucione christianorum. Idem de Magdalena⁵ que fuit mulier multum peccatrix. Tamen isti omnes fuerunt salvi et sancti propter penitenciam quam fecerunt in hoc mundo. Magis autem debetis considerare quomodo Deus sit iustus et quod habet facere iusticiam de bonis et de malis eciam quod non dimittit malum inpunitum nec bonum irremuneratum. Nam legitur de Adam⁶ qui propter unum pomun fuit eiectus de Paradiso. Item de angelo propter unicum peccatum fuit eiectus a Paradiso in infernum».⁷ Et ex inde dicat sibi quod confiteatur omnia

1. Cf. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, III, 34, 32.

2. Jo 3:16-17 i 12:47.

3. Mt 26:69-75; Mc 14:66-72; Lc 22:54-62 i Jo 18:12-27.

4. Act 8:3 i 9:1-2.

5. Mc 16:9 i Lc 8:1-3.

6. Gn 3:23-24.

7. Gn 3:1-15, a la llum de Mt 25:41 i d'Ap 9:11.

sua peccata integre et quod non verecundetur dicere peccata sua quecumque enormis quare potens et Deus parcere penitenti et habeat contricionem de peccatis per ipsum qualitercumque comisis proponat de cetero iterato non comitere. Et tunc proposse dicat et exprimat peccata sua quorum et qualiter ea comissit, tempus et loca et omnes circumstancias peccatorum nam (aliquis) in plus se habet. /f. 34v/ circumstancia quam delictum sive peccatum et sic proferat corde et ore et cum vera contricione singulariter et divisum ipsa exprimat dimissa omni palliacione quare Deo confitetur qui scrutatur corda et renes et scit consilia cordium.

Et cum peccator dixerit et confessus fuerit omnia peccata sua confessori. Tunc confessor debet dicere sibi: «Vos recordativis aliorum peccatorum? »et si dicat «non» de presenti dicat confessor: «ecce ista sunt decem precepta sine quibus nemo potest salvari vel ista sunt septem peccata mortalia que sunt tamquam fontes venenose nam istis ex plurima alia fluunt et egrediuntur rami».⁸

Primum est superbia que est radix omnium malorum et per istud homo potest peccare quando se extolit corde, ore et opere super alios. Aliquando propter divicias vel propter generis nobilitatem vel pulcritudinem, vel sapientiam, vel propter vestes pulcras, vel gloriando se in peccatis, vel propter maliciam suam, vel quando credit quod virtutes et bona que habet, habet a se ipso et non a Deo, de mulieribus in crinibus et aliis ornamentis, vel de compositionem super faciem et de aliis membris corporis, et si dedit occasionem et modum peccandi aliis. Superbia habet tres condiciones: prima vult preesse, 2^a omnes vult subesse, 3^a nichil ey simile.

Secundum est invidia cuius rami sunt isti; scilicet, odium, susurratio, murmuratio, detraccio, leticia in malis, displicencia in bonis proximi sui et quare invidia nascitur ex superbia ideo post superbiam interrogandum est de invidia, et interroget. Si reportavit verba mali unius ad alterum et hoc per invidiam et si denigravit forman alteri ex invidia.

Tercium est yra cuius rami sunt isti, scilicet, odium, contencio, percucio, persecucio et indignacio et iuracio vel periurium, furor mentis, timor, rixa, clamor. Yra enim provenit ex invidia et ideo post invidiam interrogandum est de yra, et yra quando homo habet odium de aliquo et ey non potest inparare, nichil eum submitere de quo est dolens et yratus et plenus furia et de inde habet cor inflatum ad maledicendum et turpiter loquendo de alio, et tunc proponunt non facere verbum illi vel facere et si propter illam yram habuit audaciam et verberandum aliquem vel interficiendum vel ad dicendum contumelias vel turpia verba contra Deum, vel sanctos vel patrem vel parentes vel si lesit aliquem in propria persona. Vel in bonis, vel si desideravit mortem alicuius, patris vel matris, vel fuit locutus eys turpiter, vel percucit vel vituperavit pauperes Christi.

8. Cf. SANT GREGORI MAGNE, *Moralia in Iob*, XXXI, 45 (PL 76, 621).

Quartum peccatum mortale est accidia cuius rami sunt: tedium, rancor, pusillanimitas ex cor, in fide mentis vagacio, tristicia, occiositas, bonorum omissio vanitas... desperacio, presumcio, de omnibus istis est interrogandum si habuit pigriciam et sompnolenciam in Dey servicio, quare poterat multa bona facere que dimisit propter pigriciam dimisit eciam tociens ecclesiam, missas, sermones non curavit facere, oracionem, non elemosinam, non penitentiam potissime diebus dominici debebat officium /f. 35R/ audire non curavit ymo pocius voluit manere in plateis illud itinerare, vel ludere, vel yre venatum, vel piscari, vel discurrere per civitate, vel manere in lecto, vel in domo dicendo tantum sum piger quod iuxta vellen meum senper vellem esse in lecto.

Quintum peccatum est de avaricia, ex qua dependent: usura, furtum, rapina, prodicio, simonya, dolus, et quare avaricia ex pigricia dependit ideo post peccatum accidie de interrogandum est de avaricia, et si fecit furtum de die vel de nocte, et si de loco sacro vel de non sacro, et si res sacra vel non sacra, et si fecit rapinam quod est gravius quam sit furtum si emendo vel vendendo comisit fraudem, vel si tenet libras vel stateras equales et rectas, pondera falsa, mensuras falsas, vel si in unciis fecit dolum, vel in panno vel in congrio vel merlucio vel çafrañ. De agricultoribus si laboraverunt fideliter fodiendo vineas vel operando domos; vel de usura si est usurarius vel fenerator qualiter se habet in emendo et vendendo, si est lusor taxillorum et si inniscuit taxillos falsos vel falsam monetam, et si invitavit aliquem ad ludendum et si est onzenero et si blasphemavit ludendo et si maledixit sanctos, Deum, patrem, parentes. Et de simonia, si vendidit vel emit res sacras vel ecclesiasticas, et si solvit decimas, primicias et si destruxit campum, vineam, arbores, montes, et si invenit aliquid, et si retinet sine restitutione et si bona ecclesiastica distribuit pauperibus et si fecite lemosinas de bonis suis propriis.

Sextum peccatum est gula ex qua dependent multi rami: ebrietas, crapula, multiloquium, ebetudo sensus, scurrilitas, inmundicia, inepta leticia, et de omnibus istis singulariter, et si ieiunavit omnibus ieiuniis ab ecclesia mandatus, et si in Quadragessima comedit carnes et in vigiliis et III° temporibus, et si comedit carnes vel ova et si comedit usque ad nauseam et si bibit usque ad ebrietatem.

Septimum peccatum est luxuria cuius rami sunt: affectus et continencia, mentis cecitas, petulancia, instabilitas, inconsideracio, amor sui, odium Dei, precipitacio, incastus, inpudivicus, voluptas inmoderata, consideracio peccatorum luxurie et quare istud peccatum pendet ex gula et ideo de isto post gulam interrogandum est, dicitur prava cogitacio quando aliquis cogitat sive considerat aliquam mulierem et in tali cogitatione delectatur mecatus est in corde suo et sunt distincti III^{or} rami luxurie: dicitur luxuriosus solutus cum soluta, et dicitur adulter uxoratus cum uxorata, vel uxorata cum soluto, vel soluta cum uxorato. In peccato luxurie sive carnis aliqui peccavit contra naturam et isti dicuntur sodomite, et aliquid cum parentibus et dicitur incestus Aliquid cum monialibus et dicitur strupum. Aliqui cum virginibus et dicuntur desfloratores. Aliqui cum comatre et

cum filiabus spiritualibus quomodocumque in iste peccato carnis peccaverint cogitatione, delectatione, verbo et opere. Cum propria uxore V^e modis, scilicet, tempore, mente, loco, condicione, modo.

De X^m preceptis rubrica⁹

/f. 35v/ Si vis facere interrogaciones per precepta sic procede. Primum preceptum est: «Non habebis deos alienos». ¹⁰ Hic poteris querere de facto quod in primo precepto precipitur. Si sit fidelis et teneat fidem chatholicam et credat quidquid credit ecclesia. Et utrum receperit sacramentum penitencie sibi ad salutem congruam et bapntismum et confirmationem et cetera. Et si peccavit per sortilegia, facinaciones, divinaciones et auguria vel ibi posuerat unquam fidem. Item de spe que similiter in primo precepto continetur. utrum peccaverit desperando de Deo vel penitendo. Item ibidem interrogaciones de caritate querende sunt. Item queras in primo precepto de superbia et de invidia que ibi proibetur secundum Magistrum Gulielmun Altisiodorensē, ¹¹ magistrum in sacra pagina.

Secundum preceptum Est: «Non assumes nomen Dey in vanum». ¹² Hic queras de iuramento et de periurio, de fraccione penitencie, et lapsu de irreverencia Dey et sanctorum, sacrorum ac sacramentorum ecclesie, de heresi que omnia proibetur in secundo precepto.

Tercium preceptum est: «Memento ut diem sabbati sanctifices». ¹³ Hic quere de transgressione dierum festorum et de eorum indigna et devota observacione. Et hic poteris querere de accidia et de gula secundum Magistrum Altisiodorensē. ¹⁴

Quartum preceptum est: «Honora patrem tuum et matrem tuam». ¹⁵ Hic quere de peccato parentum. utrum peccaverit vel percusiendo, vel non eos reverendo, vel necessaria substraendo si indigerint. De peccato inhobediencia erga prelatos ecclesie et maiores suos dominos.

Quintum preceptus est: «Non occides». ¹⁶ Hic quere de omicidio non tantum corporali sed eciam spirituali. Corporale est duo, fit enim aliquando a lingua, aliquando a facto. Linga tribus modis: precepto, consilio et defensione. Facto quatuor modis, scilicet, iusticia, necessitate, casu, voluntate. Spirituale sit quinque modis: hodiendo, detrahendo, male consulendo, vocendo, victum

9. Fins al f. 36r repeteix els ff. 4r-5r amb poques variants.

10. Ex 20:3.

11. Vid. infra, cap. 5 de l'Estudi.

12. Ex 20:7.

13. Ex 20:8.

14. Vid. infra, cap. 5 de l'Estudi.

15. Ex 20:12.

16. Ex 20:13.

subtraendo, de omnibus istis modis inveniens in Suma Raymundi in capitulo «De homicidio». ¹⁷ Licet queras de yra que hic potest queri.

Sextum preceptum est: «Nom mecaberis». ¹⁸ Hic quere de fornicacione et eius speciebus.

Septimum preceptum est: «Non furtum facies». ¹⁹ Hic prohibetur omnis contractacio rey aliene invito Domino. Unde hic poteris querere de usura, symonia, rapina et eius speciebus et hic poteris querere de avaricia et eius speciebus.

Octavum preceptum est: «Non falsum testimonium dices». ²⁰ Hic poteris querere de quolibet mendacio et maxime nocivo proximo et de adulacione.

Nonum preceptum est: «Non desiderabis uxorem proximi tui». ²¹ Hic queras de adulterio mentis quod sit aliquando cogitacione, delectacione et consensu. Aliquando ex illis duabus circumstanciis exterioribus, scilicet, ex visu colloquio, tactu et osculo et cetera alia possunt considerari.

Decimum preceptum: «Non concupisces rem proximi tui». ²² Hic proibetur rey aliene concupiscencia et voluntas illicita. Unde hic querere poteris de concupiscencia et avaricia cordis rerum alienarum et voluntarum et concupitarum in vitis et nescientibus Dominis. Et item potes querere secundum precepta versus autem unde possis /f. 36R/ scire precepta menoriter sunt hii: Sperne deos, fugico periuria, sabbata serva, sit tibi patris honor, sit tibi patris amor, ne sis occisor, mecus, fur, testis iniquus, vicinique thorum, resque caveto suas.

Secuntur opera misericordie

Opera misericordie quedam sunt spiritualia et quedam corporalia. Spiritualia sunt VII^{em}, scilicet, docere ignorantes, consulere dubitantes, tollerare graves et honerosos et orare pro omnibus. Unde versus: Consule, doce, castigua, consolare, remitte, tollerare.

Opera misericordie corporalia sunt VII^{em}, scilicet, visitare infirmos, potare sicientes, cibare esurientes, redimere captivos, cooperire nudos, colligere pauperes et peregrinos, sepellire mortuos. Unde versus: visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, sepellio.

17. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, II, 1, 2-3.

18. Ex 20:14.

19. Ex 20:15.

20. Ex 20:16.

21. Ex 20:17.

22. Ex 20:17.

I. ANNEXE: Pregàries aragoneses¹

/f. 36v/ Otras fiestas noya aquesta semana que ami sian de dezir ni a vosotros de tener Empero todos los dias son fiestas e buenos dias por aquellos e aquellas que en buenas obras biven e sines peccato mortal faremos las roguarias que son acostumbradas por la santa madre Yglesia.

Primerament roguaredes a nuestro Senyor Ihu X por paz el qual quiso descender de los cielos en la tierra por paç el quiera enbiar pan e paç fe e verdat entre cristiandat e la yra e la discordia que es entre cristianos el la quiera enbiar sobre los paganos e sobre todos aquellos que son enemigos de la fe catholica e diredes oracion: pater noster.

E assy roguaredes a nuestro Senyor Ihu X por el estamiento de la sancta madre Yglesia primerament por el papa cardenales arcevispes vispes abades rectores vicarios e por todos aquellos que tienen curas de animas que nuestro Senyor Ihu X les de fuerça y poder seso y entendimiento a saber que en tal manera puedan regir aquellas animas que acomandadas les son que al dia del juicio buen conton ne puedan render he de las suyas oracion pater noster.

E assy roguaredes a nuestro Senyor Ihu X por todos los reyes e principes de cristianos en especial porel Senyor Rey de Aragon e por todo su consello que nuestro Senyor Ihu X les de fuerça e poder seso y entendimiento en tal manera quel pueda regir e gobernar el Regno en paç justicia e concordia y defenderlo de qual quiere enemigo que contra el venra. Oracion pater noster.

E assy roguaredes a nuestro Senyor Ihu X por todos los captivos cristianos que iazen en poder de paganos o en manos de malos cristianos que nuestro Senyor Ihu X les abra las carceles e las cadenas enque ellos iazen e los lexe tornar en poder e en manos de sus ermanos cristianos por tal que el su nombre no ayan a renegar ante aquel, mas altament puedan exalçar. Oracion pater noster.

E assy roguaredes a nuestro Senyor Ihu X por la terra sancta de Ihrtm (Iherusalem) en la qual el quiso nacer bevir e morir e resucitar la qual es en poder de cristianos que la quiera mantener e la que yes en poder de paganos el la quiera sacar de aquel poder en que ys e la quiera tornar en poder e en manos de fieles cristianos por tal que su nombre ne sia mas altament loado e exalçado. Oracion pater noster.

1. Vid. cap. 2 de l'Estudi.

E assy rogaredes a nuestro Senyor Ihu X por todos aquellos e aquellas que hedificaron aqueste sancto lugar o bien feytores y fueron que nuestro Senyor Ihu X les edifique las sus animas en paradyso he vosotros que mantenedes la Yglesia e aquellas cosas que y son necessarias que nuestro Senyor Ihu X vos mantenga en su sancto servicio. Oracion pater noster.

/f. 27R/ E assy rogaredes a nuestro Senyor Ihu X por aquel o aquella que aduxo el pan bendito que yes clamado pan de caridat que nuestro Senyor Ihu X le sia pan paç amor caridat ael e atoda su companya e vosotros que lo recibredes en nombre de caridat sia salut de vuestors cuerpos mayorment salvamiento de vuestras animas. Oracion pater...

E assy rogaredes a nuestro Senyor Ihu X por los fruytos que son acomodados ala faç de la terra e se acomandaran de aquesta hora adelante que nuestro Senyor Ihu X les quiera dar agua e etpo e sazón que ellos puedan granar e multiplicar e los quiera guardar de piedra e de nieula e de toda mala tempestat e los quiera adozir (adducere) a manos de lauradores de lo qual decimas primicias sacrificios e oblaçiones ne syan feytos a nuestro Senyor Ihu X e los sus sanctos ne sian servidos e los sus pobres ne syan gobernados segunt su mandamiento. Oracion pater noster.

E assy rogaredes a nuestro Senyor Ihu X por todos los fieles defuntos que iazen en este cimiterio o en quales quiere otros cimiterios que son por el universo mundo de cristianos en special por vuestros padres e por todos aquellos que son passados de aqueste mundo al otro o sy por ventura alguno iaze en las penas de purgatorio por peccados olvidados o penitencias no complidas que nuestro Senyor Ihu X los quiera sacar de aquella pena en que ellyos son e los quiera levar con sus sanctos fieles en gloria Oracion pater noster.

E assy rogaredes a nuestro senyor Ihu X porel sancto sacrificio que se ys ofrecido por todo el universo mundo, que sea salut de vuestros cuerpos e salvamiento delas animas e conservamiento delos bienes temporales Oracion Pater noster.

E assy rogaredes a nuestro senyor Ihu X por todos aquellos e aquellas que estan en peccado mortal, que nuestro senyor Ihu X les de a conocer el peccado e la error en que (sobre la linia: «biven et») stan e los aduga a verdadera penitencia (pnia) e nuestro senyor dios los y conserve. Oracion Pater noster.

Por aquesta rogarias e por otras que vosotros tenedes en vuestros coraçones que de bien son, recomandovos que digades mentre la missa se dira cada i vegadas la oracion de pater noster en reverencia dela sanctissima passion de nuestro senyor Ihu X he VII vegades la oracion del Ave Maria en reverencia de los siet goyos que la Virgen Maria hubo por su fillo glorioso, fazet la confession general por los peccados veniales que Ihu X nos perdone los mortales, dezit los (hombres yo) peccador e las mulleres yo peccadora.

II. ESTUDI

INTRODUCCIÓ

Aproximació a la religió popular

A l'origen d'aquest treball hi ha un interès antic per la religiositat popular de la baixa edat mitjana.

L'estudi d'aquesta realitat és bastant diferent del d'un esdeveniment puntual i demana altres mètodes. Ja al 1958 F. Braudel denunciava una història que s'imaginava poder-ho deduir tot dels esdeveniments¹ i parlava dels elements inconscients que són a la base de l'ordit històric. El coneixement d'aquesta zona semiobscura ha de tenir un lloc al costat del dels esdeveniments i del de les estructures materials a l'hora d'assolir una història global de les civilitzacions.²

Amb tot, parlar avui d'una història de les mentalitats, de les ideologies o dels sistemes de valors no és cap originalitat;³ arreu és considerada una tasca important. El problema és anar perfilant el mode concret d'aproximar-s'hi i temptejar les diverses perspectives que és possible adoptar, tot avaluant-ne el pes i relacionat-les amb els resultats d'altres disciplines.⁴

La religiositat popular, com qualsevol actitud mental col·lectiva, és un fenomen de llarga durada, i en bona part inconscient; per tant, no pot ser estudiada exclusivament a partir de dades positives. Cal recórrer, endemés, als documents on no es troba tant el testimoni d'uns fets

1. F. BRAUDEL; *La historia y las ciencias sociales*, Madrid, 1968, 84.

2. G. DUBY, *Historia social e ideologías de las sociedades*, Barcelona, 1976, 57.

3. *Ibid.*, 83-84.

4. F. BRAUDEL, *op. cit.*, 179.

exterioris com l'expressió d'un passat que ells mateixos, inconscientment representen.⁵

Així, s'ha escrit sobre la vida quotidiana a Espanya durant la baixa edat mitjana⁶ a partir d'una profunda familiaritat amb la literatura de l'època, millor que des d'un magatzem de «dades històriques». I és que, com ha estat dit, la lectura del «Blanquerna» pot ajudar més que molts manuals a la comprensió del segle XIII català: textos situats a l'ordre de l'imaginari, que no pretenen directament fer història ni consignen dades reals, sovint reflexen molt bé el món del seu temps.

En aquests casos el problema és saber copsar el sentit i el valor de la imatge del passat⁷ que es deprèn de cada tipus de document. O bé, dit a la inversa, la qüestió és escollir i situar els documents per tal de conèixer quina és la seva importància per la imatge del passat que es vol configurar.

Aquest treball s'atansa a la religiositat i moralitat de la Corona d'Aragó medieval a través de l'edició i l'estudi d'uns textos manuscrits del segle XIV, procedents del convent dominic de Santa Caterina de Barcelona: uns confessionals.

És indispensable començar determinat què és un confessional si es vol interpretar adequadament el seu contingut. Primerament va bé confrontar-lo amb altres dos tipus d'escrits propers: els penitencials i les summes de confessors. Els confessionals són més que uns penitencials;⁸ no es limiten a fer una llista de pecats amb les penes corresponents; responen a una situació en la qual semblava massa barroera la penitència tarifada i el confessor gaudia d'una àmplia discrecionalitat respecte a les satisfaccions penitencials. Però els confessionals són menys que «summae confessorum»;⁹ debades s'hi cercaran llargues reflexions teòriques ni recargolades matisacions casuístiques. Un confessional és un instrument pràctic, un manualet auxiliar per la pastoral de la confessió.

Ja a la fi del segle XII «apareixen uns llibrets que serveixen per a l'examen de consciència, escrits seguint la pauta i com a derivats dels

5. H. I. MARROU, *De la connaissance historique*, París, 1954, 120. També P. SALMON, *Historia y crítica*, Barcelona, 1975, 40 i 120-121.

6. J. RUBÍO Y BALAGUER, *Vida española en la época gòtica*, Barcelona, 1943.

7. H. I. MARROU, op. cit., 117.

8. G. LE BRAS, *Pénitentiels: Dictionnaire de Théologie Catholique*, París, 1933, XII, 1161-1179.

9. P. MICHAUD-QU'ANTIN, *Sommae de casuistique et manuels de confession au moyen âge (XII-XVI siècles)*, Louvain, 1962.

antics penitencials, que van prestar aquest darrer servei al sagrament de la penitència». ¹⁰ Són els confessionals, definits correntment com a tractats dedicats a instruir els penitents per la confessió sacramental. Definició, no obstant, encara inaplicable als textos transcrits aquí, car aquests no van directament adreçats als penitents sinó als confessors, com a promtuari en vistes a l'acció concreta d'escoltar confessions. Més exactes resulten les paraules de P. Michaud-Quantin, que es poden aplicar del tot als textos estudiats, escrits sumaris de poques pàgines: ¹¹ «D'un volum encara reduït circulen petits opuscles, anomenem-los formularis, que només contenen l'essencial, la llista de faltes sobre les quals cal interrogar els penitents, de vegades acompanyada d'alguns consells o reflexions destinats a suscitar la sol·licitud pastoral del ministre, o les bones disposicions del fidel que se li adreçava; sovint resten desconeguts, ocupant només dues o tres pàgines d'un còdex».

L'elecció del mot «confessional», en lloc dels també possibles de «confessionari» o «manual de confessors» o «tractat de confessió», respon al fet que un dels prototipus dels opuscles pràctics de pastoral penitencial és el conegut «Confessionale» de Joan de Friburg, ¹² autor també d'una «Summa confessorum» de la qual el distingeix explícitament. Hi ha, a més, el fet que el mot «confessionari» suggereix actualment més un moble que un escrit.

El propòsit és d'interpretar i estudiar aquests confessionals «amb un ampli sentit humà, d'utilitzar-los i extreure'n tots els elements aprofitables». ¹³ I encara aquest «tots» és una pretensió excessiva per un treball que es conformaria amb apuntar-ne «alguns», especialment els que permetin fer-se càrrec d'una atmosfera mental integrada en un ordit de múltiples interaccions. ¹⁴

Estat actual de la qüestió

N'hi ha prou amb una ullada a la bibliografia per constatar que els confessionals són un material poc conegut i encara menys utilitzat des

10. J. BADA, *Evolución histórica de la penitencia*: «Phase» 7/37 (1967) 50.

11. P. MICHAUD-QUANTIN, op. cit., 10. ID., *Deux formulaires pour la confession du milieu du siècle XIII*: «Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale» 31 (1964) 43.

12. ID., *Sommes de casuistique...*, 50.

13. P. SALMON, op. cit., 41.

14. M. BLOCH, *Introducción a la historia*, Méjico, 1970, 97.

de la perspectiva de la història de la civilització. La major part dels escrits que en tracten són obra dels teòlegs, que els estudien sobretot des de l'òptica de la seva disciplina sacramental o sobre l'evolució dogmàtica de la Penitència.

Que l'interès pels confessionals vingui principalment de la Teologia sembla obvi, especialment si s'entén dins del gran moviment de reforma en l'Església Catòlica, que va culminar en el Concili Vaticà II. Aquest moviment va suposar una renovació dels estudis eclesiàstics, on la història va guanyar importància i va deixar d'entendre's la referència al passat com a mer recurs apologetic. El sacrament de la Penitència, la forma del qual ha sofert una evolució quasi desconcertant al llarg del temps, ha estat l'objecte de serioses investigacions, que han pretès determinar-ne el sentit i justificar-ne els passos.

Resten ja lluny els excel·lents articles del «Dictionnaire de Théologie Catholique», els estudis dels pares A. Teetaert i J. Galtier, l'obra del protestant Dietterle.¹⁵ Des de la Segona Guerra Mundial noves investigacions eminentment doctrinals, però cada vegada més àmplies de perspectives, posen les bases dels documentadíssims estudis recents com els de Poschmann o Ramos-Regidor.¹⁶ Pel que fa als confessionals, tota aquesta literatura els reserva una atenció ben escassa, ocupada sobretot en les obres més voluminoses i profundes, originals i de cert valor intel·lectual.¹⁷ Només sobresurt un autor, P. Michaud-Quantin, que amb la seva obra «Sommes de casuistique et manuels de confession au moyen âge (XII-XVI s.)» del 1962 i amb articles esparsos es proposa donar un panorama de les obres de pastoral penitencial que ha deixat l'edat mitjana. Ho aconsegueix, perquè els seus escrits són una guia segura, als quals aquest treball deu un ajut de primer ordre.¹⁸

Dels historiadors pròpiament dits, això és dels que no es mouen per interessos teològics, no es pot pas dir que s'hagin ocupat gaire a utilitzar els escrits penitencials. Adscrits com estan a un camp de difícil entrada per a l'historiador no eclesiàstic, han estat oblidats malgrat el seu valor.

Hi ha excepcions lloables. El 1953 B. Comte va presentar a la Sorbona una tesi sobre «La morale sociale d'après les Summas confessorum du XIII siècle», a la qual va afegir l'edició del «Confessionale» de Joan de Friburg.

15. Vid. infra p. 176, n. 8; p. 177, n. 37; p. 171, n. 9, 12, 14.

16. Vid. infra: p. 170, n. 2; p. 175, n. 35.

17. P. MICHAUD-QUANTIN, *Deux formulaires pour...*, 43.

18. Vid. infra: p. 182, n. 24, 28, 40, 42.

Tot i que ha estat impossible l'accés al tex íntegre de la tesi, sembla que cal felicitar-la com un modèlic estudi dels escrits penitencials des de l'òptica de la història de la civilització. El 1964 apareix «Métier et profession d'après les manuels de confesseurs du moyen âge» de J. Le Goff.¹⁹

Tot amb tot, aquest gènere de treballs continua essent rar i és desitjable una major atenció dels historiadors envers aquests. Tan sols ha assolit un bon nivell per les qüestions de moral econòmica, com ho palesa el recull d'articles sobre el tema a cura d'O. Capitani.²⁰ En realitat, però, l'abast dels textos penitencials és molt ampli i poden resultar molt valuosos pel coneixement de la societat, la pietat, la moral sexual, etc...

Si arreu d'Europa l'interès pels escrits penitencials és escàs entre els historiadors i bastant satisfactori entre els teòlegs, per a la Corona d'Aragó les deficiències són massa notables. S'ocupen dels penitencials espanyols de l'alta edat mitjana M.C. Díaz y Díaz i Fra Justo Pérez de 'Urbel²¹ i fins i tot l'època patristica i visgòtica de la Penitència ha merescut l'aurat i recent estudi de D. Borobio.²²

Malgrat tot i llevat de referències indirectes, l'estudi dels confessionals de la baixa edat mitjana ha estat negligit del tot. Només recentment J. Hernando Delgado²³ ha presentat una tesi doctoral que fa d'honorable excepció: s'ocupa d'una obra d'àmbit castellano-lleonès i d'una envergadura molt superior a la dels parcs i intel·lectualment modestíssims confessionals aquí aplegats. Encara més tard ha aparegut l'edició d'un confessional en català, del segle XIV: l'«Espill de consciència», a cura d'Emili Casanova de la Universitat de València,²⁴ que en la breu però densa Introducció dona notícies dels confessionals en català conservats. Els textos conservats en llengües vulgars apareixen sobretot adreçats als laics i per això, malgrat una bona part de punts comuns,

19. B. COMTE, *La morale sociale d'après les Summae confessorum du XIII siècle*, tesi doctoral presentada a la Sorbona, París, 1953. També, J. LE GOFF, *Métier et profession d'après les manuels de confesseurs du moyen âge*. «Beiträge zum Ber. des mittelalterlichen Menschen» Berlín, 1964.

20. O. CAPITANI, ed., *L'etica economica medioevale*, Bologna, 1974.

21. Vid. infra: p. 171, n. 16.

22. D. BOROBIO, *La penitencia en la Iglesia hispánica*, s. IV-VII, Bilbao, 1978.

23. J. HERNANDO DELGADO, *Sociedad y cristianismo en un manual de confesores de principios del siglo XIV*. (El Libro de las Confesiones de Martín Pérez. MS. 21 de la Biblioteca de la Real Colegiata de San Isidoro de León) Tesis doctoral, Departamento de Historia Medieval, Facultad de Geografía e Historia de la Universidad de Barcelona, 1979.

24. *Espill de Consciència*, a cura d'E. Casanova, Barcelona, 1981.

tenen un to diferent del dels promptuaris pastorals en llatí adreçats als clergues.²⁵

Tot plegat, un panorama desproporcionadament desert, on qual-sevol estudi pateix una notable manca de punts de referència. Un bon servei, i també excepcional, l'ofereix un article de J. Perarnau,²⁶ que únicament consigna obres d'autor identificable.

A hores d'ara ni tan sols és fàcil saber el material existent en els fons manuscrits de les biblioteques i arxius. Una catalogació incompleta i superficial ho impedeix. Els repertoris suposen un recolzament, però no val a fer-se il·lusions: els petits confessionals poden passar inadvertits fàcilment, amagats dins d'un volum al costat d'altres escrits més importants.²⁷

Finalment s'han d'esmentar, enmig d'aquesta pobresa general, les valuoses referències de les històries de la literatura medieval²⁸ que han suposat un competent ajut col·lateral.

MEDI: LA CORONA D'ARAGÓ AL SEGLE XIV

Dades codicològiques, paleogràfiques i filològiques

El manuscrit 117 de la Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona procedeix del convent de Santa Caterina, dels frares predicadors a Barcelona. J. Villanueva l'esmenta en una de les cartes del seu «Viaje...».¹ Amb tot, no es pot concloure només amb això que el manuscrit

25. H. GRUNDMANN, *Movimenti religiosi nel medioevo*, Bologna, 1970, 375.

26. J. PERARNAU, *Tractats catalans «De penitneica» de Sant Ramon de Penyafort al bisbe de la Seu d'Urgell, Guillem Arnau de Patau (1239-1364): «Escritos del Vedat» VII (1977) 259-298.*

27. D. LOMAX, *El Catecismo de Albornoz* (Studia Albornotiana, XI), Real Colegio de España en Bolonia, 1972, 219.

28. N'hi ha prou amb esmentar l'obra de M. de RIQUER, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, 1964, vols. I, II i III.

1. J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las Iglesias de España*, Madrid, 1803, t. XVIII, c. CXXVII, 194: «De Arnaldo Terrena, Terren o Terreny, conocido en las notas de Bayer a Nicolàs Antonio hay aquí un manuscrito inédito e ignorado «De divino et extremo iudicio» con un apéndice de «Factis Antichristi» dedicado a...».

hagués estat sempre allí, perquè els fons de les biblioteques medievals eren molt menys estables que els de les actuals.²

Al còdex on es troben els confessionals s'hi apleguen escrits diversos, d'autors diferents.³ Així, ni tan sols s'ha de suposar que tot el material reunit al còdex ho estigués de bell antuvi: hom podia relligar quaderns solts amb continguts poc homogenis.

Cal començar examinant l'adscripció del manuscrit 117 de la B.U.B. a la biblioteca del convent de Santa Caterina. A més de la notícia de J. Villanueva, hi ha les còpies d'un document dels segles XIII al XV, l'«Assignationes librorum», un registre on s'inscrivien els llibres que els superiors del convent assignaven a l'ús particular dels frares. No es tractava d'una part de la biblioteca comunitària, sinó d'un fons mòbil d'obres d'utilització habitual, cedides com a instruments de treball temporalment o vitalícia.⁴ Aquest registre, conservat en dues còpies del segle XVIII, permet adonar-se de les obres més freqüentment emprades pels frares: la Sagrada Escriptura, el breviari, les «summae» morals,... Molt sovint consignen «summulae» o «opus de penitentia»; donat que els confessionals del manuscrit poden comprendre's sota aquest nom, no és pas inversemblant veure-hi uns d'aquests opuscles reclamats pels frares com a eines pel treball pastoral.

L'estudi de G. Severino Polica⁵ sobre els «studia» mendicants reforça aquesta suposició. Els «studia» són escoles conventuals destinades a la formació dels lectors que, a cada convent, asseguraven un bon nivell intel·lectual a la comunitat.⁶ Sobretot els dominicans estaven convençuts que una sòlida preparació teològica era imprescindible a l'acció pastoral. Aquest objectiu apostòlic és una de les diferències entre els estudis purament universitaris i els conventuals.⁷ De fet «studia molt importants

2. G. OUY, *Les bibliothèques: L'Histoire et ses méthodes* Ch. Samaran dir. Paris, 1961, 1092.

3. *Ibid.*, 1086.

4. Th. KAEPPEL, *Dominicana Barcinonensia. Assignationes librorum (s. XIII-XV)*: «Archivium Fratrum Praedicatorum» 37 (1967).

5. G. SEVERINO POLICA, *Libro, lettura, «lezione» negli studi degli mendicanti (s. XIII)*: Convegni del Centro di studi sulla spiritualità medievale, Todi, XVII (1978) 373-414.

6. J. VERGER, *Studia et Universités*: Convegni di studi sulla spiritualità medioevale, Todi, XVII (1978) 177.

7. J. G. BOUGEROL, *Les sermons dans les «studia» des mendiants*: Convegni di studi sulla spiritualità, medioevale, Todi, XVII (1978) 254.

es van desenvolupar en ciutats que durant llarg temps no havien tingut universitat, com Colònia o Barcelona».⁸

Satna Caterina, doncs, és un «studium sollempne» de l'Orde de frares predicadors, on hi havia una política llibrària pragmàtica en gran manera:⁹ Tal com entre els monjos, hi ha entre els predicadors una constant preocupació a fer créixer el nombre dels llibres i molta afeció a la lectura, però hi ha un criteri nou: interessa més l'esfera on s'utilitzaran els manuscrits, que aquella en què han estat copiats. Les tasques del «scriptorium», pulcres i controlades, s'orienten al profit i a la funcionalitat, sense gaire entusiasme pels tipus de transcripció de luxe,¹⁰ amb una ornamentació d'alta qualitat estètica.

Fins i tot comparats amb els franciscans els dominicans sorprenen per la seva «moderna» orientació funcional de la política llibrària. Això sí, tampoc no tenen problemes de pobresa respecte als llibres, tot i que el control de l'esmentat registre d'«Assignationes librorum» respon a certa escrupulosa observança del vot de pobresa.

No cal insistir massa que el manuscrit 117 de la B.U.B. sembla fruit dels criteris que delaten els productes dels «studia» dominicans. Ara, l'ús del paper amb filigranes del pas del XIV al XV, les rúbriques, la manca de peculiaritats paleogràfiques, l'abundor d'abreviatures,¹¹ etc. són trets comuns a la majoria dels manuscrits baix-medievals.

Consta que els frares recorrien de vegades als «scriptores» professionals a l'hora de copiar un text. Sembla, però, que no és a aquests copistes que s'ha d'atribuir l'execució material del manuscrit;¹² més aviat s'ha de pensar en la còpia d'un frare pel seu ús particular, almenys pel que fa als confessionals, que «presenten l'aspecte d'una composició personal, o per a evitar el mot «composició» que podria fer il·lusió, de recull de notes o promtuaris».¹³ No es tracta d'apunts universitaris sinó

8. J. VERGER, op. cit., 179.

9. G. SEVERINO POLICA, op. cit., 383-386.

10. Ibid., 397 i 406.

11. S. DAHL, *Historia del libro*, Madrid, 1972, 77. També P. BOHIGAS, *El libro español* (Ensayo histórico), Barcelona, 1962, 47-50.

12. G. SEVERINO POLICA, op. cit., 397.

13. P. MICHAUD-QUANTIN, *Sommes de casuistique et manuels de confession au moyen âge* (s. XIII-XVI), Louvain, 1962, 84. També Ch. PAYEN, *La pénitence dans le contexte culturel des XII et XIII siècles. Des doctrines contrictionnistes aux pénitentiels vernaculaires*: «Revue des sciences philosophiques et théologiques» 61 (1977) 417.

de reculls de material adaptats a gust del compilador; textos, per tant, poc estables.

L'anàlisi paleogràfica afegeix ben poc a la codicològica. La lletra gòtica del manuscrit és la dominant arreu de l'Occident cristià durant la baixa edat mitjana.¹⁴ Dels diversos gèneres d'escriptura gòtica, els llibres manuals és a dir, no litúrgics ni de luxe empren les formes «cursiva textualis» o «littera textualis currens», formes a mig camí entre l'arquitectònica «textualis formata» i l'agilitat de la «cursiva currens».¹⁵ El manuscrit empra aquesta lletra eclèctica, ni del tot caligràfica ni decididament cursiva (cal exceptuar-ne el f. 27r en lletra humanística).

Però dit això poques precisions es poden fer. Potser la regularitat del «ductus» reforça el supòsit que es tracta d'un manuscrit de la Corona d'Aragó.¹⁶ La manca de peculiaritats d'interès per aquest treball és total, i no sembla gaire útil descriure les lletres o fer l'elenc de les abreviatures.

Ultra les dades codicològiques i paleogràfiques resta el recurs en les que ofereix la filologia. Però els confessionals són escrits en llatí i el llatí eclesiàstic medieval, degut a l'universalisme de la cultura del temps, és d'una homogeneïtat que permet poques precisions d'espai o de temps. La morfologia i la sintaxi marcades per la llengua vulgar, la substitució progressiva de l'«ut» i de les proposicions d'infinitiu per «quia» i «quod», la desaparició de «vel» i «sive» en favor d'«et»,... només permeten la datació a la baixa edat mitjana.¹⁷ Ni els glossaris, ni les gramàtiques històriques presenten altres criteris d'elucidació.¹⁸

Encara, però, la presència al mateix còdex de dues planes en aragonès¹⁹ transcrites a l'annexe, ofereix noves possibilitats. Es tracta d'un seguit de pregàries que es feien a la misssa dominical després del sermó i de l'anunci de les festes de la setmana iniciada. Aquestes pregàries («roguarias») són, sens dubte, en aragonès: En la grafia hi ha el signe «ny» («companya») i la forma evolucionada «lly» («ellyos»).²⁰

14. G. BATTIELI, *Lezioni di Paleografia*, Città del Vaticano, 1949, c. VII.

15. B. BISCHOF, G. J. LIEFTINCK, G. BATTIELI, *La Nomenclatura des écritures livresques du IX au XVI siècle*, C.N.R.S., Paris, 1954, 15-34. P. BOHIGAS, *Op. cit.*, 47-50.

16. A. MILLARES CARLO, *Paleografía española*, Barcelona, 1929, I, 245.

17. J. BASTARDAS, *El latín medieval hispánico*: «Enciclopedia lingüística española», Madrid, 1960, I, 261-269.

18. J. F. NIJERMEYER, *Mediae Latinitatis lexicon minus*, Leiden, 1954-1978. A. BAISE, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Strasbourg, 1954.

19. Als ff. 36v-37r, transcrites a l'Annexe de la Iª part.

20. M. ALVAR, *El dialecto aragonés*, Madrid, 1953, 33.

En la fonètica, es manté la «f» inicial llatina («feytos») que a l'Aragó es conservà durant molt més temps que a Castella. També hi ha els adverbis en «-ment» («altament», «mayorment») paral·lels als catalans. El pas a «ll» de certs grups llatins («consello», «mulleres», «fillo», «millores»). El canvi típic de «dy» a «y» («goyo»). I, finalment, la diftongació de «e» més «i» («estamiento», «salvamiento», «conservamiento»).

En la morfologia el verb «ésser» en les formes diftongades «yes», «ys», i «sis», «sias». I l'ús dels adverbis pronominals «hi» o «y» i «len», com al català i al francès.²¹

Endemés el text presenta uns possibles castellanismes, com ara l'ús de l'article «el»/«los». I uns trets que s'han de considerar catalanismes, com la forma «no y a», l'ús del verb «ésser» com a equivalent d'haver» («otros cimiterios que són por el universo mundo») «tenir cura de...» i «por tal que...».

Tot plegat no és fàcil concloure res precís llevat que el text és en aragonès baix-medieval. Però, què hi fa un escrit propi d'una parròquia aragonesa dins un còdex d'un gran convent barceloní? Si calgués aventurar una hipòtesi es podria pensar que un frare predicador (català, aragonès?) en missió per la part aragonesa de la província d'Aragó del seu Orde²² el va recollir i el va copiar.

Citacions expresses

No hi ha als confessionals ni una sola indicació expressa que ajudi a la seva datació o situació. El seu tema, els pecats, no exigeix referències a esdeveniments prou concrets com per establir-ne el temps.

Un mínim punt de referència el constitueixen els autors esmentats. La majoria de les citacions ho són de l'Escriptura, dels Pares i, fins i tot, d'alguns clàssics antics; però n'hi ha unes poques que ens situen a la baixa edat mitjana.²³

21. Vid. J. PARDO ASSO, *Nuevo diccionario etimológico aragonés*, Zaragoza, 1938. J. COROMINAS, *Diccionario crítico-etimológico de la lengua castellana*, Madrid, 1954, 4 vols. F.B. MOLL, *Gramática histórica catalana*, Madrid, 1952.

22. Els mendicants gaudien d'una mobilitat sorprenent per a uns religiosos medievals: la seva acció era d'àmbit supradiocesà. Vid. *Grosser Historischer Weltatlas*, J. Engel (red.), München, 1970, II, 83.

23. Referències més extenses a les citacions al cap. 5 d'aquest Estudi.

Repetidament és palesa la dependència dels mestres Gracià i Pere Lombard, també s'esmenta Maurici de Sully (1196). Però encara hi ha esmentats autors més tardans, com el «magistrum Altissiodorensis», de segur el conegudíssim Guillem d'Auxerre (1144-1231) i el català sant Raimon de Penyafort (1180-1275) de qui se citen fragments de la «Summa de Poenitentia».

Amb tot, aquestes citacions no porten més enllà de mitjans del segle XIII, data que ha de ser considerada com el sostre mínim, però que no obsta una datació molt més tardana en la composició i còpia dels confessionals, donat que els escrits pastorals de l'època no es distingien pas per l'afany d'estar al dia. S'adreçaren a un món que canviava molt lentament i es recolzaren en «autoritats» tradicionals, de valor perenne.

Així, a la vista de les diverses consideracions anteriors, la compilació dels confessionals podria situar-se versemblantment cap a la fi del segle XIV. Supòsit que reforça el fet que l'única data que es troba explícitament al manuscrit, fora dels confessionals, és el colofó del «Liber de divino et extremo iudicio» d'Arnau Terrena:²⁴ el 12 d'octubre de 1368.

Concloent: encara que els confesionals pertanyessin originàriament al segle XIII i haguessin estat pensats lluny de la Corona d'Aragó, el cert és que en el seu estat actual van ser compilats i utilitzats cap a la fi del segle XIVe per algun frare confessor de l'Ordo Praedicatorum, a la Província que coincidia amb la Corona d'Aragó, més Navarra.

LA PENITÈNCIA A LA BAIXA EDAT MITAJANA

Antecedents antics i alt-medievals

Al Nou Testament no es fixà una disciplina penitencial concreta. De fet, la tradició primitiva veia en el Baptisme una victòria sobre el pecat. Aquest, però, persistia en el fidel després del sagrament, i això obligà a considerar la possibilitat d'un «segon» perdó i, més tard, la d'«una font permanent de perdó per a tot pecador penedit».¹

24. Text d'aquest colofó transcrit al cap. 1 de la I^a part (ff. 49v).

1. J. ALONSO DÍAZ, *Raíces bíblicas de la «segunda penitencia» o sacramento de la confesión*, Madrid, 1980, 17.

L'estudi escripturístic i patristic de les arrels del sagrament de la Penitència depassa el marc d'aquest treball.² N'hi ha prou amb caracteritzar ràpidament l'antiga disciplina penitencial, per tal d'ajudar a la comprensió del seu desenvolupament posterior.

Fins al segle IV la praxi de la Penitència no presenta la unitat i la regularitat que es troba ja en la del Baptisme o la de l'Eucaristia. Els diversos autors reflecteixen un aclariment gradual. Els primers que parlen d'una penitència institucional són Hermas i sant Climent d'Alexandria (Mandata IV, 3, 1-6 i Stromata II, 13), i encara en termes imprecisos. Aviat Tertul·lià i sant Cebrià (De poenitentia 4,2 i Epistolae 19,1; 55,29; 4,4) donaren des de l'àmbit llatí referències més desenrotllades, la tònica de les quals és l'extrema severitat de l'expiació imposada al penitent. Ho exigien la gravetat dels pecats a perdonar i la cohesió de l'Església perseguida, que calia servir sense esquerdes.³

El zel primitiu arribava a dubtar de la possibilitat del perdó de certs pecats. Així novacians i montanistes la negaven en els casos d'apostasia, adulteri i homicidi. Aquest mateix zel feia que els mateixos autors ortodoxos defensessin la no-reiterabilitat de la Penitència, concebuda com una única oportunitat per al qui pecava després del Baptisme.⁴ Unicitat que s'explica sabent que els pecats, sovint públics, que exigien la reconciliació sacramental, eren d'una gravetat enorme: la tríada suara esmentada (apostasia, adulteri, homicidi) i el decàleg interpretat restrictivament. Els pecats lleus, en canvi, es redimien per la participació als sacraments i les obres de pietat.

El procés penitencial era públic; el segle III començava per la «confessió» del pecat al bisbe, que considerant-ne l'índole i el penediment, podia admetre el pecador a la Penitència que el reintegraria a la plena comunió amb Déu en l'Església.⁵ Després d'una cerimònia a

2. K. RAHNER, *Penitencia: «Sacramentum mundi»*, Barcelona, 1977, V, 398-429. Vid. bona informació general a J. RAMOS-REGIDOR, *El sacramento de la penitencia*, Salamanca, 1975.

3. L. M. CHAUVET, *Pratiques pénitentielles et conceptions du péché*. «Le Supplément» 120-121 (1977) 55-59.

4. «Secunda tabula post naufragium», fórmula de Tertul·lià citada al ms. diverses vegades. Cal notar que la negació de la reconciliació eclesiàstica a alguns pecadors (cosa ben aviat condemnada) no significava, fora del cas dels heretges, una convicció dogmàtica, sinó tan sols una mesura disciplinar contra el laxisme.

5. «... le pénitent devait se présenter chez l'évêque, lui donner ses raisons, cela impliquait pour le pénitent de faire connaître ou confesser à l'évêque ses graves

l'església, aquest entrava a formar part de l'orde dels penitents, amb una peculiar situació dins l'Església i determinades obligacions. A la fi del període imposat, sempre considerablement llarg, era reconciliat plenament per la imposició de mans i la pregària intercessora del bisbe, també en una cerimònia pública.

Aquesta situació de la disciplina penitencial⁶ s'anirà transformant a partir de l'etapa entre els emperadors Constantí i Teodosi, que suposà per a l'Església un canvi profund. L'antiga disciplina es consolida i s'estableix perfectament: Els bisbes i sínodes regulen minuciosament els qüestions entorn la penitència. Però paradoxalment la reglamentació esdevenia inaplicable de més en més dins una Església relaxada en el fervor i la integritat moral a causa de l'augment massiu que li comportà la protecció de l'Estat.⁷

La contradicció anava augmentant progressivament: d'una banda els autors eclesiàstics defensen l'estricta aplicació de la penitència segons les formes antigues, i d'una altra els fidels hi recorren raríssimament, excepte com a recurs darrer per als agonitzants. Fins i tot es troben bisbes que desaconsellen l'entrada a l'«ordo penitentium», si no és en aquest últim cas (S. Cesari d'Arles, Sermo 258, 1 i Avitus de Vienne, Epístola 18).

Els problemes que plantejava aquest estat de les coses poden ajudar a una millor comprensió de l'evolució de la penitència fins a la baixa edat mitjana.⁸

En primer lloc la penitència antiga era única, només podia ser rebuda un cop a la vida, i, més important encara, comportava unes seqüeles fins a la mort: els clergues eren reduïts a l'estat laical, als solters se'ls prohibia l'accés al matrimoni, els casats eren obligats a una continència perpètua, per a tots esdevenia il·lícit l'ingrés a l'exèrcit, l'accés als ordes sagrats i l'exercici de funcions públiques... Demanar la reconciliació eclesiàstica suposava, de fet, quedar marcat.

Segonament la penitència antiga era pública car el pecador entrava

transgressions»: A. VERHEUL, *Le sacrement de la réconciliation à travers les siècles: «Questions liturgiques et paroissiales»* LVIII (1977) 27-49.

6. J. BADA, *Evolución histórica de la penitencia*. -Phase- 7/37 (1967) 38s.

7. L'extensió del cristianisme a les masses comportà allò que els sociòlegs anomenen «pas de la secta a l'església», la fe evangèlica esdevingué «religió popular». Vid. Ll. DUCH, *De la religió a la religió popular*, Montserrat, 1980, c. IV.

8. C. VOGEL, *El pecado y la penitencia*. Exposición sobre la evolución histórica de la disciplina penitencial en la Iglesia latina: «Pastoral del pecado», Estella, 1968. Segurament és la més clara visió de conjunt per a l'època antiga i l'alta edat mitjana.

a formar part visiblement de l'ordre dels penitents. La confessió dels pecats, necessària per tal que el bisbe pogués fixar una satisfacció porporcionada a la culpa,⁹ podia restar secreta si no n'exigia la revelació la reparació del mal comès; però era essencial la pública manifestació de la condició de penitent: situant-se en un grup específic dins la comunitat, ocupant un lloc especial en el culte, vestint una indumentària austera, practicant uns exercicis característics (dejuni, almoïna, pregària), etc. Aquesta situació expressava, sovint durant molts anys, la seriositat de la conversió del pecador i era una constant capta de la intercessió de la comunitat davant Déu.

En tercer lloc la penitència antiga exigia la satisfacció prèvia. El perdó que era atorgat per Déu i administrat ordinàriament pel bisbe, només arribava a la fi d'un llarg i penós procés, en el qual s'anava acomplint la satisfacció imposada.

¿Com no sorprendre's en comparar aquests trets amb els que presenta la penitència als confessionals baix-medievals?. Si encara és possible d'advertir una certa continuïtat, es constata un capgirament: les tres característiques esmentades han desaparegut. La unitat s'ha abandonat, i es passa a recomanar la freqüència, les conseqüències vitalícies han desaparegut. No resta quasi res de la dimensió públicocomunitària, i el fet que la Penitència passi a anomenar-se preferentment «confessió», ja indica que s'ha reduït a la relació secreta entre ministre i penitent. La reconciliació, anomenada absolució, pot ser obtinguda abans de dur a terme la satisfacció imposada, que al seu torn va perdent el caràcter feixuc, fins al punt que es veu en la vergonya de la confessió oral una «màxima» part de la satisfacció.

De la penitència dels grans pecats s'ha passat a una minuciosa confessió «de devoció», quasi com a mer mitjà ascètic.

El pas de la disciplina antiga a la que es troba des del segle XIII parteix del fracàs de la primera, que s'anà buidant del seu sentit primigeni.¹⁰ Al segle VIe el cristianisme llatí viu a la pràctica un buit penitencial,¹¹ que

9. P. GALTIER, *De Paenitentia*. Tractatus dogmatico-historicus, Roma, 1950. Defensa l'absoluta necessitat de la confessió prèvia.

10. Ho palesa el costum d'alguns cristians pietosos de rebre la penitència com preparació al ben morir. Així ho va fer sant Isidor de Sevilla, sense cap detriment de la seva fama. Vid. també A. TOMÁS ÀVILA, *Algunes aportacions tarragonines a la història de la penitència*: «II Congrés litúrgic de Montserrat», 1962, III, 245-256.

11. C. VOGEL, op. cit., 23.

anirà omplint el sistema de «penitència tarifada» dels monjos cèltics. Aquesta s'estengué imparablement malgrat l'oposició tancada d'alguns sectors (III Concili de Toledo, del 589, cànon 11), perquè venia a resoldre un problema que feia patir els bisbes, per això rebé algun recolzament discret (Concili de Chalon-sur-Saone del 644-656, cànon 8).

El nou sistema era autènticament nou i se'n tenia consciència.¹² L'aïllat cristianisme d'Irlanda havia desenvolupat un sistema penitencial original, tot i saber que al continent ja n'existia un, amb el qual estava en obert contrast: «Segons la nova disciplina tots els pecadors clergues o laics podien fer-se reconciliar, i tantes vegades com haguessin pecat. El pecador s'adreçava en privat al prevere i no pas solament al bisbe. El perdó diví es considerava obtingut quan les taxes penitencials s'havien acomplert. Normalment a la fi del dejuni penitencial, la reconciliació – es comença a dir l'absolució– intervenia, sense que els pecadors absolts fossin carregats d'interdictes penitencials. Tot el procés romania secret: ja no és el cas d'ordres de penitents, d'hàbits especials, de lloc particular als oficis, de cerimònies davant l'assemblea reunida».¹³

L'èxit de la disciplina insular prova que s'adaptava millor a la nova situació del cristianisme. El tret que la diferencia tant de l'antiga forma com de la que la succeix és l'elenc de «tarifes»: cada falta té una pena fixada per endavant, l'elenc d'aquestes taxes s'aplegava en uns llibrets anomenats «penitencials», on s'enumeraven els pecats i s'indicaven les satisfaccions a imposar per cadascun d'ells.

Hom ha pensat en la influència del dret germànic sobre aquest sistema, que imita la «wergeld» tot concebut el pecat com una infracció de la llei divino-eclesiàtica.¹⁴ La reiterabilitat potser s'inspira en la confessió ascètica, corrent en el monarquisme,¹⁵ i també en l'eixamplament de la consciència de pecat.

L'esmentada oposició a la Penitència «tarifada» s'esforçà a deturar la seva expansió. L'església hispano-goda va aconseguir deixar el país

12. P. GALTIER, *Les origines de la Pénitence irlandaise*. «Recherches de Sciences religieuses» 42 (1954) 58-85 i 204-225, ho nega. Però l'opinió contrària està més ben fonamentada per C. VOGEL, *Le pecheur et la pénitence au moyen âge*, Paris, 1969.

13. C. VOGEL, op. cit., 18.

14. Ibid., 20. I A. TEETAERT, *La confession aux laïcs dans l'Eglise latine depuis le VIII siècle jusqu'au XIV siècle*, Paris-Bruges, 1926, 3.

15. *Regula Benedicti*, 46 i 4:50. També JOAN CASSIÀ, *Conlationes*, 2, 12-13 i Institutà, 4, 9.

tancat als penitencials fins al segle XI¹⁶ i així mateix esdevingué a les zones mediterrànies (Roma, sud del Loire). L'imperi carolí des del 813 sota l'ideal de la «restauratio» pretenia el retorn a la disciplina antiga i prohibí els llibres penitencials (Concilis de Chalons-sur-Saone del 813, cànons 25 i 38, i de Paris del 829, cànon 32); però a la fi tot fou en debades i el segle IX marca el moment més alt de producció de penitencials al continent.¹⁷

La pugna virtualment perduda pels tradicionalistes deixà l'Església llatina amb dues formes de penitència des del segle IX fins al XIIe: La penitència antiga per les faltes públiques greus i la penitència tarifada pels pecats ocults (Rabanus Maurus, *De clericorum institutione* II, 30). Però la primera és una pena coercitiva a la qual el poder secular ajuda a sotmetre els recalitrants. L'antic sistema estava liquidat.

La nova disciplina penitencial cèltica dominà l'alta edat mitjana, però no fóu sinó el trànsit a la forma que adoptà l'Església llatina des del segle XIII.

L'automatisme extrínsec del sistema de tarifes provocava absurds com l'acumulació de penes fins a extrems inversemblants.¹⁸ I quan, per arranjar-ho, es creà un sistema de commutacions o redempcions, sovint econòmiques, les injustícies eren massa evidents. Calia introduir canvis: els confessors van poder ser més lliures a l'hora d'imposar la satisfacció i, poc a poc, s'acostumaren a absoldre al penitent abans de la satisfacció de la pena imposada, sobretot perquè la confessió mateixa era considerada obra penitencial meritòria.¹⁹ També es comença a distingir l'excomunió-penitència de l'excomunió-censura:²⁰ A la fi del domini de la penitència «tarifada» el procés es fa privat i tot es desplaça cap al sentiment «interior» per l'accent en la confessió.

16. M. C. DÍAZ Y DÍAZ, *Para un estudio de los penitenciales hispanos: «Études des civilisations médiévales. Mélanges E. R. Labande»*, Poitiers, 1974, 217-222.

17. C. VOGEL, op. cit., 25.

18. A. GARCÍA GARCÍA, *Historia del Derecho Canónico*, Salamanca, 1967, I, 411-416.

19. PERE CANTOR, *Verbum abbreviatum*, 143. I el pseudo-agustinianà *De vera et falsa paenitentia*, 25. Per això era ascèticament valuosa la confessió als laics, vid. A. TEEFAERT, op. cit. Per la precedència de l'absolució a l'acompliment de la satisfacció cf. C. VOGEL, op. cit., 28-31, i A. VERHEUL, op. cit., 43.

20. Cf. L. BRAECKMANS, *Confession et communion au Moyen âge et au Concile de Trento*, Gembloux, 1971.

Una nova sensibilitat religiosa

Si s'abandonà el rudimentari sistema de «tarifes» i s'adoptà una alta disciplina penitencial, que tanta estabilitat havia de conèixer, va ser sota el signe d'una nova sensibilitat en el cristianisme medieval.

Els segles XI i XII van viure un vigorós desvetllament de l'ideal evangèlic, arreu de la «Christianitas» es desitjava una renovació i el retorn a la puresa de les primitives comunitats. Diversos moviments aspiren a seguir l'«exemplum primitivae ecclesiae» i els reformadors hi inspiren la seva acció, car al design d'una «vita vere evangelica» anava des del capdamunt de la jerarquia fins als laics il·lustrats. Aquesta amplitud fa veure que no es tracta d'una revolució des de dalt» com la restauració carolina, sinó més aviat d'una nova orientació de la societat, manifestada per unes tensions profundes i sovint oposades²¹ que van deixar una forta empremta en l'Església.

No cal repetir aquí l'exposició de les grans línies de l'espiritualitat medieval,²² n'hi ha prou amb remarcar com el nou ambient espiritual des del segle XII va influir en l'evolució i configuració del Sagrament de la penitència.

Són elements cabdals per comprendre la situació dels confessionals estudiats: l'ideal de reforma, la reserca d'una vida penitent, la descoberta de la «humanitat» de Déu, la lluita contra l'heretgia i l'heterodòxia, l'anhel d'autenticitat... Tot plegat un conjunt de línies en què es poden distingir, seguint R. Morghen,²³ un corrent jeràrquic i un corrent popular sovint enllaçats.

Més avall es parla del paper dels medis jeràrquics (reformadors i mendicants, teòlegs i canonistes) que elaboraren la teoria i la praxi de

21. M.D. CHENU, *Moines, clergs, laïcs au carrefour de la vie evangelique (s. XII)*: «Revue d'Histoire Écclesiastique» 49 (1954) 59-89.

22. Vid. les excel·lents perspectives de conjunt a E. DELARUELLE, *La pietà popolare alla fine del Medioevo*: «X Congresso internazionale de scienze storiche», Roma, 1955, V, 515-537; i *La spiritualité aux XIV et XV siècles*: «Cahiers d'Histoire Mondiale» V71 (1959) 59-70. També, R. MANSELLI, *La religione popolare nei secoli XII-XIII*: «Problemi di Storia della Chiesa, S. XII-XV», Milano, 1976, 73-89. I la clàssica L. BOUYER - J. LECLERCQ - F. VANDENBOUCKE, *La spiritualité du Moyen Âge* (Histoire de la Spiritualité Chrétienne, 2) Paris, 1961.

23. R. MORGHEN, *Medioevo cristiano*, Bari, 1978, 35. Amb tot, normalment hi havia un contrast notable entre la inquietud popular i la freda administració clerical, vid. Y. RENOUARD, *La papauté a Avignon*, Paris, 1962, 117:

la Penitència, però és important adonar-se de l'influx que indirectament exercí la inquietut popular, des de l'àmbit menys perceptible de l'espiritualitat del temps.

Es pot començar constatant a la baixa edat mitjana una nova manera d'esguardar el sagrat i el profà i de viure la relació amb Déu. Hi ha força distància d'esperit entre el romànic i el gòtic, entre sant Pere Damià i sant Francesc D'Asís. Els homes van ser fascinats per la descoberta de la humanitat de Déu: el majestuós i temible jutge universal és també el dolç i humil Jesús; al costat del terror fosc apareix la tendresa i l'afecte.

Ben cert, a aquesta nova consideració de la imatge de Déu correspon una nova consciència de pecat. Si abans el pecat era sobretot una infracció, que el Suprem Legislador, al qual res no s'amaga, castigarà sens falta; des del segle XII s'entén com una lamentable ofensa que fereix un amor sempre disposat al perdó. Aquesta òptica nova permet mitigar la severitat judicial de les tarifes cèltiques en favor d'unes mesures més «medicinals», però alhora obra un eixamplament de la noció de pecat i exigeix, no una mera reconciliació formal, sinó una reconciliació integral del pecador, que manifesta el seu essentiment i conversió pels sentiments de dolor, constricció,...²⁴ En canvi s'enfosqueix cada vegada més la dimensió comunitària de la Penitència i es consolida l'individualisme que el decurs «privat» de la Penitència «tarifada» havia introduït.²⁵

Paral·lelament l'ampli moviment penitencial del temps situava el sagrament en el si d'un conjunt d'impulsos a la «conversio morum»: pelegrinatges, dejunis, mortificacions, vida religiosa...²⁶

L'impuls penitencial, sempre més o menys present en les religions, va fer néixer a l'edat mitjana unes «fraternitats», que són un dels elements que hi ha a l'arrel del moviment mendicant i les seves «terceres ordres».²⁷ L'espiritualitat franciscana, sobretot, apareix molt influïda per aquest

24. J. CIL PAYEN, *La pénitence dans le contexte culturel des XII et XIII siècles. Des doctrines contritionnistes aux pénitentiels vernaculaires*. «Revue des sciences philosophiques et théologiques» 61 (1977) 399-428.

25. J. BERNAL. *Apuntes sobre el desarrollo histórico de la penitencia: «Pentecostés»* 11 (1973) 133-140, remarca això amb justesa. En canvi no és gaire equilibrada l'exposició de J. CHAUVET, op. cit., sobre l'objectivisme de la noció medieval de pecat; hi havia un innegable aspecte relacional.

26. J. CIL PAYEN, op. cit., i R. MANSSELL, op. cit., 79-84. Sobre el moviment dels flagel·lants vid. J. LECLERCQ, *Espiritualidad occidental*. Testigos, Salamanca, 1967, 128-134.

27. G.G. MEERSEMAN, *Dossier de l'Ordre de Pénitence au XIII siècle* (Spicilegium Friburgense, 7) Friburg, 1961, 9.

ideal de penitència, entesa pels laics com a conversió a la vida evangèlica, més que com a pràctica sacramental.²⁸ Els mateixos dominicans participen d'aquesta espiritualitat, i s'interessen molt per la direcció de les fraternitats esmentades.

Aquesta estima de l'ideal penitencial suposà una més afinada consciència de pecat i un progrés de la confessió com a mitjà per a copsar la pròpia abjecció davant la bondat immensa de Déu.

Lligat a l'anhel de conversió i rebuig del pecat hom troba arreu a l'inici de la baixa edat mitjana un intens desig d'autenticitat evangèlica. Aquest aixecava sempre la suspicàcia dels clergues, massa vinculat com estava a les inacceptables doctrines herètiques, que en el cas dels càtars s'apartaven radicalment del cristianisme; i també al radical espiritualisme heterodox, que exigia una pobrea absoluta i una completa renúncia als mitjans temporals. Totes aquestes desviacions no era fàcil que poguessin incidir directament sobre la Penitència institucional, però al desig de puresa evangèlica, que era a l'arrel, ho va fer quan, canalitzat per la jerarquia, reforçà el moralisme i el respecte a l'ordre establert, a l'estil del que reflecteixen els confessionals.²⁹

Els aspectes de la nova sensibilitat religiosa baix-medieval pervisqueren, tot i que sofriren la marca dels esdeveniments calamitosos que des de mitjans del segle XIV s'abateren sobre Europa, donant a la vida un to morbós.³⁰ Sigui com sigui van configurar l'espiritualitat catòlica i van influir decisivament sobre la forma concreta del sacrament de la Penitència, que s'ha mantingut estable fins al segle XX.

Els responsables de l'Església van veure en la confessió, tal com s'anava desenvolupant, un mitjà eficaç per respondre a molts dels problemes que la nova sensibilitat religiosa presentava, i la van anar convertint en un element bàsic de la cura pastoral: no ja, com abans, com un mitjà extraordinari reservat a casos graus, sinó com una pràctica de gran valor espiritual, instantment recomanada.

28. Ibid., 38. La «Legenda trium sociorum» recull les expressions: «in statu penitentiae in quo sumus...», «viri poenitentiales sumus», «poenitentes sumus», ... Vid. K. ESSER, *Origini e inizi del movimento e dell'ordine francescano*, Milano, 1975, 196-201.

29. P. CHAUNU, *Le temps des réformes*, Paris, 1975, 173. Sobre aquestes desviacions a la Corona d'Aragó, J. M. POU I MARTÍ, *Visionarios, beguinos y fraticellos catalanes*, Vich, 1930; i J. VENTURA, *Els beretges catalans*, Barcelona, 1976.

30. Cf. les imatges de J. HUIZINGA, *El otoño de la edad media*, Madrid, 1973; i J. BÜHLER, *Vida y cultura en la Edad Media*, México, 1977.

AGENTS I TEORIA DEL PAS A LA CONFESSIÓ FREQUËNT

Reformadors i frares mendicants

Els canvis de la disciplina penitencial a l'inici de la baixa edat mitjana deuen molt a l'ambient suara descrit, però van ser concretats i ordenats per uns agents eclesiàstics: els clergues reformadors, l'acció dels quals comptà amb el tardà però eficaç recolzament dels frares mendicants.

Els historiadors han tendit a considerar la reforma gregoriana com un moviment que limità la seva acció a la clerecia i el seu estatut en el món. Les lluites entre papes i emperadors, i entre prelats i senyors feudals fan patent el primer objectiu de la reforma, la «libertas ecclesiae», és a dir, sostreure els eclesiàstics del poder dels laics; aquest és el motiu de la lluita aferrissada contra la simonia i el dret d'investidura. L'autoritat a l'Església havia de ser detentada per clergues independents de l'influx dels laics.

Aquest aspecte de la reforma, per la seva transcendència política, ha estat el més estudiat.¹ També han captat força atenció la lluita contra els clergues concubinaris, i la proposició d'un nou ideal de clergue, amb més prestigi i més en funció de la cura pastoral. Malhauradament, però, aquests centres d'interès s'han estudiat sense atendre a allò que constituïa en darrer terme el motor de la reforma i en determinava l'orientació: La reforma és d'antuvi un intent de purificació, una voluntat de reconduir l'Església, a l'època idèntica a la Cristiandat, a una puresa autèntica. La «renovatio» dels otònides havia deixat una herència de control feudal sobre l'organització jeràrquica de l'Església,² que era absorbida pel Sacre Imperi. Això originava una confusió i uns desordres que perjudicaven la missió essencial de l'Església, de manera que els primers capdavanters de la reforma gregoriana (Umbert, Hildebrand, Pere Damià,...) la presentaven principalment centrada en el millorament dels costums eclesiàstics i consecució d'independència de la jerarquia, tal com Cluny l'havia conquerida per als monjos. No és fins als segles XIV i XV que es parla explícitament de «reforma in capite et in membris». Però ni tot això autoritza a pensar en la reforma com a mer assumpte clerical. A la seva

1. F. KEMPF, *La reforma gregoriana: Manual de Historia de la Iglesia*, H. Jedin, dir., Barcelona, 1970, III, 543s.

2. R. MORGHEN, *Medioevo cristiano*, Bari, 1978, 92.

arrel hi ha un profund zel pastoral, car si s'exigeix la «libertas» és per tal d'acomplir més evangèlicament el ministeri pastoral.³ No es pot, doncs, separar aquesta reforma «institucional», del vast sentiment d'inquietut medieval per la vida verament evangèlica o apostòlica, la de l'Església primitiva.⁴ Encara que començant per dalt els reformadors pretenien estendre l'abast de la seva acció a tota la Cristiandat.

No és, doncs, gens estrany que quan el procés de reforma està més avançat i hi ha unes condicions no tan precàries, el papa Innocent III lluiti per «promoure la moral i la religió»,⁵ i no tan sols amb l'acció pastoral, sinó amb el recolzament del seu poder secular (quin sentit podia tenir aquell mot aleshores?).

Aquest ampli abast del moviment de reforma sorgit des del segle XI és un element cabdal per comprendre l'evolució del sagrament de la penitència i la configuració que finalment adoptà. De fet, a l'inici del segle XIII el papa Innocent III ja havia decidit de servir-se de diversos mitjans per la consecució de l'ideal reformador, i amb aquesta voluntat demostrava més visió de futur que la major part dels participants al concili Laterà IV,⁶ encara convençuts que la reforma de l'Església es podia limitar a les estructures del clergat i dels religiosos. El papa, alligonat amargament pel problema de l'heretgia occitana, cercava accions que coadjuvessin directament a la recristianització dels laics,⁷ pensament que explica el seu criteri contrari al dels bisbes en els casos que plantejaven Durant d'Osca o sant Francesc.

Intel·ligent i enèrgic, Innocent III va desenvolupar l'ideal de reforma que havia heretat, el va eixamplar i aprofundir tot el temps del seu llarg pontificat, que va resultar transcendent per la configuració del catolicisme baix-medieval.⁸

3. ILARINO DA MILANO, *Vita evangelica e vita apostolica nell'azione dei riformisti sul papato del secolo XII*: «Problemi di storia della Chiesa», Milano, 1976, 24.

4. La mateixa inquietud és a l'origen de l'auge dels canonges regulars, vida. F. PÉTRÉ, *La réforme des prêtres au moyen âge*, Paris, 1968, 15.

5. M. PACAUT, *La théocratie. L'Église et le Pouvoir au Moyen Âge*, Paris, 1957, 151.

6. Sobre aquesta assemblea: M. MACCARRONE, *Il IV Concilio Lateranense*: «Divinitas» 5 (1961) 270-298. I R. FORVILLE, *Lateranense IV* (Historia de los Concilios Euménicos, H. Dumeige, dir.) Vitoria, 1972.

7. M. MACCARRONE, op. cit., 285. H. GRUNDMANN, *Movimenti religiosi nel Medioevo*, Bologna, 1970, 101. J. GUÉRAUD, *L'Inquisition médiévale*, Paris, 1978, 61-63, remarca que la Inquisició va nèixer alhora que la confessió auricular freqüent.

8. W. ULLMANN, *Il Papato nel Medioevo*, Roma-Bari, 1975, 205-230.

El cànon «Omnis utriusque sexus...» del concili Laterà IV sobre la confessió, del qual es parla més avall particularment, respon a aquesta voluntat papal de consolidar la Cristiandat treballant directament els laics, integrant-los i controlant-ne els impulsos.⁹ En definitiva es tractava d'instaurar a la terra el Regne de Cristi i «aquest regne no era una cosa vaga. Ans al contrari, significava coses molt precises. Per a la societat civil, unitat, pau, justícia; i per als seus membres, fidelitat a la vocació. Per a l'Església, llibertat, primat romà, control de l'Estat; i per als seus ministres, vida comuna, deseiximent i renúncia».¹⁰ La confessió havia d'ésser vista com un valuós instrument per conduir les ànimes a l'acceptació i cooperació d'aquest ideal teocràtic. Apareix al Laterà IV com un darrer graó de la realització del programa reformador, que podia finalment penetrar en les consciències, tot postulant-ne l'adhesió.

Quan la reforma gregoriana es trobava en ple esclat de les seves virtualitats, apareixen els frares mendicants, fills d'una curiosa, però no pas estranya, simbiosi entre la inquietut religiosa popular i la decidida voluntat reformadora dels medis jeràrquics. Els ordres mendicants responien alhora a l'evangelisme i l'anhel de puresa que havien decantat les masses cap a l'heretgia i a la necessitat d'enfortir els quadres jeràrquics amb homes preparats pastoralment i prestigiosos per la seva vida modèlica.¹¹

Els frares aplegaven en els dos corrents quasi oposats, i per això mateix pogueren enriquir la perspectiva autoritària amb què els jerarques plantejaven la confessió, li van donar una dimensió interior realment adequada a les exigències del temps.¹²

Ja s'ha al·ludit més amunt als lligams entre els mendicants i els

9. P. CHAUNU, *Le temps des réformes*, Paris, 1975, 201. G. LE BRAS, *Les institutions de la chrétienté médiévale* (Histoire de l'Église, A. Fliche-V. Martin, dir.) Paris, 1959-1964, XII/2, 413: «l'objet de ces mesures n'est point d'entretenir la devotion: il est de contrôler l'orthodoxie et de permettre au recteur une connaissance régulière des paroissiens». Exemples de les possibilitats pastorals concretes de l'aplicació del cànon a G. DEVAILLY, *L'encadrement paroissial: rigueur et insuffisance*. «Cahiers de Fanjeaux» 8 (1973) 392.

10. L. GÉNICOT, *La espiritualidad medieval*, Andorra, 1959, 49. Aquest ambiciós ideal, on es mesclen l'àmbit espiritual i el temporal, només era discutit en la qüestió de la preeminència de «sacerdotium» sobre l'imperium», cf. R. MORGHEN, op. cit., 94.

11. V. BELTRÁN DE HEREDIA, *La formación intelectual del clero español durante los siglos XII, XIII y XIV*. «Revista española de Teología» 6 (1946) 313-357.

12. J. LECLERCQ, *Dottrine sulla Chiesa nella seconda parte del Medio Evo*. «Problemi di storia della Chiesa, s. XII-XV», Milano, 1976, 138.

«ordines penitentium», però és encara més interessant per la història de l'influx dels freres sobre la praxi penitencial l'atenció a la seva vocació pastoral. Si amb els canonges regulars havien començat alguns intents de salvar l'abisme entre monarquisme i cura d'ànimes;¹³ amb els mendicants la unió entre vida contemplativa i vida apostòlica es consolida. Nascuts com un cos de religiosos desvinculat de les gens flexibles estructures eclesiàstiques de l'època, formen un grup adaptat eficaçment a l'acció pastoral per la seva preparació i pel seu gènere de vida. Una sòlida reforma no només exigia gent capaç de predicar i de confessar segons la ment dels prelats, sinó també signes nous que responguessin a l'evangelisme popular i depassessin l'ideal «levític» anterior.¹⁴ Calien «homes aptes per fer contemporani el missatge evangèlic».¹⁵

No deu ser cap exageració afirmar que els freres van ser els que aconseguiren estendre l'acompliment de les disposicions dels prelats reformadors. Els franciscans, per exemple, valoraren molt la confessió en la pròpia espiritualitat¹⁶ i van difondre una més afinada consciència del pecat. Però, de fet, només tardanament es troba una relació estreta entre la «missió» franciscana i la confessió, car ells es centraven sobretot en l'«affectus».¹⁷ Van ser els predicadors els qui convertiren la confessió secreta i freqüent en un puntal de la tasca evangelitzadora. Més clericals, en el sentit estricte, que els menorets, concebien la recerca de perfecció com «un esforç de fidelitat a la vocació del clergue i una posada en acció de ses riqueses»;¹⁸ perseverança a la recitació de l'ofici diví, devoció a la celebració eucarística, zel per la confessió, etc.

Els textos oficials de l'Ordo Fratrum Praedicatorum mostren sempre

13. F. PÉFIT, op. cit., J. M. MOLINER, *Espiritualidad medieval*. Los mendicantes, Burgos, 1974, 307.

14. Canon 10 del IV concili del Laterà: Sacrorum Conciliorum nova collectio, I. D. Mansi, ed., Paris, 1901-1927, 22, 995s. Una interpretació suggestiva a M.D. CHIENU, *El Evangelio en el tiempo*, Barcelona, 1966, 41-43.

15. *Ibid.*, 60.

16. Per l'actitut de sant Francesc vid. S. FRANCISCO DE ASIS, *Escritos*, Florecillas, Biografías, J. R. de Legisima - L. Gómez Canedo, eds., Madrid, 1971, 15. + f. 280, 360. També és molt significatiu JACOBONE DE TODI, *Lloances, predics, sàtires i lletres*, Barcelona, 1930, 71-72.

17. J. MATTOSO, *La espiritualidad monástica durante la Edad Media*: (Historia de la Espiritualidad) Barcelona, 1969, I, 911.

18. M.H. VIGARE, *Saint Dominique*: «Dictionnaire de Spiritualité», Paris, 1957, III, 1519-1532. W. KOUDELKA, Domenico, fondatore de l'OFP: Bibliotheca Sanctorum, IV, 692-727.

un gran interès per la confessió,¹⁹ seguint la línia del Laterà IV que ordenà la designació de predicadors i confessors competents a cada diòcesi. De fet, tan els frares com el papes identifiquen la funció d'aquest hipotètics «vicaris episcopals» amb la missió dels Ordres mendicants.²⁰ Els capítols generals de l'Ordre de Predicadors no tan sols recomanen als provincials de promoure el ministeri de la predicació i la confessió, fins i tot entre els infants;²¹ sinó que susciten un grup d'obres i opuscles amb l'objecte de formar preveres per aquest ministeri,²² així les de Pau D'Hongria, sant Ramon de Penyafort, Joan de Friburg, Bartomeu de Pisa,...

Els mendicants, doncs, actuen com un cos selecte, que en la cura pastoral, a la qual dediquen els frares més competents, «complementen» el treball del «proprius sacerdos», sovint mancat de prestigi i ofegat per la rutina.²³ Ben aviat, van poder incloure dins la confessió sacramental una carta «direcció espiritual», fins aleshores privilegi monàstic.²⁴

La Província d'Aragó de l'Ordo Praedicatorum participa d'aquestes inquietuds pastorals i intel·lectuals. Hi ha dominics com a confessors reials,²⁵ com a estudiants a Bolonya, París, Tolosa i Montpeller,²⁶ com a

19. C. CAROZZI, *Le ministère de la confession chez les prêcheurs de la Province de Provence*. «Cahiers de Fanjeaux» 8 (1973) 321-354.

20. Honori III escriu als bisbes sobre els frares menors i predicadors el 1271: «Cum iidem fratres animarum intendentes profectibus, discretos et cautos dirigant sacerdotes per quos salutare potest consilium praeberi et remedium adhiberi, et propter occasiones multiplices partiri expediat interdum in alios sollicitudinem pastoralem. Illum autem super iis studeatis eisdem exhiberi favorem, ut per cooperationem vestram, suscepti ministerii cursum feliciter consummando, optatum reportent sui laboris fructum et finem, salutem videlicet animarum»: V. BELTRAN DE HEREDIA, op. cit., 330.

21. H.D. SIMONIN, *Frères prêcheurs*. Activités spirituelles: «Dictionnaire de Spiritualité», París, 1954, V. 1422-1524.

22. J. MATTOSO, op. cit., 917, J.M. MOLINER, op. cit., 310.

23. C. CAROZZI, op. cit. E. DELARUELLE, *La pietà popolare ella fine del Medioevo*. «X Congresso Internazionale di scienze storiche», Roma, 1955, V. 515-537.

24. M.H. VICAIRE, op. cit. J. M. MOLINER, op. cit., 407, M. PACAUT, *Les ordres monastiques et religieux au Moyen Âge*, París, 1970, 165.

25. C. PALOMO, Confesores dominicos de los Reyes de España: Diccionario de Historia Eclesiástica de España, Madrid, 1972, I, 600-601; s'hi fa esment de Miquel Fabra, sant Raimon de Penyafort i Arnau de Segarra per a Jaume I; Andreu d'Albalat, Guillem d'Aragó i Pere del Portillo per Jaume II; i Beltran de Concabella per a Pere III.

26. V. BELTRAN DE HEREDIA, op. cit., 346.

autors d'obres penitencials de diferents nivells.²⁷ Qualitat i prestigi en el nou estil dels mendicants fan que se'ls encomanin correntment les predicacions extraordinàries²⁸ secundades sempre per confessors disposats a aprofitar el punt de compunció que els sermons volen provocar. El poble els estima i no és gens estrany trobar-los afavorits als testaments, en agraïment al seu servei com a confessors.²⁹

La coopeació dels frares i dels prelats reformadors és constant a la Corona d'Aragó, i es féu patent arran de la legació a Espanya del cardenal de Santa Sabina, Joan Halguin d'Abbeville, que, decidit a aplicar el concili Laterà IV i les directrius de la Santa Seu, va topar amb una notable resistència local. Home tenaç i rigorista, cercà l'eficaç recolzament de sant Ramon de Penyafort, que secundà la seva missió acompanyant-lo per tot el seu periple.³⁰

L'acció del legat va ser continuada més tard, amb més moderació, per Pere d'Albalat, bisbe de Lleida (1236-1238) i després arquebisbe de Tarragona (1238-1251) que afavorí els religiosos, sobretot cistercencs i dominics, perquè el recolzaven en el seu combat contra els clergues concubinaris, l'acumulació de beneficis, els indisciplinats i herètics,... Els dominics, per sa competència i sa insubornable fidelitat a la Santa Seu, eren promoguts sovint a l'episcopat, de manera que el 1248 la Província Tarraconense comptava amb cinc bisbes d'aquest ordre.³¹

Durant els segles XIII i XIV anaven sorgint a la Corona d'Aragó prelats i frares que s'ocuparen d'evangelitzar el poble i millorar l'Església. D'entre els primers s'emporta el lloc d'honor l'infant Joan, patriarca d'Alexandria i administrador apostòlic de Tarragona, el qual revitalitzà l'activitat conciliar animada pel Laterà IV, i al concili provincial del 1329-

27. J. M. MOLINER, op. cit., 310.

28. A. TOMAS ÀVILA, *El culto y la litúrgia en la catedral de Tarragona (1300-1700)*, Tarragona, 1963, 43. És molt reveladora una referència comunicada amablement per Mn. J. Baucells Reig: Els fidels de Sant Vicent de Calders es dolien perquè el rector «numquam vocat minores vel predicatores (...) nec in tempore quadragessimali pro confessionibus audiendis». (Arxiu Diocesà de Barcelona, Visites Pastorals, A, 31).

29. M. CASAS I NADAL, *Aspectes religioso-econòmics de la vila de Cardona segons els testaments del 1373 al 1383*: «Cuadernos de Historia económica de Cataluña» XIX (1978) 138.

30. P. LINEHAN, *La Iglesia Española y el Papado en el siglo XIII*, Salamanca, 1975, 49-70.
F. VALLS I TABERNER, *San Ramón de Penyafort*, Barcelona, 1980, 29-36.

31. *Ibid.*, 70.

1330 va reelaborar les constitucions conciliars anteriors publicant la compilació que va restar vigent quasi íntegra fins al segle XVIe,³² i, a més, tingué iniciatives de divers ordre per impulsar el millorament de l'acció pastoral. A l'infant Joan es deu el «Tractatus brevis de articulis fidei, sacramentis ecclesie, preceptis decalogi, virtutibus et viciis, compositus ex doctorum sententiis ad informacionem simplicium clericorum», que es troba al mateix manuscrit que els confessionals estudiats.

Per la seva part, els frares predicadors són al capdavant de l'acció pastoral, i mantenen un esplendor envejable al segle XIV. Potser no hi ha l'audàcia dels inicis, però no hi manca el fervor i una seriosa observança.³³ La Pestra negra i el Gran Cisma suposen una caiguda de l'exigència, però l'ambient en què s'educà sant Vicent Ferrer prova que es va mantenir el zel religiós a molts convents.

Els confessionals respondrien a les directrius i exigències d'aquests grups de prelats i frares preocupats per l'acció pastoral.

Teologia escolàstica i Dret canònic

Havent caracteritzat quina mena de persones van ser els agents de les transformacions de la penitència a la baixa edat mitjana, cal atendre als elements teòrics que les van regular i determinar. Aquests són l'especulació escolàstica i la legislació papal i provincial de l'època, que inflüïren sens dubte el contingut dels confessionals, tot i que aquests, volent-se eminentment pràctics, defugien l'altura teòrica pròpia de les ciències teològica i canònica.

Encara que no sempre és fàcil destriar el terreny del dret canònic del de la moral i la teologia, es pot començar el repàs als elements teòrics que configuraren la praxi de la confessió, per l'anàlisi del famós cànon 21 del Concili IV del Laterà:³⁴

32. F. VALLS I TABERNER, *Notes sobre la legislació eclesiàstica provincial que integra la compilació canònica del Patriarca d'Alexandria: «Analecta Sacra Tarraconensia» XI (1935) 268-270.* La compilació aplega 60 cànons promulgats anteriorment, expurgats d'allò superflu o desuet, i 20 cànons nous.

33. J. M. GARGANTA, *Los dominicos de la Provincia de Aragón en la historia de la espiritualidad (XIV-XVII): «Teología espiritual» 1 (1957) 98.*

34. D. S. 812-814. M.D. KNOWLES, *Le Moyen Âge* (Nouvelle Histoire de l'Église, 2) Paris, 1968, 294: «Une de ses conséquences fut la multiplication des manuels à l'intention des

«De confessione facienda et non revelanda a sacerdote, et saltem in Pascha communicando. De praecepto annuae confessionis et communionis paschalis.

Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata solus saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi paenitentiam pro viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiae sacramentum, nisi forte de consilio proprii sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum; alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur et moriens christiana careat sepultura. Unde hoc salutare statutum frequenter in ecclesiis publicetur, ne quisquam ignorantiae cecitate velamen excusationis assumat. Si quis autem alieno sacerdoti voluerit iuxta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obstineat a proprio sacerdote, cum aliter ille ipsum non possit absolvere vel ligare.

De obligationibus confesarii.

Sacerdos autem sit discretus et cautus, ut more periti medici superinfundat vinum et oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati, quibus prudenter intelligat, quale debet ei praeberere consilium et cuiusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad sanandum aegrotum.

Caveat autem omnino, ne verbo aut signo aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem; sed si prudentiore consilio indigerit, illud absque ulla expressione personae caute requirat, quoniam qui peccatum in paenitentiale iudicio sibi detectum praesumpserit revelare, non solum a sacerdotale officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendum perpetuam paenitentiam in arctum monasterium detrudendum.»

El text imposa la confessió i la comunió dels fidels al menys una vegada a l'any. Aquesta obligatorietat és una dada nova, car encara que la freqüència anyal s'havia recomanat, al Decret de Gracià no arriba a ser imposada; només hi ha un precedent clar d'aquesta disposició als estatuts

médécins de l'âme, une autre fut de faire des nouveaux ordres de frères les coadjuteurs et les rivaux du clergé s'eculier». En el mateix sentit, W. M. PLOCHL, *Storia del Diritto Canonico*, Massino, 1963, II, 253-266.

sinodals promulgats per Eteve Langton el 1213 a Anglaterra, només dos anys abans del Laterà IV.³⁵

De fet, malgrat que els cànons del concili fossin obra del papa Innocent III, amb poca col·laboració directa dels pares conciliars, aquest va recórrer als concilis provincials precedents per aconseguir una síntesi articulada dels desigs de reforma de l'època, cosa que fa plausible l'influx d'E. Langton.³⁶

El text, amb tot, inclou altres normes. Cal confessar al «proprio sacerdote», és a dir, a aquell qui té jurisdicció sobre el fidel.³⁷ A ell cal sol·licitar el permís per abstenir-se d'acomplir el precepte i per confessar els pecats a un altre prevere. Encara ordena el concili la divulgació freqüent del nou «estatut» i castiga la desobediència amb l'excomunió i la privació de sepultura eclesiàstica. I acaba amb unes observacions sobre l'actuació «medicinal» del confessor, al qual adverteix severíssimament de l'obligació de guardar el secret de confessió.³⁸

L'«Omnis utriusque sexus» és decisiu. Va néixer en «l'edat d'or del Dret canònic», i cal situar-lo en el si d'un immens esforç de configuració jurídica³⁹ que fou l'eina magistral de la reforma gregoriana. Així, quan després de la promulgació de les decisions conciliars sorgiren els problemes d'aplicació, noves disposicions provaren de regular-los.

El problema més espinos sorgí entorn del «proprius sacerdos». Qui

35. R. FOREVILLE, op. cit., 31. B. POSCHMANN, *La pénitence et l'onction des malades* (Histoire des Dogmes IV/3) Paris, 1966, 122.

36. M. MACCARRONE, op. cit., 270-298. A. GARCÍA Y GARCÍA, *El concilio IV de Letrán (1215) y sus comentarios*: «Traditio» XIV (1958) 484-502.

37. E. JOMBART, *Confession, du concile de Latran au concile de Trente*: Dictionnaire de Théologie Catholique, Paris, 1911, III, 894-926. Afirmen que per poder confessar calen «potestas sacerdotalis et iurisdicção» (Sant Tomàs d'Aquino, Quodlib. XII, q. XIX, a. 30).

38. E. JOMBART, op. cit.

39. L'ordenament jurídic sistemàtic de l'Església llatina data dels segles XIII-XIV. Després d'un primer desenrotllament canònic i de l'influx del dret romà i del germànic, sota la reforma gregoriana neix la necessitat d'eliminar els elements estranys de la legislació, i d'ordenar els tolerables.

L'esperit de la reforma exigia un sistema equilibrat i unitari, que relacionés coherentment les institucions adaptant-les als nous ideals. Aquest treball d'articulació i sistematització és el del dret decretal dels papes: centralitzat, clerical i intervencionista, que consolida la disciplina d'una cristiandat compacta.

L'accent en la confessió circumstanciada i la freqüència recomanada fan pensar en un design de control i de difusió dels ideals jeràrquics. Es tracta, sobretot, d'una voluntat d'accedir a les consciències.

podia adminstrar vàlidament la penitència?. Per als llatins la confessió als laics, habitual a l'orient entre els monjos no ordenats, és un mer mitjà ascètic sense valor sacramental. Cal recórrer als sacerdots «nam sacerdotibus dedit Dominus potestas ligandi et solvendi».⁴⁰ Aquesta restricció és més enèrgicament afirmada contra l'abusi concepte de sacerdocí universal dels fidels entre els valdesos /f. D. S. 866/.

Només en perill de mort i si no hi ha un prevere «confiteatur proximo, et ita non solum clerico, sed etiam laico vel socio», i encara com a obra meritòria sense valor sacramental.

El prevere, a més de l'ordre, necessita haver rebut jurisdicció del bisbe o del papa per confessar. Aquests poden reservar-se-la per certs pecats.⁴¹ El «proprius sacerdos», doncs, és el que té poder de l'ordre i jurisdicció sobre el penitent. Per tant, com pot confessar vàlidament un mendicant sense jurisdicció? Havia de renunciar a escoltar confessions malgrat la seva capacitat pastoral? «Ecoltar confessions i absoldre les faltes vénen com una conseqüència normal de la predicació: els mendicants ho comprenen així des del principi».⁴² Sobretot els dominics d'espiritualitat marcadament apostòlica i clerical havien de sofrir amb les restriccions a la seva tasca pastoral que suposava l'aplicació estricta del «proprius sacerdos». Van defensar-se de l'hostilitat dels seculars recolzant la concentració de tot el poder en el Papa, que seria el «proprius sacerdos» universal del qual derivaria tota jurisdicció i del qual la rebrien ells trencant el localisme «feudal», que lligava la cura d'ànimes a un ofici parroquial.

Gregori IX el 1227 per la constitució «Quoniam» concedeix als dominics la facultat de predicar pertot, i el permís de confessar, prèvia presentació al bisbe corresponent. I acabà estenent el permís a tots els mendicants. Alexandre V^è renova aquestes disposicions, sense exigir ni

40. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Penitentia* (Bibliotheca Universa iuris, 1 B) curantibus X. Ochoa et A. Díez, Roma, 1976, III, 34. Cf. A. TEETAERT, *La confession aux laïcs dans l'Église latine depuis le VIII siècle, jusqu'au XIV siècle*, Paris-Bruges, 1926.

41. W. M. PLOCHL, op. cit., 358. La reserva va néixer a la fi del segle XI, fruit del procés de concentració del poder en el papa.

42. J. HOURLIER, *L'âge classique: 1140-1378. Les religieux*, (Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident, X) Paris, 1974, 48. Per situar el problema vid. Y. GONGAR, *Aspects ecclésiologiques de la querelle entre Mendiants et Séculiers dans la seconde moitié du XIII siècle et le début du XIV*: «Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge» 28 (1961) 37-150. També, G. FRANSSEN, *Papes, conciles et évêques du XII au XIV siècle*. Problemi di Storia della Chiesa, s. XII-XV: Milano, 1976, 10-15.

l'acord dels rectors afectats. Nicolau IV arriba a eximir de l'autorització episcopal. Bonifaci VIII amb la butlla «Super cathedram» confirma les facultats dels frares amb algunes condicions. I el concili de Viena del Delfinat assumeix la butlla el 1311.⁴³ Amb tot noves normes hagueren d'afegir-se sota Benet XI, Climen V,... i al 1516 sota Lleó X encara no s'havia acabat amb la polèmica, tot i que amb el temps es va anar eixamplant la llibertat d'escollir confessor.

Pel que fa a la matèria del sagrament, tema que engrescava més els teòlegs tocats d'aristotelisme que els canonistes, es considerava matèria necessària els pecats mortals, mentre que els venials eren només matèria suficient, que no era obligació de confessar. Però els mots «omnis fidelis» i «omnia sua peccata» semblen suposar que el cap d'un any qualsevol fidel té «matèria a confessar». No és estranya la tendència a considerar els pecats venials compresos en l'obligació de la confessió anual, tendència reforçada pel temor dels fidels a participar de l'Eucaristia sense confessió prèvia.⁴⁴

En l'augment de la freqüència i en el detallisme de la confessió hom pot detectar l'influx dels usos monàstics (Basili, Benet, Columbà,...). Mentre que la necessitat de confessió prèvia a la comunió, que no es regula fins a Trento, parteix de la consideració de Gracià sobre el pecat com a causa d'excomunió.⁴⁵ Els textos del Laterà IV no especifiquen gaire, no donen cap escala de gravetats.

Seria molt llarg el repassar els sínodes de les diverses diòcesis de la Corona d'Aragó, que sens dubte perfilen molt les normes sobre la confessió, com per exemple el del 1241 a Barcelona, que mana confessar «in quadragesima», portat el registre dels qui es van confessant, recomana l'auxili dels mendicants, etc. Cal limitar-se als concilis provincials de la Tarraconense, que des del 1229 a Lleida, sota la presidència del cardenal Joan d'Abbeville promulguen normes per implantar les orien-

43. W. M. PLÖCHL, op. cit., 370. J. HOURLIER, op. cit., 481-482. G. LE BRAS - CH. LEFEBVRE - J. RAMBAUD, *L'âge classique: 1140-1378. Sources et théorie du Droit*, (Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident, VII), Paris, 1975, 149. K. J. HEFELE - H. LECLERCQ, *Histoire des Conciles*, Paris, 1907-1921, VI/II, 675.

44. Vid. L. BRAECKMANS, *Confession et communion au Moyen Âge et au concile de Trento*, Gembloux, 1971, 66s.

45. L'esperit medieval tenia una dèria classificadora i enumeradora notable: «... ordo, locus, mera causa, scientia, tempus, lucta pusilla, modus, culpa, genus et status altus, conditio, numerus, aetas, scandala, sexus,...» (Sant Albert Magne, *Compendium Theologiae*, VI, 25).

tacions del Laterà IV.⁴⁶ Aquestes assemblees s'ocupen de la confessió: de l'obligació anual, de l'edat dels qui han d'acomplir el precepte, del registre parroquial que controla l'acompliment, dels avisos i admonicions que cal anar fent, etc.

Al concili de Lleida del 1229 «pro correctione et reformatione morum», decisiu per molts conceptes, es repeteixen gairebé mot per mot les decisions del Concili Laterà IV i s'aconsella que «Viri assumantur ydonei quos episcopi possint haberi coadiutores in faciendis predicationibus et confessionibus audiendis et in aliis que ad salutem pertinent animarum». I, «Sacerdotes moneant populum ad confessionem faciendam, exponentes et districte servantes constitutionem concilii generalis, videlicet quod si quis confiteri ad minus semel in anno et communionem recipere neglexerit, vivens ab ingressu ecclesie arceatur, et moriens ecclesiastica careat sepultura».⁴⁷

Més endavant, al 1243 el concili de Tarragona, presidit per Pere d'Albalat, indica els pecats reservats als bisbes i recorda l'obligació dels rectors d'advertir al poble del deure imposat pel cànon «Omnis utriusque sexus»:

«II Publice et enormiter peccantibus per episcopo penitentia iniungatur. Item pro peccatis publicis etiam enormibus videlicet homicidiis, adulteriis, incestibus, incendiis, ecclesiarum violatoribus, sacrilegiis, depredationibus, usuris, et consimilibus penitentie publice per episcopos et aliis confessores discretos quibus comitendum duxerint imponatur servantes forman canonicam vel aliam quam consideratis circumstanciis eorundem discretio viderit expedire.

III De Constitutionibus iure populo exponendis. Item quod constitutiones «Omnis utriusque sexus» cum infirmitas corporalis et illa «de maledictis statuimus» acer diligenter in precipuis sollemnitatibus per ecclesias et episcopos populis exponatur».⁴⁸

46. G. FRANSSEN, op. cit., 18. I especialment J. M. PONS GURÍ, *Constituciones conciliares tarraconenses (1229-1330)*: «Analecta Sacra Tarraconensia» XLVII (1974) 65-128 i XLVIII (1975) 241-363. No hi ha encara una edició completa de la legislació conciliar provincial tarraconense; només durant el segle XIV hi hagué vint-i-tres concilis.

47. J.M. PONS GURÍ, op. cit., 77 i 81.

48. Ibit., 116.

El concili terragoní del 1312 exhorta als agonitzants a recórrer al metge de l'ànima.⁴⁹ I el del 1330, presidit pel patriarca d'Alexandria, que revisa i compila les constitucions anteriors i n'afegeix de noves, precisa els «*annos discretionis*»:

«*LXVII Quod constitutio «Omnis utriusque sexus» servetur. Ne circa ea que sunt de necessitate salutis, periculosa ignorantia allegetur, precipimus ecclesiarum rectoribus et eorum loca-tenentibus ut, ad minus quater in anno, exponat parrochianis suis qualiter iuxta statutum concilii generalis quilibet ex quo ad annos discretionis pervenerit, masculus videlicet ad XIII, femina vero ad XII, teneatur semel saltem in anno, omnia sua peccata fideliter confiteri, et recipere, ad minus in festo Pasche, Eucharistie sacramentum, nisi de licentia confessoris ad tempus duxerit abstinendum. Aliter, vivens, ab ingressu ecclesie arceatur, et moriens, careat ecclesiastica sepultura.*»⁵⁰

Noves disposicions promulga el concili aplegat a Tarragona el 1367 per l'arquebisbe Sanç López de Ayerbe, prohibint «*ad cautelam*» absoldre els depredadors de persones i béns eclesiàstics.⁵¹

A part d'aquestes decisions específiques, cal comptar amb la repetida confirmació de la vigència de les constitucions anteriors, que constitueix una mena de fórmula feta dels concilis provincials. Tot amb tot, al llarg del segle XIV les assemblees eclesiàstiques van perdre volada per la rutina i acaben centrats en problemes merament estamentals, oblidant l'empresa de la reforma. La pauta ja l'havia marcat el concili general de Viena del Delfinat (1311), que negligí les qüestions de reforma i es cenyí a la defensa dels privilegis del clergat, en conflicte amb els puixants poders seculars, i a la repressió dels «*espirituals*» i dels beguins.⁵²

En resum, el dret canònic sobretot a partir del cànon «*Omni utriusque*

49. *Ibid.*, 301.

50. *Ibid.*, 356.

51. F. M. TULLA, *Tarragona: Dizionario dei Concili*, P. Palazzini (dir.), Roma, 1963-1967, V, 248-255.

52. H. PLATELLE, *Vienne: Dizionario dei Concili*, P. Palazzini (dir.), Roma, 1963-1967, VI, 132-135.

sexus» determinà en gran manera la concreta configuració del sacrament de la Penitència en la baixa edat mitjana segons els interessos de l'època. Però l'aportació jurídica no es pot deslligar de la Teologia.

Mentre els canonistes s'ocuparen de problemes com l'obligació, la licitud i validesa del ministre, les condicions i la freqüència de la confessió; els teòlegs polemitzaven sobre «l'efecte del pecat mortal i del venial, la importància de la confessió com a acte penitencial i satisfactori, la necessitat de la satisfacció, la remissió de la pena eterna per la confessió i la determinació del poder de les claus».⁵³

Encara que no és aquest el lloc d'una exposició general, ni tan sols el d'una enumeració d'autors i qüestions, hi ha un parell de conceptes als confessionals, que foren al centre del debat escolàstic entorn la Penitència: el penediment i l'absolució.

La disciplina antiga feia de la «satisfacció» la causa de la remissió dels pecats, essent la confessió senzillament un mitjà que permetia la imposició d'una penitència adequada. Quan el segle XI, com ho palesa el pseudo-agustiniana «De vera et falsa paenitentia», es comença a considerar la mateixa confessió com obra penitencial pel valor expiatori de la «verecundia» que comporta, i, coherentment, es tendeix a donar l'absolució abans del compliment de la satisfacció, de més en més suau, sorgiren nous problemes doctrinals.⁵⁴ El de l'eficàcia de l'absolució sacerdotal pel perdó dels pecats (i del «reatus culpae»), al capdavall, la del sacrament com a tal.

Per als teòlegs del segle XII era clar que l'autèntic penediment obté el perdó de Déu (justificació) fins i tot abans de la confessió oral. Quin és, doncs, l'efecte de l'absolució? Abelard proposà una resposta, ja esboçada per sant Anselm: La remissió dels pecats només depèn del penediment.⁵⁵ Així, contraposava l'element personal-subjectiu a l'eclesial-objectiu. Ja sant Bernat copsà la minimització del poder de les claus que aquesta posició suposava, però la posició fou desenrotllada pel Mestre

53. R. FOREVILLE, op. cit., 103.

54. B. POSCHMANN, op. cit., 122-128. Perspectiva general a A. MICHEL, *Pénitence-Sacrement III. Pénitence du IV Concile du Latran à la Réforme*: Dictionnaire de Théologie Catholique, Paris, 1933, XII, 948-1050; i P. ANCIJAN, *La Théologie du sacrement de la pénitence au XII siècle*, Louvain, 1949.

55. PERE ABELARD, *Ethica*, 17-24 (P.L. 178, 66+).

de les Sentències (seguit per Guillem d'Auxerre, Alexandre d'Hales i Albert Magne), que concebia una absolució merament «declarativa».⁵⁶

Els victorins, seguint Hug, admetien que el perdó dels pecats és obra de Déu, però atribuïen a l'absolució efecte sobre el «reatus culpae». La discussió entre les diverses escoles obligà a distingir entre penes temporals i penes eternes pels pecats. Però només en la plenitud de l'Escolàstica es considerà el perdó de la culpa com un fruit del sagrament, segurament com a reacció a la crítica dels càtars i valdesos contra el valor dels sagraments (Guillem d'Alvèrnia, Huc de Sancto Caro, Tomàs d'Aquino, Bonaventura...).

L'influx de l'absolució sobre el penediment («ex attritus fit contritus») no es creia fruit d'un procés psicològic, sinó de l'eficàcia sacramental de la gràcia. Així es podia pensar el perdó com a efecte de l'absolució sense eliminar el valor del penediment com a causa. L'absolució, fent passar del «timor gehennalis» a l'«amor Dei» comportava el perdó.⁵⁷ La clau de la reconciliació és la penitència com un tot, que «sencer, esborra la falta «ex opere operato», la pena eterna i una part de les penes temporals»,⁵⁸ enlloc d'esguardar els diversos elements obrant successivament.

Aquest equilibri entre penediment i absolució es perdé massa aviat, i del radical contriccionisme del segle XII es passà al segle XIV a la sobrevaloració de l'«ex opere operato» de l'absolució, tant coherent amb el jerarquisme i juridicisme de l'època.

Obviament, els modestíssims confessionals no presenten cap rastre del subtil i intel·lectualista debat teològic, però de manera ben salomònica, reconeixen amb èmfasi el valor de la «contrictio cordis» i, alhora, l'autèntica eficàcia de l'absolució.

Finalment, s'ha d'esmentar un altre tema grat a l'Escolàstica que és present als confessionals, el dels pecats mortals i els venials. Encara que dediquen molt espai a distingir-los, els confessionals implícitament afavoreixen la confessió dels pecats venials, com la major part dels autors⁵⁹ convençuts que «multa enim levia unum grande efficiunt, sicut solent de parvis et minutis guttis immensa flumina crescere». Segons

56. Tal com els leprosos realment guarits es fan declarar purs pels sacerdots, segons Mt 8: 1-4 (IV Sententiarum, Lib. IV, dist 17. 1).

57. B. POSCHMANN, op. cit., 138-147.

58. A. TEEFAERT, op. cit., 13.

59. V. MILANO, *La confessione di devozione nella scolastica pretridentina*: «Salesianum» VIII (1946) 183. Esmenta com a favorables: Alain de Lille, el Praepositinus, Guillem

aquest pensament, i sota l'influx de la tradició monàstica, els laics practicaren sovint la confessió «de devoció», especialment els membres dels tercers ordres.⁶⁰

SITUACIÓ INTEL·LECTUAL DELS CONFSSIONALS

Autoritats

Els confessionals estan plagats de citacions que introdueixen al seu ambient intel·lectual i en constitueixen una mena de carta de filiació. Resseguint-les hom s'adona de quines obres i autors depenen en gran part els textos estudiats.

D'entrada convé advertir que el capítol de «referències i acotacions» als texts estalvia de donar aquí precisions exhaustives per cada afirmació.

És important, abans de tractar-les particularment, comprendre l'esperit amb què s'han fet les citacions. Els medievals les anomenaven «auctoritates» o «dicta auctoritatis», les respectaven i no les consideraven «merament ornamentals»,¹ sinó una fonamentació vàlida d'un pensament que venera les dades revelades, emparades per l'autoritat divina, i està mercat pel tradicionalisme. Qualsevol escrit filosòfic i teològic no es podia passar de l'aval de les autoritats: «Argumentari ex auctoritate est maxime proprium sacrae doctrinae» diu Sant Tomàs d'Aquino.²

No obstant, debades es cercaria un gran rigor en el costum de fer citacions. Molt sovint no s'adiuen sinó remotament a allò que haurien de «provar», i a més es tracta de fragments completament desvinculats del context d'origen i acomodats moltes vegades a un sentit nou i divers. Tampoc s'hi val a fer-se il·lusions respecte al coneixement que els autors dels confessionals podien tenir dels escrits que citen, car segurament cada fragment adduït el van extreure d'obres mitjanceres: florilegis, el Decret de Gracià, la Summa Raymundi, etc.

d'Auxerre, Alexandre d'Hales, Bonaventura, Tomàs d'Aquino,... És probable que haguéssin tingut pès en aquesta opció les opinions de sant Gregori Magne (Regula pastoralis, III, 33) i de sant Agustí (In I^a epistola Ioannis, 6).

60. Ibid., 222: «La confessione di devozione appare storicamente come il grande mezzo di perfezionamento del medioevo cristiano».

1. E. SCHILLEBEECKX, *Revelació i Teologia*, Barcelona, 1970, 158. H. D. GARDEIL, *La Théologie, notes et appendices a Saint Thomas d'Aquin*, Somme Théologique, I^a, q. 1, Paris-Tournai-Roma, 1968, 146.

2. *Summa theologia*, I^a, q. 1, a. 8, 2.

Però, quines són aquestes autoritats? En primer lloc l'Escriptura, font de la doctrina cristiana, i darrera d'ella els símbols de fe, els Pares, els concilis,... «aquests textos encara són Escriptura rellegida, prolongada explicada,...».³ No hi ha encara una neta distinció entre Escriptura i Tradició, tots creien que la Revelació desborda el solc bíblic.⁴ Símbols, concilis i pares «treuen llur autoritat de l'Església»,⁵ encara que no pas infaliblement. Aquesta mateixa autoritat ja no abasta els «magistri» que només en tenen «tant com valen els seus arguments»,⁶ tal com la dels autors pagans només aporta «rationes probabiles vel suasivae».

Totes aquestes autoritats eren tractades «reverenter», car el prejudici concordista dels medievals volia creure que els diferents autors «non sunt adversi, sed diversi». No pot estranyar, doncs, la confiança i fermesa amb què els confessionals recorren a les citacions per reforçar el valor del seu discurs.⁷

En els confessionals el lloc d'honor entre les «auctoritates» el té l'Escriptura, citada segons la vulgata com a tot l'Occident, amb poques variacions i cap bagatge crític. La lectura medieval del text bíblic estava guiada per la teoria hermenèutica dels quatre sentits de l'Escriptura proposada ja per Joan Cassià i formulada breument en els cèlebres versos:

«Littera gesta docet,
quid credas allegoriam
moralis quid agas
quod tendas anagogiam»⁸

Donat que això permetia trobar a cada verset a més del sentit literal o històric, tres altres sentits supraliterals (l'alegòric-cristològic, el tropològic-moral i l'analògic-escatològic), no han d'estranyar algunes citacions, que serien una mica peregrines atenent només al primer sentit. Per això va bé recordar unes observacions de P. de Vooght sobre l'ús de l'Escriptura en els autors medievals més simplistes: «És un text fonamental, fixat d'una

3. P. de VOOGHT, *Les sources de la doctrine chrétienne d'après les théologiens du XIV et du début du XV siècle*. Bruges, 1954. 254.

4. E. SCHILLEBEECKX, op. cit., 160.

5. *Summa theologiae*, II-II, q. 10, a. 12. P. de VOOGHT, op. cit., 256.

6. *Summa theologiae*, I^a, q. 1, a. 8, 2.

7. E. R. CURTIUS, *Literatura europea y Edad Media latina*, México, 1976, 91-92.

8. H. de LUBAC, *Exegèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Paris, 1959-1964, IV, 279s. Vid. C. SICQ, *Esquisse d'une histoire de l'exegèse latine au moyen âge*, Paris, 1944.

vegada per sempre i té un organ - interpret indefectible: la tradició de l'Església», «els autors no tenien dificultat a llegir en l'Esriptura veritats que nosaltres no hi trobem» i «s'acontentaven amb texts acceptats sense crítica, i en part, no llegien directament».⁹

Els Pares segueixen la Bíblia en el nombre de citacions que en fan els confessionals. No hi falten els grans noms: Ambròs, Agustí, Jeroni i Gregori Magne. També Joan Crisòstom, Cassiodor, Beda i, si és realment el darrer dels pares, Bernat. Però no cal engrescar-se amb aquest bagatge: sant Joan Crisòstom, sant Jeroni, al qual s'atribueix una frase de Tertulià, i sant Beda el Venerable sembla que apareixen citats a partir de Gracià o de Pere Lombard. I autors més accessibles directament com Agustí o Bernat no es lliuren d'obres pseudoepigràfiques, i al mateix sant Gregori se li adjudica una fòrmula de sant Ambròs. Quasi tot surt de tres fonts.

Només amb el «Decretum», els «Libri IV sententiarum» i el títol XXXIV de la «Summa Raymundi». I això mateix es pot dir de les citacions de cànons.

De qualsevol manera no tot sembla coneixement indirecte, Gregori Magne, Bernat i el pseudo-Agustí «De vera et falsa penitentia» potser van ser coneguts directament. Igualment alguna referència implícita a sant Benet o a Joan Cassià.

Hi ha, també, tres autors eclesiàstics de nebulosa identificació. Es tracta de Remigijs, Mauricijs i un magistrum Altisiodorensis.¹⁰

Més que el deixeble d'Alcuí de York bisbe de Coira fins al 820,¹¹ Remigijs hauria d'ésser el d'Auxerre, mestre també a Reims i a Paris (841-908) comentador de Boeci segons l'escola de l'Eurígena: un clàssic erudit medieval que carregava els seus textos amb un allau de notes diverses.¹²

«Mauricijs episcopus parisiensis» no pot ser altre que Murici de Sully (1160-1196) professor i finalment bisbe de Paris, autor de diverses obres perdudes, del qual només han restat uns sermons bastant difosos arreu d'Europa¹³

9. P. de VOOGHT, op. cit., 262-263.

10. Esmenats als ff. 23V el primer, 10V el segon i 4R, 4V i 35V el darrer.

11. Escrits a PL 102, 1093s.

12. E. GIBSON, *La Filosofía en la edad media*, Madrid, 1976, 211-212.

13. H. HURTER, *Nomenclator litterarius theologiae catholicae*, Oeniponte, 1906, II, 189.

A. M. LANDGRAF, *Introducción a la historia de la literatura teológica de la escolástica incipiente*, Barcelona, 1956, 230. J. de GHELLINCK, *L'essor de la littérature latine au XII siècle*, Bruxelles-Paris, 1946, I, 223.

Finalment, quatre vegades (dues repeticions) s'al·ludeix a B. Altissiodorensis i encara que hi va haver un Bernat bisbe d'Auxerre,¹⁴ sembla més versemblant creure en un error de còpia i pensar en Guillem d'Auxerre (1144-1231), «teologus parisiensis nominatissimus» que pertanyia a la tradició agustiniana, però s'obrí a un aristotelisme atemperat en la seva especulació teològica.¹⁵ Autor d'una «Summa aurea super IV libri sententiarum» que va conèixer la fortuna, pot entendre's la seva aparició als confessionals si s'atén a l'observació d'A. M. Landgraf: «l'antiga escola dominicana es troba en íntima dependència de Guillem d'Auxerre».¹⁶

És curiosa la presència als textos de tres clàssics pagans: el Filòsof, és a dir Aristòtil, M. Tullius Ciceró i P. Ovidi.¹⁷ Se'n citen tres frases tal com es citarien les dels Pares. D'aquests tres autors és difícil que l'autor o compilador dels confessionals en conegués les obres íntegrament, probablement les citacions haurien estat extretes d'algun venerable recull de sentències en què «es barreja l'antic amb el medieval»,¹⁸ com els de Vincent de Beauvais, Guillaume Perrault o Albertano de Brèscia.¹⁹

Si les autoritats esmentades fins ara podrien ser suprimides sense que els confessionals resultessin impensables i sense alterar-los substancialment, no es pot pas dir el mateix respecte al paper que hi juguen Gracià, Pere Lombard i sant Ramon de Penyafort.

L'influx del «Decretum» o «Concordia canonum discordantium» del camaldulenc bolonyès, no ha de sorprendre. Els confessionals, segons mostren les referències al manuscrit, hi recorren abundantment, car és patrimoni comú de la cultura medieval. De seguida es van veure sobretot els seus avantatges: contenia l'essencial de les nombroses col·leccions anteriors... i va aconseguir ser acceptat ràpidament a Bolonya, quasi

14. C. EUBEL, *Hierarchia catholica medii aevi*, Padua, 1960, I, 119.

15. H. HURTER, op. cit., II, 263-264. E. GILSON, op. cit., 388. J. de GHÉLLINCK, op. cit., 91-92. Cf. S. VANNI ROVIGHI, *Guilielmo d'Auxerre*. Enciclopedia Cattolica, Città del Vaticano, 1951, VI, 1253. L'obra del mestre Guillem d'Auxerre és publicada críticament només en part. M. GUILIELMI ALTISSIODORENSIS, *Summa Aurea*, liber primus, cura et studio J. Ribaillier (Spicilegium Bonaventurianum, XVI) París-Roma, 1980.

16. A. M. LANDGRAF, op. cit., 221.

17. Als ff. 23V, 24R i 8R respectivament.

18. E. CURTIS, op. cit., 93.

19. VICENTII BURGUNDII, eps. BELLOVACENSIS, *Speculum maius, quadruplex, naturale, morale, doctrinale, historiale*, Graz, 1964-1965, I-IV. GUILIELMI PERALDI, *Summa aurea de virtutibus et viciis*, Brixie, 1494. ALBERTANI BRIXIENSIS, *Liber consolationis et consilii*, Sundby, 1873.

sense esforç i sense cridar l'atenció, com a llibre bàsic de la naixent ciència canònica». ²⁰ L'ordenat recull de Gracià era universalment consultat, el temps no va minar la seva solidesa, era la base de les discussions i els comentaris del savis. Els confessionals es limiten, amb tot, a acudir-hi com a un magatzem de textos, cosa comprensible si un s'adona que les qüestions sacramentals fan confluïr Dret i Teologia.

Més amunt s'indicava el pes del Mestre de les Sentències en les opcions de fons de la Teologia de la Penitència ²¹ i alguns textos dels confessionals poden haver sortit de la seva obra, però també del Decret o de la Summa de Sant Ramon. Respecte a ell, cal aclarir que no pot ser l'autor del confessional «B», malgrat el títol «Tractatus de confessione editus a Magistro Sententiarum». Les obres autèntiques de Pere Lombard es redueixen a quatre i són perfectament conegudes. ²² No és necessari, per tant, insistir en les raons internes que confirmen la impossibilitat d'atribuir-li el segon confessional. Aquest és un apòcrif ingenu, i només és possible trobar una remota relació del confessional «B» /ff. 6-13/ i el mestre cèlebre a través d'algun dels nombrosos extrets i resums de la seva obra, especialment de les «distinciones» XIII-XXII del llibre IV de les Sentències, dedicades a la Penitència.

El tercer escrit fonamental per als confessionals és la «Summa de Penitencia» de sant Ramon de Penyafort que, tal com el Decret i el llibre de les Sentències foren els clàssics de la canonística i la teologia medieval, va dominar la teoria de la casuística i de la confessió durant els segles XIII i XIV, disciplines d'on més tard sortiria la Teologia moral.

La «Summa de Poenitentia» va ser escrita per encàrrec, cosa que n'explica l'objecte: «Fray Suero llegó a Barcelona, y entendiendo la sabiduría del bendito fray Raymundo, y teniendo noticia de lo mucho que sabía en materia del derecho civil y canónico, le rogó y en remission de sus pecados le encargó que para guía de los frayles y de todos los que oyen confesiones compusiesse una suma útil y breve de los casos de derecho que suelen a cada passo ofrecerse en el fuero de la penitencia». ²³

20. H. WOLTER, *La época postgregoriana* (Manual de Historia de la Iglesia, H. Jedin, dir., IV) Barcelona, 1970, 113-114 i 179. També, D. KNOWLES, *Le Moyen Âge* (Nouvelle Histoire de l'Église, 2) París, 1968, 278.

21. H. WOLTER, op. cit., 112.

22. J. DE GHÉLLINGCK, *Pierre Lombard*: Dictionnaire de Théologie Catholique, París, 1935, XII/2, 1975.

23. P. DIAGO, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*,

Una obra pràctica com confirma el pròleg, però malgrat l'objectiu pastoral no tracta tant de «pecats» com de «crims o delictes». Conserva sempre un to eminentment jurídic llevat del títol XXXIV del llibre III, molt extens, que forma un tractat «De penitentiis et remissionibus» ben diferenciat de la resta de l'obra, i on la finalitat pastoral i moral es fa patent sobre les precisions doctrinals o jurídiques, amb l'objectiu explícit d'ajudar el pecador a retrobar el bon camí.²⁴

És aquesta part específica en la qual s'aplega el material més típic d'un «manual de confessors», la que sembla influïa directament sobre els textos del manuscrit, tot i que les úniques dues vegades en què és esmentada la «Summa Raymundi» es tracta de referències al capítol «De homicidio» que no pertany al títol XXXIV del llibre III. Cal pensar que el mateix Gracià no és esmentat explícitament cap vegada i, en canvi, la seva presència als confessionals és innegable.

En conclusió, els textos depenen força de Gracià, Pere Lombard i sant Ramon; però més en un sentit material que intel·lectual. Les grans obres d'aquests autors van ser esguardades com a compilacions de citacions i màximes, més que com a sistemes coherents i ben travats. D'aquesta manera els confessionals palesaven una decidida vocació als tòpics teològics i morals.

Relació amb els altres escrits penitencials

Per acabar de situar els confessionals val la pena referir-se, no sols al material que n'és a la base, sinó també al lloc que ocupa aquest gènere d'escrits en el conjunt de la literatura penitencial del seu temps.

Barcelona, 1599, f. 116V. Sobre la data i les circumstàncies de la composició, les dues redaccions i les diverses parts, vid. F. VALLS I TABERNER, *San Ramón de Penyaafort*, Barcelona, 1980, 20-21; A. GARCÍA Y GARCÍA, *Valor y proyección histórica de la obra jurídica de San Raimundo de Penyaafort*: «Revista Española de Derecho Canónico» 18 (1963) 236. I, sobretot, la introducció al volum S. RAYMUNDUS A PENNAFORTE, *Summa de Paenitentia* (Universa Bibliotheca Iuris, 1.B) curatibus X. Ochoa et A. Díez, Roma, 1976, LXXXV.

24. Ibid., LXXXV: «Tit. XXXIV «De penitentiis et remissionibus» est vere paenitentialis, ab aliis materia et stylo valde diversus. In eo Raymundus semper apparet tantum moralista, et scribit de rebus paenitentialibus prout in Summis confessorum generaliter proponerentur... Minuit enim allegationes iuris canonici, et eas quas allegat, sumit fere semper e tractatu Gratiani de paenitentia; omittit generaliter allegationes iuris civilis; multiplicat textus Sacrae Scripturae; adducit plerumque rationes ordinis moralis et supernaturalis; remittit constanter

Ja a la Introducció s'han procurat esbrinar les diferències entre els confessionals i els antics penitencials i les sumes de confessors. No cal pas tornar sobre els penitencials del sistema «tarifat», perquè encara que durant la baixa edat mitjana es vagin trobant escrits sota aquest nom, com el «Liber penitentialis» d'Alain de Lille o el «Liber poenitentiarius» de Joan de Déu de Lisboa, a partir del segle XII són ben bé diferents dels seus predecessors del mateix nom.²⁵ Ja al segle XI^è el «Corrector et medicus» de Burchard de Worms, conservant el tradicional rigorisme, havia obert per la imposició de les penitències una porta al judici personal del prevere; discrecionalitat que Gracià encara eixamplaria.²⁶ Aquest fet, juntament amb les noves circumstàncies comportà un canvi en els manuals de pastoral penitencial, que fins aleshores es limitaven a les «tarifes».

Però així com els penitencials «insulars» ja no eren operants a la baixa edat mitjana, sí que hi havia una àmplia gamma d'escrits sobre la Penitència. Al nivell més alt hi havia les «Summae confessorum», grans conjunts sòlidament estructurats i nodrits d'una prolixíssima casuística,²⁷ on es cerca resoldre els nombrosos problemes teològics, canònics i pastorals que podien sorgir en l'administració del sagrament. Les sumes presenten un marcat to jurídic –no endebades els autors més decisius són canonistes (Pau d'Hongria, sant Ramon de Penyafort, Joan de Friburg,...)– i, malgrat la pretensió d'obeir una finalitat pràctica, quedaven reservades als cercles més especialitzats. P. Michaud-Quantin escriu que «de fet, aquestes summae estan destinades a la instrucció dels professors de pastoral, els «lectores casuum» dels convents dels mendicants, per exemple, i fins i tot a la dels canonistes professionals».²⁸ El prototipus d'aquestes obres és, sens dubte, la «Summa de Paenitentia» i inspira els que la van seguir; ella marca la pauta: essent anomenada també «Summa

lectores ad alias Summae partes...» Cf. A. TEETAERT, *La doctrine pénitentielle de S. Raymond de Penyafort: «Analecta Sacra Tarraconensia» IV (1928) 121-182*. P. MICHAUD-QUANTIN, *Sommae de casuistique et manuels de confession au moyen âge (XII-XVI siècles)*, Louvain, 1962, 34s.

25. J. LONGÈRE, *Théologie et pastorale de la Pénitence chez Alain de Lille: «Citeaux-Commentarii cistercienses» XXX (1979) 133-155*. P. MICHAUD-QUANTIN, op. cit., 26.

26. J. LONGÈRE, op. cit., 177. Vid. GRACIA, *Decretum, De Paenitentia*, D. I, c. 86.

27. P. MICHAUD-QUANTIN, op. cit., 9.

28. ID. *Textes pénitentiels languedociens au XIII siècle: «Cahiers Fanjeaux» 6 (1971) 85-118*.

de casibus» indica l'orientació casuística d'aquesta vers tractats de moral juriditzada.²⁹

Lluny de les subtilitats de les sumes i en un nivell inferior, trobem els escrits que hom anomenava: «manuale confessionis», «confessionale», «speculum», «confessorium», car «és evident que allò que era immediatament necessari per al prevere amb cura d'ànimes, i al penitent, era una obra breu, clara, contenint l'essencial i només això.³⁰ Són, doncs, opuscles que contenen un elenc de les faltes sobre les quals caldria interrogar el penitent i, a més, hi adjunten alguns consells per estimular la sol·licitud del confessor i les bones disposicions del penitent. Així es proporcionava als confessors poc il·lustrats uns elements manejables per complir el ministeri.

D'aquests textos cal destacar-ne un grup més diferenciat dels altres pel seu origen que pel contingut mateix: els textos deguts a la intervenció de l'«auctoritas pastoralis», dels bisbes. Molts d'ells són coneguts com a autors de tractadets penitencials per ús dels clergues: Guillem d'Alvèrnia, bisbe de Paris; Robert de Grosseteste, bisbe de Lincoln; Alexandre Stavensby, bisbe de Lichtefield,...³¹ Però, més aviat els bisbes prefereixen oferir aquests «subsidiis» a través de la legislació sinodal, on inclouen esquemes ben pensats i directes; així ho palesen els sínodes de Clermont, Nimes, Cahors,...³²

A la província eclesiàstica Tarraconense es poden trobar bastants escrits dels bisbes preocupats per la difusió digna i eficaç de la confessió. En primer lloc s'ha d'esmentar el «Tractatus septem sacramentorum»³³ de l'arquebisbe Pere d'Albalat, publicat el 1241 arran del sínode que presidí a Barcelona essent la Seu vacant.³⁴ L'escrit, que s'ocupa de la penitència en bona part, fou inclòs a les constitucions sinodals de València el 1255 pel bisbe Andre d'Albalat, germà de Pere. No és gaire diferent d'aquest el que Ramon de Siscar, bisbe de Lleida, publicà el 1248 dins les constitucions sinodals d'aquella diòcesi.³⁵

29. Ibid., 152. ID. *Sommes de casuistique et...*, 40.

30. Ibid., 10.

31. Ibid., 30.

32. M.H. VICAIRE, *La pastorale des moeurs dans les conciles languedociens (XI-XII)*: «Cahiers de Fanjeaux» 6 (1971) 85-118.

33. PERE D'ALBALAT, *Summa septem sacramentorum*: «Hispania Sacra» 22 (1969) 9-30.

34. P. LINEHAN, *La Iglesia Española y el Papado en el siglo XIII*. Salamanca, 1975, 62.

35. RAMON DE SISCAR, *Constitutiones sinodales*: J. Villanueva, Viaje literario por las

Del bisbe Pere de Morella, de Mallorca, es coneix una instrucció sinodal sobre la Penitència,³⁶ possiblement del 1266. I el 1296 a València el bisbe Ramon Despont promulga un nou «Tractatus sacramentorum» a les constitucions sinodals on la confessió ocupa un lloc important.³⁷ Més conegut encara és el «Tractatus brevis» de D. Joan d'Aragó³⁸ que està copiat al mateix manuscrit que els confessionals, que fou promulgat a Tarragona el 1330, però fill d'un esquema que el patriarca ja va incloure a les constitucions sinodals de Toledo el 1323.³⁹

Finalment s'ha d'al·ludir al «Tractatus de septem ecclesiasticis sacramentis», del 1364 de Guillen Arnau de Patau, bisbe de la Seu d'Urgell, depenent del sínode de Nimes de 1284; i aquest al seu torn influït pels estatuts sinodals de Pere de Sampson i per sant Ramon de Penyafort⁴⁰ i a l'origen dels textos ampliats a Rodez, Cahors i Tulle.

Però, més enllà d'aquestes obretes episcopals, de les quals encara no hi ha un catàleg exhaustiu per la Tarraconense, hom troba una «turba magna» d'escrits anònims, poc cohesionats, de text inestable,... Massa d'anònims difícil de ressenyar que mostra la intensa i diversa activitat que suscità la pastoral de la confessió.⁴¹ Obra d'escribes copistes que adaptaven els escrits al seu ús personal, combinaven materials diferents, condensaven, afegien, explanaven, repetien...

És gairebé inútil l'intent de fixar la paternitat, les relacions i els préstecs d'aquest grup de confessionals. I amb tot, aquest és el gènere d'escrits més estès on hi pertanyen els del manuscrit 117 de la B.U.B. Si

Iglesias de España, Madrid, 1803-1852, XVI, 297-308. Segons P. Linehan (op. cit., 65) el text s'inspira en les «Sonodicae constitutiones» d'Odó de Sully, bisbe de París (PL 212, 57-68).

36. PERE DE MORELLA, *Instrucció sinodal sobre la Penitència*: «Boletín de la Sociedad Arqueológica Lulliana» 13 (1910-1911) 195s i 218s. Segueix bastant el text de Pere d'Albalat.

37. RAMON DESPONT, *Tractatus de Sacramentis*: «Analecta Sacra Tarraconensia» X (1934) 123-142.

38. JOAN D'ARAGÓ, *Tractatus Patriarche* (Studia Albornoiana, XI) 231-233, Real Colegio de España en Bolonia, 1972.

39. J. PERARNAU, *Un «altre» catecisme castellà medieval derivat del «Tractatus Brevis» de Joan d'Aragó*: «Analecta Sacra Tarraconensia» XLVIII (1975) 143-148.

40. Per a tots els escrits referits, fora del de Ramon de Siscar, vid. J. PERARNAU, *Tractats catalans «De Penitència» de Sant Ramon de Penyafort (1239) al bisbe de la Seu d'Urgell, Guillem Arnau de Patau (1364)*: «Escritos del Vedat» VII (1977) 259-298. Per al de l'esmentat bisbe vid. P. MICHAUD-QUANTIN, *La «Summula in foro poenitentiali» atribuïda a Bèrenguer Frédo*: «Studia Gratiana» XI (1967) 145-167.

41. P. MICHAUD-QUANTIN, *Sommes de casuistique et manuels de confession au moyen âge (s. XIII-XVI)*, Louvain, 1962, 84-95.

cal caracteritzar-los es remarquen uns trets comuns significatius: El modest anonimat, malgrat algun intent d'emparar-los sota un nom prestigiós com el Mestre de les Sentències o Sant Ramon.⁴² Tots pateixen d'un total desinterès per l'originalitat: els llocs comuns es succeeixen i no hi ha material de primera mà. I, finalment, una funció exclusivament pràctica, que no evita una impressió de desordre i poca racionalitat en la distribució del material aplegat.

Aquests vademècums no sempre són equilibrats ni clars, però cal suposar que eren útils als qui se'n servien.⁴³ Tenen una ordenació estereotipada, els índex dels confessionals estudiats aquí permeten fer-se'n una idea, tot i que de vegades els títols oculten un petit caos, com al confessional B. Al segle XIII aquest pla encara era molt senzill:

1. Definició de la Penitència i acollida del penitent.
2. Confessió-interrogatori a partir dels vicis capitals i/o manaments.
3. Indicacions sobre les penes, casos reservats i absolució.

L'esquema es complica al segle XIV amb les qüestions «ad status», els pecats contra el símbol, o els dels sentits,... però es manté substancialment.⁴⁴ Els tres confessionals del manuscrit més ben perfilats hi responen, i el magatzem de dades que forma el «confessional» C ve a ser com un anàrquic i reiteratiu recull de certes parts d'aquest esquema.

No s'ha de pensar, amb tot, que els escrits penitencials es limitin a les sumes i als manualets de confessió, també es poden trobar formant part d'obres més àmplies, tal com succeeix amb molts dels textos sobre els set sagraments dels bisbes de la Corona d'Aragó suara esmentats, o amb el conegudíssim «Manipulus curatorum» de Guiu de Montroquer.⁴⁵ Les obres del beat Ramon Llull i la seva escola haurien de ser especialment estudiades en aquest aspecte.⁴⁶

42. ID., *Deux formulaires pour la confession du milieu du siècle XIII*. «Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale» 31 (1964) 46.

43. ID., *Sommes de casuistique et...*, 84-95.

44. ID., *Textes pénitentiels languedociens...*, 156. i *La Summula in foro...*, 160.

45. GUIU DE MONTROQUER, *Manipulus curatorum seu Enchiridion sacerdotum*, Augsburg, 1471. Segons el pla de l'obra es poden distingir tres parts: 1. Ritual dels sagraments. 2. Ritual i pràctica penitencial. 3. Catequesi dels articles de fe. Vid. J. SERRA VILARÓ, *Manipulus curatorum de Guido de Monterroquerio*. «Boletín Arqueológico» 51 (1951) 132-134.

46. Vid. l'Inventari d'obres a A. LLINARES, *Ramon Llull*, Barcelona, 1968, 299-304. També T. CARRERAS ARTAU, *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, Madrid, 1939, vol. II.

En un pla diferent s'observa que les parts més literàries i devotes dels confessionals tenen molts punts comuns amb els «arts de ben morir».⁴⁷ Així mateix tenen molts llocs paral·lels amb els llibres de Virtuts i Viciis tan estimats pels frares predicadors.⁴⁸

I com no al·ludir a la interessant corresponsdència amb els llibres d'espiritualitat de l'època? Tant als de més qualitat com l'Excitatori de fra Bernat Oliver, les obres de Fra Antoni Canals, de Francesc Eiximeis o de sant Vicent Ferrer, com als més humils escrits de pietat popular o al teatre religiós.⁴⁹

Acabant, no està de més recordar l'existència més tardana dels confessionals en llengua catalana.⁵⁰ Fet que expressa la realitat d'un desplaçament: la pràctica de la confessió s'havia difós i troba l'interès dels laics, que prenent la iniciativa cerquen ells mateixos un auxili per fer una bona confessió. Est tracta d'una florida de la pietat personal no gens aliena a l'auge de l'individualisme.⁵¹

LA RELIGIOSITAT DELS CONFSSIONALS

El penitent i Déu

Els confessionals donen indirectament testimoni de la religiositat comuna a la Corona d'Aragó durant la baixa edat mitjana; reflecteixen tot un estil de concebre i de viure la relació amb Déu, i la imatge que s'en

47. A. FÀBREGA, *Els primitius textos catalans de l'Art de ben morir*: «Analecta Sacra Tarraconensia» XXVIII (1955) 79-104.

48. Cf. L. ROBLES, *Escritores dominicos en la Corona de Aragón (XIII-XV)* (Repertorio de las ciencias eclesiásticas de España, III) Salamanca, 1972, 32-33. 83. 95. 98. 186.

49. A part de les obres editades, cal comptar amb les inèdites. Referències a P. BOHIGAS, *Petita contribució a l'inventari d'obres catalanes de pietat popular anteriors al segle XIX*: «Analecta Sacra Tarraconensia» XXVIII (1955) 355-367.

50. *Ibid.*, s'esmenten: Confessions e justificacions (Escorial, d. IV, ms. 19, ff. 44-48), Tractat de confessió (Girona, Arxiu Capitular, ms. 91 II, f. 105v.), Breu tractat de confessió (Montserrat, ms. 1, f. 27v.). Més notícies sobre confessionals en català a *Espill de consciència*, a cura d'E. Casanova, Barcelona, 1981, 9-15.

51. F. RAPP, *La Iglesia y la vida religiosa en Occidente a finales de la Edad Media*, Barcelona, 1973, 194.

feien, tot i que, comparats amb els confessionals en romanç per als laics, resulten d'una extremada parquedat en el terreny de les admonicions i consideracions pies.¹

Prescindint de les al·lusions esparses, són enormement reveladors els paràgrafs destinats a exhortar el penitent a una bona confessió, que encapçalen els confessionals A, B i D. Tots tres passatges coincideixen del tot en el dibuix d'una imatge de Déu «Pater et Iudex» alhora i inseparablement, imatge en franca continuïtat amb el segle XIII i molt influïda per les aportacions de sant Bernat.² Ambdós aspectes, tendresa i rigor, se sentien amb autèntica intensitat i es ponderaven amb figures que adés confortaven adés esglaiaven els penitents.

El cristocentrisme és innegable als confessionals:³ Déu se'ns mostra Pare «quando misit Filium suum pro peccatore» /f. 1R/, car «habuit magnam pietatem de humano generi, quia voluit mittere Filium in hoc mundo ad incarnandum in virgine Maria de qua exivit verus Deus et verus homo et istud pro redemptione humani generis, etiam voluit ex magna misericordia pati in cruce pro nobis peccatoribus salvare» /f. 34R/.

L'exhortació inicial del confessional B aparentment només s'ocupa de recordar amb aspra insistència el judici final, però porta la magnífica fòrmula: «una anima plus valet quam celum et terram, quia Deus pater Filium suum dedit pro ea» /f. 1v/. Expressió que, com les altres, indica la viva emoció dels fidels medievals davant els misteris de la vida del Crist. Tota ella, des de la humilitat de l'Encarnació fins al patetisme de la Passió, permet copsar la immensitat de l'amor de Déu, i confiar-s'hi.⁴ Les fòrmules, per tant, no per repetides i tòpiques deixen d'afirmar allò que és fonamental: El penitent s'ha de saber redimit: el Fill de Déu va morir per ell. La salvació pot obrar en ell, tal com va transfigurar les vides

1. Sobre la major abundor de material parenètic als textos adreçats als laics cf., *Cercapou*, II vols., Barcelona, 1958. També, *Espill de consciència*, a cura d'E. Casanova, Barcelona, 1982.

2. Insisteixen sobre la continuïtat espiritual del segle XIII al XIV, E. DELARUELLE, *La spiritualité aux XIV et XV siècles*: «Cahiers d'Histoire mondiale» Neuchâtel, V/1 (1959) 59; i F. RAPP, *La Iglesia y la vida religiosa en Occidente a fines de la Edad Media*, Barcelona, 1973, 102-104.

3. Cf. DOMENICO CAVALCA, *Mirall de la Creu*, Barcelona, 1967, I, 166; i BERNAT OLIVER, *Excitatori de la pensa a Déu*, 1929, 155.

4. Cf. A. WILMART, *Auteurs spirituels et textes dévots au moyen âge latin*, París, 1971, 13-25, 505-536.

d'altres pecadors:⁵ Pere, Pau, Maria Magdalena, el bon lladre.../ff. 1R, 15R, 34R/.

Amb tot, el Déu de la pietat gòtica no és pas l'ensucrat «bon Dieu» dels benpensants vuitcentistes. A l'ensem de la cara acollidora i clement és present la possibilitat d'un càstig sever, perquè el judici no permet banalitzar la seriositat del pecat.⁶ Justament l'adust exordi del confessional B ho recorda, «cum Dominus sit iustus et inhobedientem puniat, quare punivit Adam per inhobedienciam unius pomi et angelus factus est diabolus pro unica elacione et nemine in iudicio parceret, timeat etiam diem mortis et diem terribilis iudicii et tormenta penarum eternarum» /f. 6R/. El temor del transgressor és mera consciència de la permanent amenaça de reprovació eterna. Les figures de l'àngel caigut, d'Adam i també les de Cain i Judes, són un «memento» Clàssic /ff. 1v i 34R/.

Si roman el temor mesclat amb la confiança es deu a la profunda convicció que el pecat trenca l'ordre diví, el qual exigeix submissió i reverència. Cal l'acatament sense reserves de tota disposició divina encara que sigui aparentment perjudicial o incomprendible, tant si es comunica positivament l'Escltura o l'autoritat de l'Església, com si es manifesta en els esdeveniments de la natura, no menys emanats de la Providència arcana.

Els critians, així, no es poden queixar de la pluja ni de la calor sense sentir-se rebels a la sobirania divina: «Et peccavi quare fui contrarius voluntati Dey dicendo quare pluvia erat mala, vel sol et ventus et tempus, cum omnia ista essent bona et Deus faceret illa» /f. 13R, també f. 12R/.

Partint d'aquesta concepció de l'ordre universal només és possible una absoluta obediència, i quan l'home obra contra la voluntat de Déu i vulnera els seus preceptes, no només ha de témer tremolant el càstig que mereixeria, sinó que s'ha d'estremir per l'ofensa i el menyspreu d'un amor tan gran com el que Déu li revela per Jesucrist. «Timor», «planctus», «compunctio»,... matisats sentiments davant del pecat en relació a Déu, que signifiquen la densitat del penediment i l'ànsia de perdó.

5. Cf. ANTONI CANALS, *Scala de contemplació*, a cura de J. Roig Gironella, Barcelona, 1975, 93. BERNAT OLIVER, op. cit., 55-56. Vid. la imatge que en donava JAUME DE VORAGINE, *Llegenda Àuria*, a cura de Nolasco Rebull, Olot, 1976, 32, 311 i 327.

6. Sobre la permanència dels trets severs en la imatge de la divinitat dins d'una època de predomini dels aspectes més suaus: G. LLOMPART, *Longitudo Christi Salvatoris. Una aportación al conocimiento de la piedad popular catalana medieval*. «Analecta Sacra Tarraconensia» XL (1967) 93-115.

El «plangere» que defineix la penitència /f. 1R/ es fa patent «suspirando et gemendo» /f. 7R/, amb «lacrimas multas», segons la característica afecció medieval a exterioritzar aparatosament els sentiments:⁷ però sobretot amb una memòria viva i constant dels pecats comesos /ff. 11v i 13R/.

El dolor pels pecats al costat de l'antic i primari temor era fruit de la nova sensibilitat: ja no es tracta únicament d'haver transgredit l'ordre diví immutable, el pecat també és una ferida al Senyor que salva els homes per les seves sofrances. I és en aquest context de major profunditat psicològica i religiosa que els confessionals es plantegen el problema de l'esperança en el perdó de Déu.

L'autèntica confiança en la misericòrdia divina exclou la presumpció tant com la desesperació. Totes dues eren considerades pecats contra l'Esperit Sant /f. 17v/: imperdonables! Però de cap manera no s'ha de desesperar de Déu, com no ho van fer sant Pau, sant Pere o santa Magdalena, malgrat l'enormitat dels pecats respectius /f. 34R/. L'apartat «De remediis contra peccatum desperationis» enumera tres bons motius per no deixar-se abatre pel pessimisme /f. 14v/: la Passió del Senyor, el poder del sagrament de la Penitència i el record de la misericòrdia de Jesucrist amb els pecadors que el suplicaven.⁸

Pels confessionals la relació entre Déu i l'home ja no és pas merament judicial. Però si el pecador no és un reu, car Déu se l'estima massa, tampoc no és encara perfectament fill, car s'ha apartat de Déu. És un malalt /f. 1R/: el pecat és un «morbus», una malaltia de l'ànima d'un home essencialment feble, contingent: «... consideratio infirmitatis que in nobis est tam ex parte anime quam ex parte corporis. Ex parte anime adeo infirmi sumus ut nec levi cogitatione possimus resistere, nec modicum verbum sustinere. Ex parte corporis adeo infirmi sumus ut nec publicibus possimus sustinere /f. 15v/.

Per això el confessor, tal com pensa el concili del Laterà IV, esdevé preferentment un «medicus»,⁹ com a instrument de la «gratia ut sanans» /f. 1R/. I és que, de fet, el cristianisme medieval quasi no podia

7. J. HUIZINGA, *El otoño de la Edad Media*, Madrid, 1973.

8. Cf. BERNAT OLIVER, op. cit., 57. ANTONI CANALS, op. cit., XVI, 91-93 i XXVIII, 157-160.

9. D.S. 813. Cf. SANT VICENT FERRER, *De vita spirituali*, c. XIII a J.M. DE GARGANTA - V. FORCADA, *Biografía y escritos de San Vicente Ferrer*, Madrid, 1956, 465-542: ... et quantum potes, insiste cum exemplis, ut quilibet peccator, habens illud peccatum, videatur percuti, ac si sibi soli predicares: taliter tamen, quod verba videantur ab animo procedere non

comprendre una oposició conscient i deliberada a Déu. Per ell el pecat era principalment una feblesa, una caiguda, un allunyament passatger, per al qual hi havia «metge i remei» /f. 25v/. Només resultava imperdonable el fet de no servir-se'n.

Sentit del sagrat

El recurs a la «*medicina contra quam nulla infirmitas spirituale prevalet*» /f. 15R/ s'ha de situar en el si d'una altíssima estima del valor dels sacraments, filla d'una acusada reverència pel sagrat.¹⁰

Els confessionals delaten pertot aquest profund respecte sacre: el fidel té el deure d'observar amb el capteniment que escau el temps i els llocs sagrats /ff. 4v, 10v, 11R, 13v, 17R, 17v, 35R, 35v/. Els pecats són més greus si es cometen dins d'algun d'aquests llocs o temps, i cal declarar aquesta circumstància en confessar-los: «*si in quadragessima vel in adventu, vel in quattor temporibus vel in vigiliis, vel in festis Iesu Christi vel Beate Virginis vel apostolorum vel aliarum magnarum, et si in dominicis diebus vel letaniis vel in cimiterio, vel in ecclesia aliquid dixit vel fecit*» /f. 7v/. Més directament, atacar la pau d'aquests llocs, violar el repòs festiu o no celebrar de la manera deguda els temps sagrats era considerat una transgressió greu.¹¹

Els textos posen entre els pecats més abominables aquells que

superbo vel indignanti, sed magis ex visceribus caritatis et pietatis paternae» diu als predicadors. «*Item in confessionibus, ut sive blande conforteris pusillanimes, sive durius terreas induratos, semper visceras caritatis ostendas*». Cf. F. RAPP, op. cit., 172.

10. H. DEDIEU, *Quelques traces de religion populaire autour des frères mineurs de la Province d'Aquitaine*. «Cahiers de Fanjeaux» 11 (1976) 237. Relata el cas d'un religiós moribund que està a punt de perdre l'ànima perquè per negligència ha trigat a confessar els seus pecats. També reflecteix l'alta estima de la confessió la cura dels reis catalans per tenir a prop bons confessors i fins i tot «endrecadors de la consciència reial», segons J. VINGKE, *Estado e Iglesia en la historia de la Corona de Aragón de los siglos XII, XIII y XIV*: VII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó, Barcelona, 1962, I, 267-285. Cf. J. VINGKE ed., *Documenta selecta, mutuas civitatis arago-cathalaunicae et ecclesiae relationes illustrantia*, Barcinone, 1936, núm. 200, 218, 335, 352, 417, 455, 478, 514, 529, 540, 542, 643. Segons la indicació de Mn. J. Baucells i Reig els registres de Visites pastorals de l'Arxiu Diocesà de Barcelona només troben 27 casos de persones que defugen explícitament la confessió del 1300 al 1344.

11. J. BAUCELLS REIG, *Església i Espiritualitat*. Història de Catalunya, Barcelona, 1978, III, 259.

afecten les «coses» de Déu. El sacrilegi definit com a «sacre rey lesyo» / f. 9v/ mereix una reprovació sense esclertes per a les excuses. És sacríleg el qui gosa rebre l'Eucaristia i alhora practica sortilegis /f. 3v/, el qui roba objectes de les esglésies /ff. 7R, 18R/, sobretot si els fa servir en determinats ritus màgics /f. 9v/.

Superstició i sacrilegi van associats en un món encara molt poc aclarit, només evangelitzat superficialment¹² i on el recurs a la bruixeria sembla divers i sovintejat: «... si peccavit per sortilegia, facinaciones, divinaciones et auguria, vel ibi posuerit unquam fidem». /ff. 4R, 35v/. Les precisions que es donen en preguntar sobre aquest greu pecat permeten fer-se idea de les pràctiques més corrents: «Item queratur si peccavit per auguria vel per angustiam, vel cum sortilegis, vel cum specularis, vel cum gravatis, vel si peccavit videndo iniunque, vel insperata, vel in satargine, vel in viis, vel per caracteres et consimilibus. Et pro hiis penitencia imponatur. Item queratur si peccavit per incantaciones malas et maleficia et si ad hoc accepit de vestimentis ecclesie, vel de ara, vel de crismate, vel de corpore Christi. Et in hiis comisit furtum et sacrilegium. Et in corpore Christi crimen lese magestatis» /f. 9v/. També: «Queratur si yvit ad adevinos, sortilegos vel sortilegas, si inspexit augurias, strenutaciones, obviaciones vel sompnia, si proiecit prunas causa sanitatis, si proiecit plumbum ut cognosceret de futuris, si fecit setillos vel aliqua maleficia, si paravit circulum vel intravit circulum in quo audiuntur demoniorum responsa. Si ligavit homines vel mulieres per maleficium ne coyre posent. Si fecit experimenta quibus acquireret mulieres ad coytum. Sy fecit incautaciones vel coniuraciones intromittendo se scire aliquid de futuris» /f. 17v/. No calen gaires comentaris a aquests fragments, per adonar-se de les característiques de la superstició a la baixa edat mitjana.¹³

Al costat dels addictes a la màgia, hom pot trobar formant part dels sacrílegs molts clergues, els quals juntament amb altres persones consagrades a Déu podien caure més fàcilment en pecats greus contra el sagrat per causa de la seva condició: fracció de vot, especialment el del celibat (però d'això se'n parla més avall), negligència i indevoció en el culte (que també es dona entre els laics),... Valen la pena els paràgrafs

12. F. VANDENBROUCKE, *La spiritualité du moyen âge*, Paris, 1966, VI, 9.2.

13. SANT VICENT FERRER, *Sermons*, Barcelona, 1932s., IV, 210-211. Cf. E. BAGUE - J. PETIT, *Historia de la Cultura española. La Baja Edad Media*, Barcelona, 1956, 17.

«Si clericus in peccato mortali celebravit», que segueixen al «Si sacerdos comisit fornicationem» /ff. 9v i 10v/.

A més la indevoció, que neix de l'«accidia», i no és «ariditas spiritualis» /f. 14v/ merament, pot esdevenir «irreverentia Dey at sanctorum, sacrorum ac sacramentorum ecclesie» /ff. 4v i 35v/, cosa gravíssima.

Però d'aquests sacrilegis dels eclesiàstics el més detestable possiblement és la simonia, endèmica a l'època medieval.¹⁴ Els confessionals se n'ocupen llargament /ff. 2R, 4v, 14v, 18R, 19v, 35R, 35v/, la blasmen decididament i exigeixen la retribució als simoniacs: «Item queratur de clerico si accepit ordines vel beneficium indigne per simoniam. Et nota quod triplex est symonia, scilicet, a lingua vel si preces carnales porrexit per indigno; a manu, scilicet, permittendo vel dando ab obsequio principaliter exhibitio ut habeat beneficia; et secundum hoc «fur est et latro quia non intrat per hostium», id est, Christum, et ideo tamquam fur omnia debet restituere et tam dans quam accipiens symoniam comisit» /f. 9vf/. Malgrat uns termes tan categòrics, el que coneixem de la praxi de l'època fa suposar una concreció gens rigorosa.¹⁵

Ja en un altre pla, car no tots pecats contra el sagrat són sacrilegis, hi ha la blasfèmia i el perjuri, popularíssims.

Ni les diatribes dels predicadors ni les sancions dels poders eclesiàstic i civil no aconseguiren erradicar aquests «pecats»¹⁶ que esdevingueren una banalitat, arrelada, però quasi sempre descarregada de significació profunda. El confessional C preveu l'averkonyiment públic, la pena de dejuni, i fins i tot la privació de sepultura eclesiàstica per als blasfems /f. 19v/, seguint les disposicions de la decretal «De maledictis» de Gregori IX, l'acompliment de la qual urgí el concili de Tarragona del

14. D.S. 820. Enèssima condemna al Concili IV del Laterà, c. 63.

15. Per a la Corona d'Aragó vid. J. VINCKE, op. cit., la provisió dels càrrecs eclesiàstics estava sota la pressió dels laics poderosos, els reis, per exemple, pagaven als papes substanciosos «servitia» per a veure confirmats els nomenaments que ells mateixos proposaven. No són, doncs, un estirabot els versos de fra Anselm Turmeda al Llibre de bones amonestaments:

Diners, doncs, vullés aplegar.
Sieels pots haver no els lleixis anar;
si molts n'hauràs podràs tornar
papa de Roma.

16. SANT VICENT FERRER, op. cit., I, 181. Cf. G. LLOMPART, *Blasfemias y juramentos cristológicos en la baja Edad Media catalana*: «Hispania Sacra» XXVI (1973-74) 137-164.

1339 i, més tard, el del 1357 presidit per l'arquebisbe Sanç.¹⁷ Tot amb tot, donat que el costum de maleir, renegar i jurar anava molt unit als moments d'indignació o a les emocions del joc, és segur que la severitat preceptuada no s'havia d'aplicar gaires vegades /ff. 17R, 34v i 35R/.

En aquest àmbit cal notar que és un tret característic de la mentalitat medieval 'escàndol per perjuri calumniós més centrat en l'horror de posar Déu i els sants com a testimoni d'una falsedat, que no pas en les injustes conseqüències i el perjudici personal que se'n deriven /ff. 2R, 11R, 17v/.

Recapitulant, totes aquestes notes confirmen la seriositat i el realisme de la religió per als cristians medievals. Per aquesta fe en la suprema veritat de Déu, segons la presenta l'Església, el pecador recorria als sacraments, i especialment a la penitència, completament certs de la seva eficàcia salvífica.¹⁸ Un mitjà preciós per la salvació exigeix del penitent una plena autenticitat.

Els diversos capítols /ff. 1R, 6R, 11R, 12v, 34R/ dedicats a descriure i ponderar les qualitats d'una bona confessió, sempre lligada a una contricció i una satisfacció correctes /f. 1R/, expressen primordialment una exigència de veracitat. És inadmissible la simulació, la confessió no admet disfresses perquè és «in conspectu Domini», ans «sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis, vera, frequensque, nuda, discreta, libens, verecunda, íntegra, secreta, lacrimabilis, accelerata, fortis et accusans, et se punire parata» /f. 6v i f. 22v/. El paràgraf «Quid debet dicere confitens» /f. 6v/ il·lustra ingènuament la forma concreta d'entendre una reconciliació perfecta, segons l'esperit de sant Ramon de Penyafort.¹⁹

Tals rigoroses condicions només s'entenen des d'una confiança absoluta en la «sanatio» que s'obre pel sacrament: «per hanc penitenciam et oris confessionem poterit evitare penas inferni. Per penitenciam autem quam sacerdos imponit potest evadere penam purgatori(i)»²⁰ /f. 11v/. Es

17. E. FRIEDBERG, ed., *Corpus Iuris Canonici*, Leipzig, 1879-1891, II, D Decr., V. 26 J.M. PONS GURÍ, *Constituciones conciliares tarraconenses*: «Analecta Sacra Tarraconensia» XLVII (1975) 116, sobre el concili del 1243. F.M. TULLA, *Tarragona*: Dizionario dei Concili, P. Palazzini, dir., Roma, 1967, V. 248-255. K.J. HEFELE - H. LECLERCQ, *Histoire des Conciles*, París, 1907-1921, VI/II, 933.

18. Fins i tot autors satírics com Anselm Turmeda o Bernat Metge semblen respectar-ho (*Obres menors*, Barcelona, 1927, 45 i 157).

19. SANT RAMON DE PENYAFORT, *Summa de Paenitentia*, Roma, 1976, III, 34, 32, col. 830.

20. D.S. 838 i 1000: Concili de Lió I, Ep. «Sub catholicae professione» ad episcopum Tusculanum (1254) i Benet XII, const. «Benedictus Deus» (1336).

tracta d'una eficàcia «ex opere operato» actuant sobre el fidel per l'absolució, la fórmula de la qual palesa aquesta sòlida certesa /f. 20v/. Significativament s'arriba a contraposar el recurs als sacraments a la pràctica de la bruixeria /f. 4R/... Per això, per no acabar de caure en l'objectivisme de la màgia es repeteix insistentment l'obligació de no acordar l'absolució quan se sospita una confessió poc neta, sense autèntic penediment ni propòsit d'esmena /fff. 5R, 11R, 13v/. Així, «si confitens noluerit rancorem dimittere illos quos odit, non absolvatur» /f. 20v/.²¹ Pel mateix motiu es vol assegurar la «restitutio» o «redditio», car la possible reparació del mal causat pel pecat és un element essencial en el recurs net al preuat sacrament /ff. 2R, 8v, 11R, 19v, 35R/, la trivialització del qual esdevindria una ofensa a la pacient benignitat de Déu.

Submissió a l'Església

Ni tota la relació íntima i personal amb Déu, ni l'accès als sacraments malgrat les exhortacions a la responsabilitat de cadascú, no estaven pas sotmesos exclusivament a l'albir i a l'opinió del fidel: depenien en bona part del poder ministerial de l'Església, la «sacra potestas».

Encara que l'individualisme religiós augmentà en el curs de l'edat mitjana i al segle XIV la inquietut per la pròpia salvació havia desplaçat quasi del tot l'expectativa milenarista d'una palingenesi col·lectiva;²² amb tot, calia comptar que «els mitjans per assegurar-se de la salvació eren en poder de l'Església: els sacraments i la inexhaurible riquesa espiritual constituïda pel «thesaurus meritorum». L'Església de Roma apareixia a la consciència religiosa de l'Europa cristiana del segle XIV com l'única detentadora de les claus del Regne d'ultratomba i la conservadora eterna dels mèrits de la sang incorruptible del Crist, dels màrtirs i dels sants».²³

El creient que ha pecat veu l'Església com la mitjancera entre ell i

21. M. BATLLORI, *Sant Ramon de Penyafort en la història político-religiosa de Catalunya-Aragó*. A través de la història i la cultura, Montserrat, 1979, 42, el confessor fra Berenguer de Castellbisbal es negà a absoldre el rei Jaume I, que no volia abandonar la seva vida llicenciosa.

22. Vid. N. COHN, *En pos del milenio*, Barcelona, 1972. L'adveniment del «Regnum Dei» com a centre del cristianisme era un tema excessivament suspecte a causa dels joaquimites: el somni apocalíptic d'una renovació total de la «societas fidelium» va quedant marginat.

23. R. MORGHEN, *Medioevo cristiano*, Bari, 1978, 282.

Déu, que pel seu poder sacramental li dispensa els tresors de la gràcia. Els confessionals estan bastits sobre la consciència més pregona d'aquest inestimable poder, només impotent davant del pecat contra l'Esperit Sant /f. 25v/, irremissible segons l'Evangelí.²⁴ Quin sigui aquest pecat resta en la imprecisió encara que es relacioni amb la pressumpció excessiva de la pròpia salvació, amb la desesperació, amb l'enduriment de cor i amb la impenitència obstinada. Tanmateix els textos donem per suposada la submissió del penitent a la disciplina eclesiàstica, que regula la seva vida religiosa i li administra els mitjans de salvació.

Cal, doncs, que el laic segueixi obedientment les directrius de la jerarquia eclesiàstica, els membres de la qual ha de reverenciar /ff. 4v, 11R, 17v, 35v/ i de cap manera no ha de fer objecte de violències o maltractes /ff. 3v, 18v, 35v/, emparats com estan per les decisions conciliars i la tradició.²⁵

Una de les concrecions d'aquesta submissió dels fidels a l'ordre eclesiàstic era el pagament dels delmes,²⁶ urgit sovint, car sembla que era corrent negligir-lo completament o, més sovint, lliurar una part del delme inferior a la que realment pertocaria /ff. 2v, 9v, 18R, 19v, 35R/.

L'organització eminentment territorial de l'Església preveia que els mitjans de salvació arribessin fins a cada fidel en el marc de la jurisdicció parroquial, a la qual estaven estretament vinculats segons els canons,²⁷ i on havien d'acomplir regularment els seus deures «religiosos»: el precepte de la missa festiva, la comunió pasqual, etc. Els frares mendicants encara no estaven del tot situats en les estructures pastorals del temps, fins que la polèmica entre mendicants i seculars²⁸ va modificar la situació establerta provocant diverses regulacions jurídiques. Val a dir, que els confessionals no fan ressò d'aquests problemes jurisdiccionals; únicament el confessional D conté una norma bastant anacrònica i curiosa de trobar dins d'un manuscrit dominicà: «Cum sacerdos accedit ad

24. Mc 3:29; Mt 12:32; Lc 12:10.

25. H. PLATELLE, *Vienne*. Dictionario dei Concili, P. Palazzini, dir., Roma, 1967, 132-135.

26. Q. ALDEA, *La economía de las iglesias locales en la Edad Media y Moderna: «Hispania Sacra» XXVI (1973-1974) 27-68*. També G. LE BRAS, *Les institutions de la chrétienté médiévale* (Histoire de l'Église, A. Fliche, V. Martin, eds.) París, 1959-1964, XII/2, 413.

27. F. RAPP, op. cit., 80s.

28. Y. CONGAR, *Aspects ecclésiologiques de la querelle entre mendiants et séculiers dans la deuxième moitié du XIII et le début du XIV siècle*. «Archives d'Histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge» 1961, 31-35.

confessionem peccatoris audiendam, si ipsum non cognoscit debet eum interrogare. Utrum sit parrochianos ecclesie cuius ipse est rector vel alterius parrochie. Si non est sue parrochie non potest ipsum audire nisi habeat licenciam a suo curato vel nisi sit in ultima neccesitate» /f. 34R/.

La disciplina eclesial es manté amb el màxim mitjà punitiu eclesial: l'excomunió, i també amb la privació de sepultura eclesiàstica. Per aquestes penes es talla la relació visible de l'individu amb aquest dipòsit de gràcia, controlat pels clergues però indispensable per la salvació /ff. 3R, 10R/. A més, en rigor, l'excomunió havia d'excloure del tracte («societas») amb els altres cristians, marginant el castigat i estigmatitzant-lo fins a obligar-lo a cercar la reconciliació /f. 11R/ amb una Església que s'identificava amb la col·lectivitat.²⁹

Vet aquí, per tant, que l'obediència a l'autoritat eclesiàstica era l'exigència més objectiva de totes i als ulls dels canonistes principalíssima. Poc inclinats a les qüestions «de internis» els jerarques baix-medievals acabaven considerant quasi supererogatòries la convicció personal o la instrucció cristiana. Si els confessionals remarquen que el fidel ha de saber el Paternoster, l'Avemaria i el Credo /ff. 6R, 10R, 34R, i aquest darrer afegeix els 7 sagraments, els 7 vicis capitals i les 7 obres de misericòrdia) no sembla tant que maldin per una genuïna educació de la fe, com per l'observança d'una norma.³⁰ En la pràctica allò fonamental és que els fidels es mantinguin en la submissió a la jerarquia i sense cedir als dubtes, es refiïn d'allò que els proposen els pastors més enllà de perilloses indagacions personals: «si sit fidelis et teneam fidem catholicam et credat quidquid credit ecclesia» /ff. 4R i 35v/.

Per aconseguir un cos eclesial cohesionat i sense veleïtats individualistes cal aïllar els excomunicats, els heretges, els infidels,... /ff. Iv, 38R, 8v, 35v/ tolerats només en la mesura que no posen en perill la Cristiandat.³¹

29. G. DEVAILLY, *L'encadrement paroissial: rigueur et insuffisance*. «Cahiers de Fanjeaux» 8 (1973) 392. Un cas de recurs abusiu a l'excomunió a S. SOBREQÜÉS, *La época del patriciado urbano* (Historia social y económica de España y América, II) Barcelona, 1957, 178.

30. G. LE BRAS, op. cit., XII/1, 134. P. CHAUNU, *Le temps des réformes*, París, 1975, 169-170: les llistes dels Ff. 21r-22v del ms. segurament estaven pensades per a ser introduïdes a la predicació, i així recordar-les als fidels, facilitant-los en la memorització.

31. P. MICHAUD-QUANTIN, *La conscience individuelle et ses droits chez les moralistes de la fin du Moyen Âge* (Universitat zu Koln, Miscellanea Medievalia, 5) Berlin, 1968, 42-56.

MORAL I SOCIETAT SEGONS ELS CONFSSIONALS

Classificacions, expiacions i gravetat dels pecats

La confessió és principalment medicina dels pecats i aquests presenten una diversitat que és la de la vida mateixa. Els confessionals, que pretenen ajudar a repassar-los i a penedir-se'n, opten per classificar-los, quasi sempre a partir dels deu manaments o dels set pecats capitals, tot i que és possible trobar un elenc de pecats sense cap ordre determinat, com al confessional «B» o als apartats de «confessio generalis» /ff. 6v, 8R, 12v/; o bé sistematitzacions diferents a partir dels sentits /f. 16R/ o del clàssic esquema pensament-paraula-obra-omissió /f. 26R/.

Dins de l'afecció escolàstica a les enumeracions i a les classificacions,¹ el predomini de les basades en el decàleg o en els set vicis capitals és significatiu, palesa un determinat enfocament de la penitència. La sistematització a base dels deu manaments mostra una intel·ligència del pecat com a transgressió de la voluntat divina positivament expressada en la Sagrada Escripura. L'esquema que parteix dels set vicis considera més l'interior de l'home, que no pas una mera autoritat exterior.

Quant als confessionals, exceptuant-ne el B, que és d'un desordre sorprenent, proposen de fer l'interrogatori d'una o altra manera indistintament, animats per l'esperit de l'admonició: «ecce ista sunt decem precepta sine quibus nemo potest salvari vel iste sunt septem peccata mortalia que sunt tamquam fontes venenose nam istis ex plurima alia fluunt et agrediuntur rami» /f. 34v/.

Malgrat aquesta llibertat inicial per triar un sistema d'interrogatori o altre hauria de suposar en un manuscrit dominicà la predilecció per l'esquema dels vicis capitals,² que de fet domina el conjunt anomenat aquí confessional C. Val a dir, no obstant, que els confessionals no s'interessen tant a descriure les virtuts que són els remeis dels vicis, com a proposar unes «bones obres» concretes que siguin expiació dels pecats

1. Cf. la selecció o gradació dels pecats que, des d'un altre punt de vista, fa el Dante a la Divina Comèdia; o bé la de sant Tomàs d'Aquino a la II^a-II de la Suma teològica.

2. Ho proven els nombrosos tractats de vicis i virtuts deguts a l'escola dominicana. L. ROBLES, *Escritores dominicos de la Corona de Aragón. XIII-XV* (Repertorio de la historia de las Ciencias eclesiásticas en España, III) Salamanca, 1972.

passats, segons l'ideal pràctic del segle que acaba convertint-ho tot en «obres».³

Les «bones obres» més corrents ja com a «satisfactio» dels pecats, ja com a actes meritoris, eren el dejuni, la pregària i l'almoïna /ff. 3v, 5R, 9R, 14v, 19v, 20v, 22v/. Domina els apartats «de impositione penitentiae» o «de penitentiis iniungendis» la tendència a imposar dejunis, però també hi ha la imposició d'almoïnes en determinats casos⁴ i les penes eren encara feixugues i no pas simbòliques.⁵

Deixant de banda les penitències públiques per certs pecats o les restitucions i altres satisfaccions concrets, restava una forma solemne de penitència, hereva de les antigues commutacions, el peregrinatge, que podia substituir els rigors i la llargària de la penitència dels pecats més greus /ff. 3v, 7R, 8v, 18v/; tot i que sovint no era sinó un exercici devot o una forma de súplica. Consta que a Catalunya s'hi recorria d'una manera oficial.⁶ No hi ha, en canvi, gaires referències a les mortificacions o a l'hàbit penitent /f. 4R/.

El geni concret i pràctic de la religiositat baix-medieval explica moltes de les dites preferències. El catolicisme popular es decantava cada cop més per les obres exteriors, i esdevenia més un codi de prescripcions i prohibicions, que una gràcia.⁷ La mateixa confessió esdevé una pràctica pia,⁸ i com a tal, l'aconsella sant Vicent Ferrer: «et maxime non dimittas orare, nec confiteri, nec communicare, nec ieiunare, nec opera pietatis et humilitatis».

3. G. LE BRAS, *Les institutions de la Chrétienté médiévale* (Histoire de l'Église, A. Fliche, V. Martin, eds., XII) Paris, 1959-1964, I, 132.

4. M. MOLLAT, *Les pauvres au Moyen Âge*, Paris, 1978, 157-163.

5. Aferrissada resistència d'un lladre a confessar i satisfer la penitència imposada segons la «Disputació d'En Buch ab son cavall»: M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, 1964, II, 85s.

6. J. GUDIOL, *De peregrins i peregrinatges religiosos catalans*: «Analecta Sacra Tarraconensia» III (1927) 112. E. BAGUÉ, J. PETIT, *Historia de la cultura española. La Baja Edad Media*, Barcelona, 1956, 38.

7. P. CHAUNU, *Le temps des réformes*, Paris, 1975, 172-173: «Une religion de participation, une religion du faire, non du savoir». També, J. BAUCÈLLS REIG, *Església i Espiritualitat*: Història de Catalunya, III, Barcelona, 1978, 259. Sobre aquesta tendència: P. DEBONGNIE, *Dévotion moderne*: Dictionnaire de Spiritualité, Paris, 1957, III, 727-747.

8. A. VAUCHEZ, *La sainteté en Occident aux derniers siècles du Moyen Âge d'après les procès de canonisation et les documents hagiographiques*, École Française de Roma, 1981, 421: Charles du Bois (+1364) «practicava» la confessió cada vespre; i com ell molts devots.

Els confessionals, a més, no es limiten a enumerar ordenadament els pecats i a proposar-ne les expiacions adients; també ponderen els diversos nivells de gravetat.

S'obté una sèrie dels pecats conceptuats com a més greu recurrent a les llistes de pecats reservats /ff. 3v, 5v, 13v/ segons les disposicions canòniques.⁹ I, per indicar els graus de malignitat dins un mateix pecat o vici hi ha els capítols que exposen quan un pecat és mortal i quan venial /ff. 16v, 23R/. Valen per una i altra cosa els capítols «de penitentiis iniungendis» /ff. 3v, 18v/, ja una mica anacrònics, donada la llibertat del confessor a l'hora d'imposar la penitència, des del concili IV del Laterà.

Aquestes qualificacions de gravetat estan molt lluny de l'objectivisme rudimentari dels penitencials cèltics. La prioritat la té la consciència i s'arriba a afirmar: «nam regula quasi theologica est, quod si quis dubitet propter habilitatem de aliquo peccato an sit mortale quamvis sit veniale genere, si fecerit, mortale est» /f. 2v/.

Els pecats més peseguits per l'Església i més horrorosos als ulls de l'home medieval eren l'homicidi, l'incest, l'homosexualitat, la violència contra ancians i clergues /ff. 3v, 9R, 17v, 35v/, els sacrilegis, la simonia, les profanacions d'esglésies i cementiris i els incendis provocats /ff. 4R, 18v/.¹⁰

En canvi la censura social és més mitigada pel que fa al robatori /ff. 4R, 4v, 7R, 14v, 19v/, l'estafa /ff. 9v, 14v, 35R/, el fals testimoni i la difamació /ff. 2R, 4v, 8v, 9v, 11R, 18R, 35v/. Mentre que havien de comptar amb molta indulgència popular el joc /ff. 2v, 7v, 10v, 14v, 17R, 17v, 18R, 19v, 35R,¹¹ l'ebrietat /ff. 2v, 7v, 10v, 14R, 17v, 18R, 19R, 35R/ i les baralles /f. 2R/.

Alhora, cal pensar en els pecats que, per ser copsats com a tals, exigien una certa finor d'esperit, poc freqüent: el tedi i les cavil·lacions morboses /ff. 5R, 8R, 14v, 35v/, la mandra /ff. 2R, 14v, 35R/, la hipocresia i l'adulació /ff. 4v, 11R, 13R, 15R, 17R, 35v/, etc.

Però com que no és pas l'objectiu d'aquestes pàgines fer història de

9. J.M. PONS GURI, *Constituciones conciliares tarraconenses*: «Analecta Sacra Tarraconensia» XLVII (1974) 116.

10. Legislen contra els incendis les assemblees de Toluges (1065), Laterà II (1139), Lleida (1173), Tarragona (1239), etc.

11. SANT VICENT FERRER, *Sermons*, Barcelona, 1932s., IV, 286-300; predica contra els daus. Cf. S. SOBREQUÉS, *La época del patriciado urbano* (Historia social y económica de España y América, II) Barcelona, 1957, 400.

la Teologia moral, sinó de la moralitat, s'obviarà el comentari minuciós de cadascun dels pecats o manaments, fàcilment localitzables als textos per les referències que aquí es van donant i també per la taula dels epígrafs de més amunt. La resta d'aquest capítol s'ocupa a considerar la imatge que donen els confessionals dels estaments de la societat del seu temps i de les condicions de sexe, edat i salut.

Estaments i oficis

Cada condició social tenia unes possibilitats de pecat peculiars: «Item sacerdos debet interrogare: episcopos, prelatos et clericos, reges, fabros, pelliparios, milites, mercatores, sutores et laboratores, mercenarios et servientes et nutrices, et consiliat si peccaverunt in officiis suis per...» / f. 12R/. El repàs dels pecats propis de cada ofici i estament reflecteixen la imatge tòpica que se'n tenia. De manera que els textos indirectament dibuixen un políptic de la societat de la Corona d'Aragó medieval.¹²

Ja no hi ha una imatge del món tan esquemàtica que se ceneixi a la doctrina dels tres ordres, la societat ja no és purament feudal,¹³ al segle XIV les coses eren una mica més complicades i els confessionals ho reflecteixen, tal com ho fan els escrits de Fra Francesc Eiximenis o els sermons de sant Vicent Ferrer.¹⁴

De primer no cal estranyar-se de l'àmplia atenció que es presta a les persones eclesiàstiques, quasi sempre considerades fent abstracció dels diferents nivells socials on s'haurien de situar. Es distingeix entre clergues, religiosos i monges.

Els pecats dels clergues són les velles xacres d'un cos molt poc prestigiós.¹⁵ Persisteixen la simonia i la fornicació /f. 9v/, malgrat que les

12. Vid. R. D'ABADAL I DE VINYALS, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona, 1970, 21-31; S. SOBREQUES, op. cit., 107-268; ID., *Els grups socials durant la baixa edat mitjana*: La guerra civil catalana del segle XV, Barcelona, 1973, II.

13. M. BLOCH, *La société féodale*, París, 1968, descriu un món ja depassat en molts aspectes.

14. J. WEBSTER, *Francesc Eiximenis: la societat catalana al segle XIV*, Barcelona, 1967. V. FORCADA, *Vicente Ferrer, predicador de la Reforma en la «Cristiandad»*: «Escritos del Vedat» X (1980) 150-182. A aquests escrits es deuen moltes de les referències als dos frares.

15. F. RAPP, *La Iglesia y la vida religiosa en Occidente a fines de la Edad Media*, Barcelona, 1973, 162-166.

diatribes contra els clergues simoníacs i concubinaris eren una de les flaques dels predicadors populars¹⁶ i dels autors satírics. L'horror oficial pel concubinat dels ordenats «in sacris» no sembla que impresionés gaire el gran nombre de transgressors.¹⁷ Les actes de visites pastorals de la diòcesi barcelonina recullen l'essència de la «inquisitiio» del visitador als testimonis sinodals sobre la gestió de cada parròquia i la conducta de clergues i laics, i fan patent l'enorme freqüència dels clergues concubinaris, considerats sacrílegs i d'una culpa abominable només superada per la dels pecats «contra natura».¹⁸

També calia interrogar els clergues sobre els pecats de negligència en l'exercici dels deures del seu estat: infidelitat al rés de la litúrgia de les hores /f. 20R/, deixadesa i manca de fervor en celebrar /ff. 10v, 19R/ i, no cal dir-ho, «sacrílegis» que estaven més exposats a cometre pel seu ministeri /f. 10/.

Aquestes possibilitats de mala fama merescuda no impedeixen als confessionals de pensar en el clergue com a «bonus vir» que duu a terme funcions delicades, per exemple com a mitjancer d'una restitució /f. 9R/.

Els religiosos, amb moltes coses en comú amb els clergues seculars, mereixen un tracte específic. El paràgraf que els dedica el confessional B /f. 12R/ revela «sensu contrario» l'ideal de santedat que s'esperava que realitzessin. No pot fallar, en el segle de les agres polèmiques sobre la pobresa, la pregunta sobre el «vici de la propietat» /ff. 18R, 19v/, però limitant-se a la pobresa particular del penitent i sense entrar en l'espínos problema de la propietat comunitària,¹⁹ cavall de batalla de l'espiritualisme radical.

També hi ha preguntes relatives als altres aspectes de l'observança regular i l'obediència, la devoció a la pregària, etc. Però el pecat en el qual

16. SANT VICENT FERRER, op. cit., I, 201-280. A. TURMEDA, *Disputa de l'Ase*, Barcelona, 1928, 111.

17. *Flors de Virtut*, Barcelona, 1975, 172.

18. Arxiu Diocesà de Barcelona, Visites pastorals, I, full solt, sense data: Llista de clergues que falten al celibat. En conté 27 de diversos pobles petits de la zona nord del bisbat, només a Palautordera n'hi ha cinc. Això tot i que el clergat de la Corona d'Aragó no tenia tan mala fama com el de Castella: S. SOBREQÜES, *La época del patriciado urbano* (Historia social y económica de España y América, II) Barcelona, 1957, 174.

19. M. MOLLAT, op. cit., 65 J.M. POU I MARTÍ, *Visionarios, beguinos y fraticellos catalanes*, Vich, 1930.

els religiosos encel·leixen sobre tothom és, segons el clixé dels confessionals, la hipocresia.²⁰ El paràgraf al·ludit pregunta sobre ella a balquena: «si vicia virtutes esse simulaverit..., si finxit se quod non erat..., si aliquid dicebat ora et aliud in corde volebat..., si sub humanam pellem vulpinam conscienciam abscondebat...» /f. 12R/.

Encara que no és exclusivament d'ells, és freqüent entre els eclesiàstics la fracció dels vots /ff. 3v, 10R, 18v/, qualificada severament pels medievals, que entenien els compromisos amb Déu amb un realisme absolut.

Pel que fa a les monges els confessionals es captenen amb un paternalisme estricte. Esmentades a propòsit del pecat de luxúria, adverteixen als qui les sedueixen de l'enorme gravetat del pecat, sobretot a causa de la consagració a Déu de les monges /ff. 2v, 7v/. Curiosament ni en el cas d'elles, ni en el de les verges sembla suposar-se que puguin tenir cap responsabilitat dels pecats carnals.

Demés de l'estament eclesiàstic, els textos s'ocupen dels pecats de la noblesa, la mà major o braç militar. No fan cap distinció de graus (barons, cavallers, donzells) sinó que s'adrecen a un «miles» genèric, els pecats més típics del qual eren la supèrbia i la violència. Aquesta no els era pas exclusivament en el remogut ambient català dels segles XIV-XV, però un eclesiàstic, un burgès o un pagès havia d'associar als nobles els abusos de força, l'afecció a les bregues, l'arbitrarietat, ...²¹ Un passatge dedicat als nobles /f. 9R/ s'ocupa sencer de la reparació de les violències i abusos que solien cometre contra els seus sotmesos. Els capítols dedicats a la ira i a la supèrbia contenen referències a ells: «percutere» és un vici arrelat en aquesta intemperant classe militar; també ho són devastar camps /ff. 2R, 35R/ i els incendis /ff. 4R, 18v/ com a elements de les «guerres» feudals. /ff. 15v, 18v/.

La brama popular veu els nobles sota el signe de la rudesia i, alhora, dominats per la vanaglòria i una presumpció arrogant. Molt lluny dels generosos ideals cavallerescs, que els eren proposats.²² A la

20. SANT VICENT FERRER, op. cit., I, 207.

21. M. BLOCH, op. cit., 409. Cf. J. WEBSTER, op. cit., 40 (Dotzè del Crestià, c. 199). El mot «miles» és emprat als confessionals genèricament, tot i que a l'època es referia sobretot als cavallers, gentilhomes i donzells, més que no pas als magnats; segons S. SOBREQUÈS, *La època del patriciado...*, 131.

22. RAMON LLULL, *Llibre qui és de l'Ordre de Cavalleria* (Obres essencials, I, 527-544), Barcelona, 1957.

magnanimitat que pretenien, s'oposava la gasiva mesquineria de les extorsions econòmiques: «talias iniustas vel colonias indebitas» /ff. 14v, 18R, 19v/ a les quals sotmetien els vassalls en una època de crisi econòmica però d'exigències sumptuàries creixents.

Finalment, tot i que els confessionals no semblen massa experts en qüestions feudals, fruit com són d'un ambient - el mendicant - més «modern»; es prenen molt seriosament l'estricta obligació d'ésser fidel a l'homenatge /f. 17v/, pacte central del sistema de lligams personals que era essencial al feudalisme.

La mà mitjana en canvi troba molta atenció en els textos, sobretot la seva part més representativa: els mercaders. Si per als nobles hom pensava en la supèrbia i la ira, per aquest domina l'avarícia, i el setè precepte del decàleg. S'enganyava els clients cobrant-los més del degut o fent trampa amb els pesos i mesures /ff. 18R, 19v/. El frau /ff. 9v, 14v/ tenia moltes possibilitats en el comerç medieval: «si emendo vel vendendo comisit fraudem, vel si tenet libras vel stateras equales et rectas, pondera falsa, mensuras falsas, vel si in unciis fecit dolum, vel in panno, vel in congrio, vel merlucio, vel çafra» /f. 35R/.

Però no és això el pecat més greu que rondava els mercaders. El més greu és que podien arribar a la crueltat de la usura/ ff. 4v, 18R, 19v, 35v/. I no es tractava pas de la usura tal com s'entén avui en dia; per l'Església medieval era usura qualsevol préstec a interès en principi.²³ Posició bastida sobre els textos bíblics: Ex. 22: 25, Lev. 25: 35-37, Dt. 23: 19-20, Lc. 1: 34-35, literalment terminants. I, a més, sobre la lògica del pensament econòmic medieval que, no entenent el diner com a mercaderia de canvi universal, sinó simplement com a mitjà de mesura dels valors, conclouia, seguint Aristòtil: «Nummus non parit nummus».²⁴

Els concilis, per això, no es cansaven de condemnar la «usura» i de posar traves a l'activitat financera: el III i el IV del Laterà, el I i II de Lió, el de Viena del Delfinat.²⁵ I els burgesos negociants es defensaven

23. O. CAPITANI, *Sulla questione dell'usura nel Medio Evo* (L'etica economica medioevale) Bologna, 1974.

24. Ibid. i J. LE GOFF, *Marchands et banquiers au Moyen Âge*, París, 1969, 72-74.

25. G. LE BRAS, *Usure*. Dictionnaire de Théologie Catholique, París, 1932, XV, 2336-2372. Cf. H. WOLTER, H. HOLSTEIN, *Lyon I y Lyon II* (Historia de los Concilios Euménicos, H. Dumeige, dir.) Vitoria, 1979, 248. I K.J. HEFELE, H. LECLERQ, *Histoire des Conciles*, París, 1907-1921, VI/2, 694.

d'aquest zel anti-usurari mitjançant pràctiques encobertes.²⁶ Les al·ludides Actes de Visites pastorals de la diòcesi de Barcelona porten sovint l'acusació «emunt bladum», que potser s'aclareix amb la pregunta del confessional A: «fuisti usurarius ultra sortem aliquid accipiendo sive de campos, vineis, vel domibus, vel blado, vel vino...» /f. 2R/. O bé: «si per baratam vel alium modum plus recepit quam dedit» /ff. 18R, 19v/.

La severitat de les penitències i l'obligació de restituir /ff. 4R, 9R/ havien de pesar sobre els mercaders i moltes restitucions i donacions «post mortem» havien de ser fruit d'un «penediment» tardà.

Amb tot, resta el fet que des del segle XII la mateixa institució eclesial recorria als crèdits financers²⁷ i tant rigorisme econòmic tenia poc futur. En realitat a la baixa edat mitjana catalana es podia distingir entre una teoria molt dura i una praxi matisada i benigna, tal com es troba en eclesiàstics tan conspicus com sant Ramon de Penyafort o Francesc Eiximenis.²⁸

Els textos anomenen també un altre sector de la burgesia: els advocats, que segons la suposició general també pecaven per avarícia / ff. 14v, 19v/, però a la manera pedantesca i embolicadora que caracteritza a alguns dels astuts juristes, que «han a prendre grans salaris de llurs advocacions e han de tenir grans maneres a tractar les causes a llurs profits, així com és a dar grans dilacions en les causes, puntejar agudament e supèrflua en ço que és clar, emparar molts negocis e espatxar-ne pocs».²⁹

Pel que fa a la mà menor els confessionals només atenen als pagesos, també considerats sense gaires diferenciacions. El prejudici contra aquests era la mandra: «de agricultores, si laboraverunt fideliter fodiendo vineas vel operando domos» /f. 35v/. No estranya gens de trobar un gran interès a exigir el pagament de delmes i primícies i el lliurament als senyors de la part de les collites que els corresponia /ff. 2v, 9v, 18R, 35R/ sense escamotejar-ne res.

26. J. GILCHRIST, *The Church and Economic Activity in the Middle Ages*, London, 1969, 99-121.

27. Ibid., 88. J. LE GOFF, op. cit., 88.

28. Segons M. BATLLORI, *Sant Ramon de Penyafort en la història político-religiosa de Catalunya-Aragó*: A través de la història i la cultura, Montserrat, 1979, 37-60. Cf. J.A. MARAVALL, *Franciscanismo, burguesía y mentalidad precapitalista: la obra de Eiximenis*, VIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, València, 1969, 285-306.

29. J. WEBSTER, op. cit., 50 (Regiment de la cosa pública, c. 29).

La cobejança de diners i béns, pecat universal, podia portar el pagès a perjudicar els seus veïns canviant de lloc en favor propi les fites que fixen els límits de les terres: «Movisti terminos vicini tui» /f. 2v/ tal com el pagès dels cèlebres versos de Berceo:

Fazie una nemiga, faziela por verdat,
cambiava los mojonos por ganar hereditat...³⁰

També havia de ser freqüent «comedere re furtiva» /f. 19v/, és a dir, robar fruits dels camps aliens.

En conjunt, els textos parlen poc dels pagesos, i no semblen estar gaire assabentats dels problemes rurals. Demés tan sols hi ha una referència clara a ells quan es parla de la violència dels nobles amb els seus servents i vassalls. Hom pot imaginar que els maltractes no eren pas excepcionals amb els pagesos, que no gaudien de cap consideració i eren menyspreats pels estaments superiors.³¹

Homes i dones, infants i vells, malalts

Si el seu nivell social marca la vida moral dels penitents, hi ha encara altres determinants com el sexe, l'edat i la salut, que acaben de configurar el to de la situació de cadascun.³²

Els textos no contempnen el conjunt de la vida i relació familiar, sinó que van tractant separatament les qüestions de la sexualidad, de la convivència amb els vells, etc. Naturalment la part del lleó se l'emporten els pecats «de sexto», car, de fet, tots els problemes de la relació entre homes i dones s'esguarden des de la perspectiva de la luxúria, en ses diverses dimensions i graus, que es repassen amb una minuciositat extraordinària.³³

Els pecats sexuals, doncs, es descriuen amb una notable proximitat en els capítols dedicats als preceptes sisè i novè del decàleg o al vici de la

30. GONZALO DE BERCEO, *Milagros de Nuestra Señora*, Madrid, 1961, 53.

31. J. WEBSTER, op. cit., 56-59 (Terç del Crestià, c. 108 i c. 103). Els mals usos, consolidats a les Corts de Cervera del 1202, donen idea de la situació de molts pagesos fins que la Sentència arbitral de Guadalupe els derogà el 1486. Vid., J. VICENS VIVES, *Historia de los remensas en el siglo XV*, Madrid, 1945.

32. G. LE BRAS, *Les institutions...*, I, 136.

33. *Flors de virtut*, cit., 172-176. O bé, *Flors virtualis*, ms. 1767 de la Biblioteca de Catalunya.

luxúria /ff. 2v, 10v, 14R, 16v, 25R, 34R/. Sempre mereixen una reprovació sense esclatxes, malgrat la tolerància que a la pràctica trobaven.³⁴

El primer grau del pecat és la concupiscència consentida. Segons el confessional C «concupiscencia luxurie distinguitur» /f. 25R/ i dóna uns criteris pel discerniment de la seva gravetat en proporció al consentiment que s'hi presta, car «in iste peccato carnis peccaverint cogitatione et delectatione, verbo et opere» /f. 35R/. Ni que l'assumepte resti «in corde», per «cogitatio, delectatio aut consensus» es pot arribar a l'«adulterium mentis», que és l'arrel de tot aquest pecat /ff. 5R, 8R, 11R, 35R, 35v/ i és condemnat no sols pel novè manament, sinó pel mateix Jesucrist (Mt. 5,28).

Pel que ateny a les «obres», la luxúria sempre «est peccatum nisi per sacramentum matrimonii excusetur» /f. 25v/. En el graó primer hi ha la «mollicies carnis» /ff. 3R i 8R/ molt reprehensible tot i que la cautela que s'aconsella per l'interrogatori fa pensar que aquest pecat era característic dels adolescents.

La forniació dels solters és ja un pecat molt greu, però no tant com la dels casats /f. f7v/, i ella mateixa té graus; no és igual pecar amb una meretriu³⁵ o amb una dona soltera, que amb una casada, amb una donzella verge o amb una monja; per això és aconsellable d'ésser conscient de la condició de la dona amb la qual es pecaria /ff. 2v, 11v/. Hi ha en bona part un intent d'emparar les dones més desprotegides (vídues, verges, monges) de les violacions i dels raptos /ff. 2v, 4R, 7v, 14R/.

Per als solters, amb tot, les coses eren més suaus: «simplici fornicacioni, simplicita ieiunia solet imponi» /f. 4R/. Els casats s'exposaven a una censura més severa, l'adulteri era castigat amb rigor /ff. 3v, 5R, 7v, 14R/ no només des del secret de la penitència, sinó per les mesures preses durant les visites pastorals.³⁶ Lamentablement el sistema

34. ANSELM TURMEDA, op. cit., 120: «així com vos sabeu, el pecat de luxúria és tan natural que no hi ha home al món, si no és per especial gràcia de Déu, que se'n pugui excusar. I després, la bellesa de la dona, qui és vera metzina i verí mortal que enverina la vista de l'home i la fa sempre caure i tombar al dit pecat».

35. Pere el Cerimoniós en una pragmàtica sobre les «fembras publicas» pren també mesures contra els alcavots o hosts de bordell (que podrien ser els «mediator luxuriae» del f. 18r.).

36. Els visitadors, el bisbe o un seu delegat, interrogaven els testimonis sinodals sobre els casos d'adulteri (Arxiu Diocesà de Barcelona, Visites Pastorals).

matrimonial de l'època no afavoria gens la fidelitat i l'amor mutu. Els enllaços eren decidits pels pares del nuvis, més atents als interessos familiars que a la voluntat dels implicats.³⁷ Sovintejaven els casos en què un casat no tan sols «adulteratur» esporàdicament, sinó que «tenet publice...»; és a dir, el concubinat era molt difòs a la societat hispànica medieval.

Ni tant sols dins del matrimoni s'estava a l'abric del pecat: «usus sum mulier propria illis diebus quibus non debuy, et eo modo quod non debuy» /ff. 3R, 11R, 13R, 35R/. L'església exigia una mirada neta, una disciplina dels temps d'abstinència i sobretot un ús «natural» de la sexualitat. Els «incentiva» per excitar-se eren prohibits /f. 18R/, i més encara els diversos mètodes «ut non haberes filium» /ff. 3R, 17R/. La relació sexual estava regulada minuciosament per la casuística eclesiàstica.

Al defora dels pecats dels solters i els casats hi havia l'àrea de les desviacions que topaven amb una compacta intolerància social: l'ancestralment perseguit incest /ff. 2v., 3v, 7v, 14R, 35R/, que encara abundava mercès a la política familiar medieval. Incloïa no només els parents estrictes i els carnals, sinó també els «espirituals»: ja el 1173 el concili de Lleida havia prohibit les bodes de padrins i fillols a causa del parentiu espiritual contret.³⁸

Era perseguida també la bestialitat /ff. 3v, 8v/ i sobretot la sodomia, /ff. 3v, 7v, 8R, 14R, 35R/ que s'enduu els blasmes més enèrgics, en una perfecta continuïtat amb la repugnància semítica patent a la Bíblia. És el pitjor pecat de «contra natura», «horum omnium pessimum», «detestabile». «Qui no's pot nomenar»³⁹ i per tant es recomana que «si penitens ignorat talia illa que dicuntur de peccato contra natura, sacerdos non dicat ey» /f. 8v/.

Sigui com sigui el quadre presentat de la luxúria en bona part és el de tots els temps. Són les valoracions les que tenen un interès específic, per exemple, la que es fa del paper de la dona, que és la típica misogínia

37. S. SOBREQÜÉS, *La época del patriciado...*, 393-395, indica que els matrimonis de conveniència provocaven en bona mesura el concubinat.

38. J. FERNÁNDEZ CONDE y colaboradores, *La Iglesia en la España de los siglos VIII al XIV* (Historia de la Iglesia en España, II/2) Madrid, 1982, 294. També P. CHAUNU, op. cit., 179.

39. *Flores de virtud*, 172; i *Cercapou*, Barcelona, 1957, I, 39.

catalana baix-medieval.⁴⁰ En els textos, habitualment adreçats a homes, les dones són d'antuvi ocasió de pecat. Segons aquesta imatge negativa, els homes farien bé de fungint-ne el tracte /ff. 13R, 14R/, però ells, arrossegats «propter libidinem», entaulen amb elles converses afalagadores, «stultiloquio», tot festejan-les /f. 25v/, i fins i tot gosen citar-les a l'interior dels temples on les miren «deshoneste» o amb «occulus impudicus» /f. 10v/.

Si les dones haguessin estat mers subjectes pacients d'aquesta poderosa atracció, aquesta prevenció del moralisme medieval seria inexplicable. No ho és perquè es creia que les dones cercaven constantment de seduir els homes amb diverses artèries: tot el seu hàbitament, vestits, pentinats, perfums, ... és vanitat i, pitjor, està en funció de captar l'atenció dels homes: «capiendas animas» /ff. 7v, 9v, 15R, 23R, 34v/. Sobre la traça femenina de fascinar els homes i els seus variats recursos, val la pena el fragment que diu: «Queratur a mulieribus si se ornaverunt vel affaytaverunt. Si per vicos et plateas et in ianuis vel fenestris se ostenderunt conspectibus hominorum ut eos diligenter, si verba luxuriosa vel turpia protulerunt. Si coreas duxerunt ut viderentur et diligenter, si cantaverunt cantilenas vel responderunt» /f. 18R/.

La condició femenina segons els confessionals, doncs, oscil·la entre la feblesa, el candor, i la manca de responsabilitat, que cal protegir; i l'astúcia i la perillosa exhibició, que amenaça activament la virtut dels fidels.

El textos gairebé no esmenten els infants i és que, de fet, l'obligació de confessar no els incloïa, car quan el concili provincial del 1329 va decidir-se a precisar per la Tarraconense els «annos discretionis» del Cànon «Omnis utriusque sexus» va disposar «masculus videlicet at quatordecim, femina vero ad XII»⁴¹ De manera que no hi ha pas interrogatoris específics dels infants, i amb prou feines es troba la recomanació de «cautela» segurament amb els adolescents. Sí que es tracta dels infants com a víctimes d'un pecat dels pares: la negligència que els exposa a la mort. També els vol protegir la rigorosa penitència contra

40. Per a aquest tema vid. el Llibre de les dones d'Eiximenis, i els comentaris de Tirèsias al llibre III de Lo somni de Bernat Metge.

41. Concili del 1330, const. LXVII: J.M. PONS GURI, op. cit., 356.

els infanticidis /ff. 3R, 19R, cal suposar una referència als avortaments provocats?/.

A l'extrem oposat, gràcies al quart precepte del decàleg, hi ha una colla d'al·lusions als pares ancians, els quals tampoc no són agents sinó víctimes del pecat dels fills. Sorprèn que en una societat tradicional es vagin succeint les preguntes sobre la violència i els maltractes als vells /ff. 3v, 4v, 17v, 35v/. Insults, alguns cops, i indignència semblen amenaçar els vells en un món de relacions familiars no sempre tendres.

El cas concret dels malalts /ff. 5R, 12v, 19R/ només interessa els confessionals a causa de la possible incapacitat de dur a terme la penitència imposada. En aquest supòsit, són tractats amb una benignitat sense reserves: poden ajornar la posada en obra de la satisfacció fins a quan estiguin bé de salut, i fins i tot era possible absoldre-ls encara que no es vegi gens probable la seva recuperació.

CLOENDA

Valor històric dels confessionals

Hom ha valorat dels penitencials cèltics «la funció civilitzadora i el caràcter de fonts informatives de primer ordre per l'estudi de la sociologia religiosa i profana de l'època».¹ Paraules que encara es poden aplicar més als confessionals, que esdevenen avui un «speculum» de la vida quotidiana, la religió i la moralitat populars, de la Corona d'Aragó a la baixa edat mitjana.

Els confessionals poden reflectir correctament el món que els envoltava perquè no eren un exercici de la imaginació sinó un esforç de realisme amb un objectiu eminentment pràctic. No es poden permetre concessions a les elucubracions i subtilitats de la teologia escolàstica ni a la, sovint extravagant, casuística de la ciència canònica, havien de ser breus i prosaics si volien servir de debò als homes i dones que es presentaven amb problemes i pecats corrents, vulgars, repetits... Els

1. A. GARCÍA Y GARCÍA, *Historia del Derecho Canónico. I. El primer milenio*, Salamanca, 1967, 416.

textos s'ocupen sobretot de repassar els pecats en la seva forma més tòpica, molt més que en les situacions excepcionals. Així mostren aquelles realitats de la vida quotidiana que l'Església s'esforçava a combatre, exigint-ne el penediment, la confessió i l'esmena.² I, és clar, indirectament també mostren l'estructura de la societat de l'època i la mentalitat a partir de la qual se'n cercava la transformació.

Però aquestes consideracions sobre la fidelitat essencial de la imatge que ofereixen els textos no autoritzen un simplisme ingenu. Sí, els confessionals reflecteixen la realitat històrica, però se la miren des d'una perspectiva concreta, cosa que obliga a ponderar cadascuna de les seves informacions, mesurar-ne els problemes i interpretar-la tenint-los presents. Com a qualsevol document del passat, cal un esforç crític i un esperit obert a la comprensió.³

Per exemple, quan esmenten els heretges no sembla que calgui entendre la paraula gaire estrictament. És sabut que al segle XIV l'heretgia era pràcticament inexistent a la Corona d'Aragó⁴ i a la major part de l'Occident cristià. És possible que per heretges els textos entenguessin mers heterodoxos, i potser ni això. Quan Jaume II envià una cèdula al bisbe de Tortosa acusant en Joan des Puig d'heretgia, el 31 d'octubre de 1307, les proves que addueix palesen el sentit del terme per a molts: «e axí és heretge, ... car el és hom, qui ha edat LXX anys o prop e no sab hom en Tortosa ni en son terme que hanc se confessàs, ni a cap de V anys don almoyna ni vaja a missa una vegada».⁵

Si els heretges-heterodoxos només fossin això, claudria advertir un significatiu silenci dels confessionals respecte al milenarisme i l'espiritualisme radical que tan presents eren a la Corona d'Aragó del

2. P. MICHAUD-QUANTIN, *Sommes de casuistique et manuels de confession au moyen âge (XII-XVI siècles)*, Louvain, 1962, 110: els confessionals «analysant la conduite du chrétien dans les conditions concrètes de sa vie quotidienne, ils offrent une large documentation sur ce qu'était non seulement son existence personnelle mais les rapports familiaux, économiques, professionnels, ou même sociaux au sens le plus général du terme.» Vid ID., *Deux formulaires pour la confession du milieu du siècle XIII: «Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale»* 31 (1964) 43.

3. H.I. MARROU, *De la connaissance historique*, París, 1954, 145.

4. J. VENTURA, *Els heretges catalans*, Barcelona, 1976, 118. J. GUTRAUD, *L'inquisition médiévale*, París, 1978, 61-63.

5. H. FINKE, ed., *Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jayme's II (1291-1327)*, Berlin-Leipzig, 1908-1922, doc. 527, I-II, 847.

trescents, trashedada per les malvestats i esbalaïda per les visions i missatges apocalíptics⁶ zés una omisió deliberada d'uns escrits dominicans, poc inclinats a aquests temes?

No és aquest l'únic silenci significatiu. Pel que fa a la imatge que es dona de la societat és bastant coherent amb la que es dedueix dels altres testimonis coetanis mendicants; ja no es limita a repetir l'esquema clàssic dels tres ordres, que Aldaberon de Reims va proposar com a ideal del feudalisme estricte; apareixen els diversos estaments i oficis segons els entenien els teòrics de la «Res publica christiana» Però cap al·lusió als diversos conflictes socials que trencaven aquesta harmonia dels teòrics i enfonsaven la Confederació catalano-aragonesa en una profunda crisi,⁷ que liquidava l'esplendor serena dels primers anys del segle.

Aquestes llacunes, que no invaliden el testimoni històric dels confessionals, segurament s'expliquen per un volgut tradicionalisme. L'enorme confiança que tenen els textos en la institució eclesiàstica i els seus recursos, la tendència a preservar valors «permanents», defugint les velleitats espiritualistes, ens els situen dins el corrent medievalitzant majoritari a la Corona d'Aragó del XIV,⁸ on l'humanisme i les inquietuts «modernes» restaven reduïts a petits cenacles selectes. Estan, doncs, girats al passat, als segles XII-XIII, de l'empremta del qual encara es vivia,⁹ i per això se'n treu una imatge del món molt diferent, però no pas menys autèntica, de la qual ofereixen textos coetans més sensibles a les novetats.

No obstant, seria un error qualificar els confessionals únicament en virtut d'aquest seu arcaisme, que els empenyia a fixar-se en la perennitat d'un món que se'ls anava enfonsant. Almenys en algun aspecte resulten d'una modernitat notable.

Es tracta de la seva funció en la formació de les consciències. Van ser un element important en l'afinament de la interioritat dels laics. No pas

6. J.M. POU I MARTÍ, *Visionarios, beguinos y fraticellos catalanes*, Vich, 1930.

7. PH. WOLFF, *Refléxions sur les troubles souciaux dans les pays de la Couronne d'Aragon au XIV siècle*, VIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó, València, 1969, II/1, 95-102.

8. M. DE RIQUER, *Medievalismo y humanismo en la Corona de Aragón a fines del siglo XIV*, VIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó, València, 1969, II/1, 235: «el medievalismo a fines del siglo XIV... se aviene con la mentalidad espiritual y política de la mayoría del país.»

9. J. FERNÁNDEZ CONDE y colaboradores, *La Iglesia en la España de los siglos VIII al XIV* (Historia de la Iglesia en España, II/2) Madrid, 1982, 419-451.

l'únic, però sí un d'important. Hom ho pot advertir, per exemple, en el cas de l'ambient d'exquísida espiritualitat de la família de Jaume II.¹⁰ La presència del confessor en aquest món delicat, religiós i una mica malalís, era constant. No és una influència, la del confessor, cenyida als moments extrems,¹¹ sinó constant i quotidiana. Val la pena donar-ne una prova: quan l'infant Jaume, primogènit de Jaume II volia renunciar al regne per fer-se mendicant, i començaren les pressions que culminaren en la farsa de Gandesa; va ocórrer un fet eloqüent: «E és ver que ja en est temps fon atrobat en les cofres de la cambra de l'infant don Jaime un hàbit de preïcadors, car en aquell ordre se volia metre. E lo rei En Jacme se n'esquívà fort e el confessor de l'infant, se n'hac a fugir, car era en sospita que ell no hi indugués l'infant a metre's en llur ordre».¹²

El succès féu suposar, amb raó o sense, que els confessors guiaven realment l'ànima dels seus «penitents». Suposava l'existència d'un treball de la interioritat, de la consciència; és a dir, el primer pas vers un home més lliure i responsable de si mateix, vers un assentiment més personal i transcendent a la fe professada.¹³

Gràcies a un seriós realisme, a un cert ensinistrament a la introspecció, als prudents i possibilistes consells, els confessionals ajudaren força a configurar la psicologia de l'home occidental modern; molt conscient de la seva individualitat. No és, doncs, difícil de copsar els trets comuns amb la «devotio moderna»: individualisme, moralisme.¹⁴

En el pla pròpiament religiós, els confessionals van ser un instrument de pes en la possibilitat d'accés dels laics a la perfecció. Encara plens de reminiscències de l'ascètica monàstica, estaven convençuts que la sentedat no està reservada a uns quants «separats»¹⁵ i obriren la porta de

10. J.E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II de Aragón. Su vida familiar*. I, Barcelona, 1948. També J. RUBIO I BALAGUER, *Vida española en la época gòtica*, Barcelona, 1943, 167s.

11. RAMON MUNTANER, Crònica, c. CLXXIV; F. SOLDEVILA ed., *Les quatre grans cròniques*, Barcelona, 1971, 823; mort d'Alfons el Franc «ab gran contricció de sos pecats, confessà moltes vegades e reebé lo nostre salvador Jesucrist...».

12. PERE EL CERIMONIOS, Crònica, c. 1.2; Ibid., 1007.

13. G. DUBY, *Fondements d'un nouvel humanisme. 1280-1440*, Genève, 1966, 89-92; al segle XIV s'obra «un enfoncement dans les consciences des enseignements evangeliques».

14. P. DEBONGNIE, *Dévotion moderne*. Dictionnaire de Spiritualité, Paris, 1957, III, 727-747. E. DELARUELLE, *La spiritualité aux XIV et XV siècles*. «Cahiers d'Histoire Mondiale» V/1 (1959) 65.

15. M. PACAUT, *Les ordres monastiques et religieux au Moyen Âge*, Paris, 1970, 165.

la vida en Déu als laics. «Essencialment van ensenyar al cristià, a l'occidental, d'analitzar clarament la seva conducta, d'examinar i formar sa consciència moral... consideraven del pecat no tan sols l'acte comés, sinó també ses circumstàncies: les disposicions naturals i la intenció, l'abast i les conseqüències... gran contribució de l'Església a l'afirmació de la personalitat de cada cristià, manifestan-se per la responsabilitat de la conducta».¹⁶

16. P. MICHAUD-QUANTIN, *Sommes de casuistique et...*, 109-110. En el mateix sentit, G. LE BRAS, *Les institutions de la chrétienté médiévale* (Histoire de l'Église, dir. A. Fliche, V. Martin, XII/1), Paris, 1959-1964, 135.